

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ**

**ФАКУЛЬТЕТ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
Кафедра психології педагогіки та філології**

Конспект лекцій
з дисципліни

ПЕДАГОГІКА ТА ПСИХОЛОГІЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Галузь знань «02 Культура і мистецтво»
другий (магістерський) рівень вищої освіти

Харків – 2023

УДК 159.9:378](042.4)

П24

Друкується за рішенням факультету культурології та соціальних комунікацій
ХДАК
(протокол № 1 від 26 серпня 2023 р.)

Друкується за рішенням кафедри психології, педагогіки та філології ХДАК
(протокол № 1 від 23 серпня 2023 р.)

Рецензенти:

Большакова А. М., професор, доктор психологічних наук, завідувач кафедри психології, педагогіки та філології Харківської державної академії культури
Борисова А. О., доцент, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології, педагогіки та філології Харківської державної академії культури

Укладач:

Нанулі Потьомкіна, доктор філософії у галузі соціальної роботи, викладач кафедри психології, педагогіки та філології

П24 Педагогіка та психологія вищої школи : конспект лекцій з дисципліни для здобувачів другого (магістер.) рівня вищої освіти / М-во культури та інформ. політики України, Харків. держ. акад. культури, Ф-т культурології та соціальних комунікацій, Каф. психології, педагогіки та філології ; [уклад.: Н. З. Потьомкіна]. Харків: ХДАК, 2023. 92 с.

Конспект лекцій розкриває фундаментальні положення педагогіки та психології вищої школи з урахуванням сучасних тенденцій розвитку вищої освіти. У роботі висвітлюються теоретичні основи та практичні аспекти організації освітньо-виховного процесу в закладах вищої освіти.

УДК 159.9:378](042.4)

© ХДАК 2023 р.

© Потьомкіна Н. З., 2023 р.

Лекція № 1.

Тема 1. Педагогіка та психологія вищої школи в системі наукового знання

1. Предмет і завдання курсу, міжпредметні зв'язки
2. Основні категорії педагогіки та психології вищої школи
3. Методологічні засади розвитку вищої школи

Література:

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : Підручник / А.М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998.
2. Артемова Л. В. Педагогіка і методика вищої школи: Навчально-методичний посібник для викладачів, аспірантів, студентів магістратури. – К. : Кондор, 2008. – 272 с.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури / С.С.Вітвицька. – Київ : Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
4. Кузьминський А.І. Педагогіка вищої школи : навч. посібн. Київ : Знання, 2015. 486 с.
5. Ортинський В. Педагогіка вищої школи : підручник. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2017. 500 с.
6. Педагогіка вищої школи : навч. посібн. / за ред. Курлянд З. Н. 3-е вид, перероб. і доп. Київ : Знання, 2007. 495 с.
7. Семиченко В. А. Психологія особистості. Київ : Ешке О. М., 2015. 427 с.
8. Туркот Т.І., Коновал О.А. Педагогіка та психологія вищої школи : навч. посібн. для студентів вищих навчальних закладів. Херсон : Олді-плюс, 2013. 466 с.
9. Шейко В.М. Вища освіта в країнах Заходу: соціальні та етичні аспекти / В.М. Шейко; Харк.держ.акад.культури. – Х. : ХДАК, 1999. –151с.

1. Предмет і завдання курсу, міжпредметні зв'язки.

Мета вищої освіти («Закон про вищу освіту» 2014 р.) – підготовка конкурентноспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у висококваліфікованих фахівцях».

ППВШ – є інтегративним курсом, спрямованим на оволодіння магістрами основ організації, управління і здійснення освітнього та педагогічного процесів в закладах вищої освіти (т.б. загального для всіх спеціальностей) з метою підвищення ефективності підготовки фахівців вищої кваліфікації, що мають право викладання у ЗВО.

«Закон про освіту» (2017) Стаття 17. Вища освіта.

- «1.Метою є здобуття особою високого рівня наукових та/або мистецьких, професійних і загальних компетентностей, необхідних для діяльності за певною спеціальністю чи в певній галузі;

- 3.Наукова, наукова технічна та інноваційна діяльність ЗВО (для ЗВО культурологічного та мистецького спрямування – мистецька діяльність) є обов'язковою та невід'ємною складовою їх освітньої діяльності».

Завдання. «Педагогіка та психологія вищої школи» покликана допомогти магістру: 1) досягнути (а) розуміння сутності діяльності науково-педагогічного працівника, (б) психологічних закономірностей управління навчальним процесом, (в) осягнути сутність правил дидактики, (г) оволодіти методами ефективної організації виховного процесу та (д) наукової діяльності у закладі вищої освіти; 2) формуванню здібностей до самооцінки, самоконтролю, самореалізації, забезпечити відпрацювання можливих моделей поведінки в ситуаціях стрес-менеджменту, досягти розуміння логіки управлінської діяльності, а також уміння і психологічної готовності формувати команду і працювати в ній.

Міжпредметні зв'язки. Викладання ППВШ базується на компетентностях, здобутих на бакалаврському рівні навчання з предметів «Педагогіка», галузеві педагогіки, наприклад «Педагогіка мистецтва»; «Культурологія», особливо «Соціальна культурологія» щодо соціокультурних перетворень в інформаційному суспільстві; «Філософія» як методологічна база для систематизації термінологічного апарату, логіки взаємин суспільства і вищої освіти тощо. ППВШ є методологічною базою для вивчення таких дисциплін, як: «Методика викладання у ВШ», «Методика викладання певних дисциплін», «Інноваційні методи викладання у вищій школі» тощо.

2. Основні категорії педагогіки та психології ВШ

Активізувати знання з «Педагогіки». Система провідних понять: навчання; виховання; соціалізація; формування; знання-вміння-навички; педагогічна діяльність; цінності-якості характеру-поведінка; розвиток; компетентна особистість.

Відповідно до закону «Про вищу освіту» 2014 р. **основними категоріями** є

«**Вища освіта**» - сукупність систематизованих знань, умінь та навичок, способів мислення, професійних світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищим, ніж рівень повної загальної середньої освіти.

«**Заклад вищої освіти**» - окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів, здібностей.

«Здобувачі вищої освіти» - особи, які навчаються у ЗВО на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації.

«Освітня діяльність ЗВО» - діяльність ЗВО як суб'єкта, що проводиться з метою забезпечення здобуття вищої освіти і задоволення інших освітніх потреб здобувача вищої освіти та інших осіб.

«Педагогічна діяльність у ЗВО» - інтелектуальна, творча діяльність науково-педагогічного працівника (або самостійно зайнятої особи) у формальній освіті, спрямована на навчання, виховання та розвиток особистості, її загальнокультурних, громадянських та професійних компетентностей.

«Виховання у ЗВО» - цілеспрямований та систематичний процес сприяння розвитку особистісних, професійних та громадянських цінностей, якостей та поведінки здобувача вищої освіти, що забезпечує його самореалізацію в суспільстві та конкурентоспроможність на ринку праці.

«Навчання у ЗВО» - цілеспрямований, організований процес набуття здобувачем ВО здатностей, знань, вмінь, навичок професійної діяльності, передбачених освітніми програмами.

Компоненти педагогічного процесу у ЗВО:

- суб'єкт-об'єктний;
- концептуально-цільовий;
- змістовий;
- технологічний;
- результативний.

Педдіяльність суб'єкта зумовлена метою, спрямованою на підвищення ефективності учіння об'єкта, який забезпечує результат (критерії, показники, рівні). Зміст визначається у вихованні, навчанні, науковій діяльності. Технології та методи ефективного учіння.

Самостійно підготувати основні категорії психології ВШ(у письмовому вигляді).

3. Методологічні засади розвитку ППВШ.

Соціокультурні зміни людства, які вимагають вдосконалення ВО, а, отже, і ППВШ.

50 роки ХХ століття початок формування інформаційного суспільства та трансформації індустріальної культури людства у інформаційну, що потребувало змін всіх соціокультурних сфер людства, зокрема і вищої освіти (ВО). Отже, оновлення ВО пов'язане з соціокультурними змінами людства, тенденціями становлення інформаційної цивілізації.

Провідними ознаками інформаційного суспільства, що впливають на перетворення ВО людства є:

- провідне значення **інформації та знання** (поряд з традиційними – корисні копалини, капітал) для розвитку нового типу суспільства, що зумовлює зростання ролі освіти, в першу чергу вищої освіти в світі («стрибок східних тигрів», актуалізація ВО іноземних студентів тощо);
- спрямованість інформаційного суспільства на «все нове», зумовлює **«тріумф особистості»** (Несбіт,Ебурдін), оскільки нове знання творить саме

освічена людина (США, загальносуспільні витрати на 1 людини з вищою освітою на 2000 рік склали 1млн. доларів). Люди з вищою освітою стають провідним ресурсом країни, що визначає її рейтинг у світовому співтоваристві і динаміку розвитку (демократизація та психологізація ВО, система грантів, ціннісні орієнтації особистості, активізація творчого потенціалу людини, формування критичного мислення).

- **глобалізація культури людства**, приводить до створення єдиної економічної системи, глобалізації виробництва, а, отже, виникає потреба гармонізації, уніфікації ВО (Болонський процес);

- формування та розвиток **глобальних засобів масової комунікації** спричинили становлення нового типу соціального простору – віртуального, що потребує технологічного та методичного оновлення ВО (комп'ютеризація, медіаосвіта, технології Інтернет-освіти).

Впровадження інноваційного навчання для розвитку інноваційної людини, а, отже, вивчення, аналіз та використання ефективного досвіду ППВШ зарубіжних країн.

«Інноваційні методи викладання» – складова інноваційних освітніх (дидактичних) технологій; нововведення в діяльність педагога, що забезпечують пізнавальну активність та самостійність студентів.

Термін *«інноваційне навчання»* з'явився за рубежом у «Доповіді Римському клубу» в 70-х роках ХХ ст. (А.Печчі «Людські якості»). *«Інноваційне навчання»* розумілося як нові способи організації процесу навчання і діяльності тих, хто навчається, на відміну від традиційного навчання. *«Традиційне навчання»*, термін, що означає «репродуктивне навчання», тобто відтворення (повторення) засвоєних знань у вигляді готових істин, сформульованих раніше авторитетами. Таке навчання формує «конвергентне мислення» (Д.Гилфорд), коли на задане запитання дається відповідь, прийнята у даній культурі. *Інноваційне навчання* навпаки має сприяти формуванню «дивергентного мислення», коли на задане запитання дається одна або кілька відповідей, які не були раніше сформульовані в даній культурі», що саме і свідчить о формування інноваційної людини.

Узагальнення найкращих здобутків вітчизняної історії ПВШ.

Запитання для обговорення:

1. Якою є мета вищої освіти згідно із Законом України «Про вищу освіту» (2014) та які її ключові складові?

2. У чому полягає інтегративний характер курсу «Педагогіка та психологія вищої школи» та які компетентності він формує у здобувачів?

3. Які соціокультурні чинники зумовили оновлення вищої освіти у ХХ столітті і як це вплинуло на педагогіку та психологію вищої школи?

4. Чим інноваційне навчання відрізняється від традиційного та які види мислення вони формують?

5. Які основні категорії педагогіки вищої школи виокремлюються у законодавчих актах, і як вони відображають особливості діяльності ЗВО?

Лекція № 2.

Тема 2. Основні етапи розвитку вищої школи України

1. Витоки освіти й ВШ України.
2. Києво-Могилянська академія як визначний освітній центр України.
3. Особливості розвитку ЗВО України в XIX-XX ст.

Література:

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : Підручник / А.М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998.
2. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») // Освіта. 1993. – № 44–46.
3. Педагогіка вищої школи : навч. посібн. / за ред. Курлянд З. Н. 3-е вид, перероб. і доп. Київ : Знання, 2007. 495 с.
4. Шейко В.М. Вища освіта в країнах Заходу: соціальні та етичні аспекти / В.М. Шейко; Харк.держ.акад.культури. – Х. : ХДАК, 1999. – 151с.

1. Витоки освіти й ВШ України.

Школи і вищі навчальні заклади" як освітньо-виховні системи, пройшли складний шлях історичного розвитку. Вони, з одного боку, здійснювали значний вплив на накопичення і прогрес світової культурної спадщини, а з іншого - на собі відчували розмаїття кардинальних змін, які відбувалися в соціумі, науці і культурі різних народів і країн. Початковий період розвитку школи, вищих навчальних закладів та інших соціальних інститутів сягає своїм корінням сивої давнини.

Спираючись на думку Цицерона, приведену в епіграфі до теми, здійснимо короткий історико-педагогічний аналіз еволюції вищої школи.

Один з перших прообразів вищого навчального закладу був започаткований у давній Греції. Близько 384 р. до н.е. Платон поблизу Афін створив філософську школу, котра отримала назву Академії. Метою Академії було вшанування муз, розвиток філософії, математики, астрономії, природничих наук. Назва "академія" походить від імені міфічного героя Академа, на честь якого названо місцевість поблизу Афін, де заснована школа. Платонівська академія існувала більш ніж тисячу років і була закрита у 529 році.

335 року до н.е. Арістотель при Храмі Аполлона Лікійського в Афінах заснував ліцей, який функціонував близько восьми століть. В Ліцеї велика увага приділялась вивченню філософії, фізики, математики, інших природничих наук. Історики педагогіки вважають цю філософську школу попередником сучасного ліцею.

У еллінську епоху Птоломеєм (308-246 рр. до н.е.) була започаткована діяльність Мусеума (від лат. Му Бейт - місце, присвячене Музам). Мусеум став цариною вивчення математики, астрономії, філософії, медицини, історії, природничих наук. Викладачами Мусеума були Архімед, Евклід, Пратосфен.

Іншим варіантом вищого навчального закладу в давній Греції (Афінах і Спарті) були ефебії (V ст. до н.е.) - навчальні заклади для навчання і виховання вільнонароджених юнаків 18-20 річного віку. В ефебіях поряд із військово-фізичною підготовкою значне місце посідала освітня підготовка.

425 року в Константинополі був започаткований Аудиторіум (від лат. audire - слухати) - вища школа, яка в IX ст. мала назву "Магнавра" ("Золота палата"). Головними підструктурами "Магнаври" були кафедри різних наук. Спочатку навчання проводилося на латинській і грецькій мовах, а з VII-VIII ст. - виключно на грецькій мові. В XV столітті в програму навчання знову повернулася латина та були упроваджені іноземні мови. У Магнаврі була сконцентрована викладацька еліта, вивчалась антична спадщина, філософія, богослов'я, медицина, музика, історія, етика, політика, юриспруденція. Заняття проводилися як публічні лекції. Більшість випускників школи мали енциклопедичну освіченість і ставали видатними громадськими і церковними діячами. Наприклад, Кирило та Мефодій, засновники слов'янської писемності, свого часу навчалися у Магнаврі. Окрім цієї школи в Константинополі діяли також юридична, медична, філософська та інші школи.

У країнах близького і середнього Сходу видатною подією стала поява в Багдаді Будинків мудрості (800 р.). У Будинках мудрості видатні вчені та їх учні збиралися для дискусій, обговорення літературних і філософських творів, наукових трактатів, підготовки рукописів, читання лекцій. В IX - XIII ст. в країнах, де переважало населення, яке сповідувало іслам, з'явилися медресе - вищі навчальні заклади, серед яких найбільш знаменитим було медресе Нізамейї в Багдаді, відкрите у 1067 році.

Великим культурним і освітнім центром ісламського світу була мусульманська Іспанія (912-976 рр.). Вищі школи Кордови, Толедо, Саламанки, Севільї пропонували програми по богослів'ю, математиці, астрономії, історії, географії, граматиці, риториці, медицині, філософії. Школи університетського типу Сходу, зокрема арабська, які мали лекційні зали, великі бібліотеки, наукові школи, системи самоуправління, значно вплинули на розвиток вищої освіти в Європі.

Інтенсивне виникнення європейських університетів відбувається в період XII-XV століть. Характерною рисою цього процесу є перетворення низки кафедральних і монастирських шкіл у великі навчальні центри, які потім стали називатися університетами (від лат. universitas - сукупність). Дати заснування європейських університетів у різних джерелах дещо відрізняються, але найбільш вірогідними можна вважати наступні: так, 1200 року виник Паризький університет, як результат об'єднання богословської школи Сорбонни з медичною та юридичною школами, університет в Неаполі засновано в 1224 р., Оксфорд - 1206 р., Кембридж - 1231 р., Лісабон - 1290 р. Мережа університетів в Європі розширювалась досить швидко: якщо в XIII столітті

нараховувалося 19 університетів, в XIV столітті їх було вже 44, а в кінці XVI ст. - 63. Університети протиставили схоластиці діяльне інтелектуальне і духовне життя. Завдячуючи університетам, спектр суспільного життя Європи став набагато яскравішим, адже становлення освітніх закладів відбувалося під впливом творчості Р. Бекона, Я. Гуса, А. Дайте, Дж. Уїнклі, М. Коперніка, Ф. Петрарки та інших видатних мислителів, які дали могутній поштовх розвитку культури, науки і освіти. Більшість університетів мали інтернаціональний характер. Університети, де навчалися студенти із різних держав, називалися Studium, а ті, в яких навчалися тільки місцеві мешканці, - Studium particulare. Studium particulare давали вузько спеціалізовані знання і не мали права присуджувати вчені ступені.

У XII-XV століттях надзвичайною популярністю користувався Болонський університет, заснований 1119 року в м. Болонья (Північна Італія) як юридичний навчальний заклад. Лише у XIV столітті в ньому було відкрито філософський, медичний і теологічний факультети. З 1478 року в Болонському університеті викладав астрономію, а в 1481-1482 роках був ректором видатний український учений, доктор медицини і філософії Юрій Котермак з Дрогобича (Георгій Дрогобич).

У другій половині XIII ст. в університетах з'явилися факультети або коледжі. Факультети отримали право присуджувати наукові ступені - спочатку бакалавра, а потім магістра, доктора чи ліценціата.

Посада ректора була виборною (як правило на один рік). Перші університети мали всього декілька факультетів, спеціалізація яких постійно поглиблювалася. Наприклад, Паризький університет славився викладанням теології і філософії, Орлеанський - цивільного права, університети Італії - римського права, університети Іспанії - математики і природничих наук.

2. Києво-Могилянська академія: центр освіти та науки України

Українське бароко як сформований стилістичний напрям у мистецтві та культурі загалом, спираючись на народні традиції, набуло власних національних рис. Саме тому українські митці, створюючи національну культуру, використовували із спадщини минулого те, що найбільше відповідало конкретним історичним умовам життя народу. Хоча активно освоювали і європейський досвід. Саме цей період дослідники називають «золотою добою» української культури.

До основних чинників, які визначили появу «козацького бароко», слід зарахувати хвилю могутнього козацького повстання під проводом Богдана Хмельницького в 1648-1657 рр. Повстання розпочалось як черговий спалах козацької непокори, а переросло у війну, на хвилі якої Б. Хмельницькому в 1648-1649 рр. вдалося створити державу «Війська Запорізького» (Гетьманщину), яка проіснувала (хоч і втрачаючи з року в рік засади суверенітету) більше ста років. За життя Б. Хмельницького держава охоплювала територію з населенням понад 3 млн. осіб і площею близько 200 тис. км² (Чернігівське, Київське, Брацлавське воєводства та Запорізька Січ). Ця подія підштовхнула до зміни геополітичних структур Центрально-Східної

Європи. Особливо це стосується зміни кордонів між Московською державою та Річчю Посполитою. У новоутвореній козацькій державі, замість родової князівської та шляхетської еліти до влади вперше прийшли люди, що здобули її «правом шаблі» - козацька старшина, та на багато десятиліть визначила український національний ідеал постать героя-козака, борця «за волю України».

Козацькі старшини виступали меценатами української культури. Крім того, у вищих колах козацтво становило добре освічену та культурну верству українського суспільства. Найкраще козацький дух відображений в усній народній творчості. У цей час створюється багато народних дум, історичних пісень і переказів, основним змістом яких є визвольна боротьба проти польських магнатів та католицизму, оспівуються герої війни Б. Хмельницький, Данило Нечай, Максим Кривоніс, Іван Богун. До таких дум належать: «Хмельницький і Барабаш», «Корсунська битва», «Похід на Молдавію», «Смерть Богдана Хмельницького», «Ганджа Андибер». Про надзвичайну роль бандури й пісні у цей період свідчать численні зображення зі стилізованим узагальненим образом козака Мамаю.

Кобзарство як культурно-національний феномен пояснюється не лише суто естетичними уявленнями, а й тими драматичними подіями історії, в ході яких і виникли народні твори. Кобзарство, будучи значно пов'язаним із способом життя козаків, розвинулось до високого художньо-громадського звучання. Найбільший знавець запорізького козацтва Дмитро Яворницький (1855-1940) небезпідставно назвав співців-кобзарів «козацькими рапсодами», адже їхні музично-пісенні твори відзначаються літературно-поетичною стилістикою, традиціями давнього епосу, викликають в уяві картини пережитого: «руїни на власній землі, жертви й полон, розлучення з рідними в далекому турецькому рабстві, справедливий гнів за втрачену незалежність України, а над усім цим - щирість і любов до всього, що надавало найвищого сенсу життю за звичаями своїх прашурів».

У козацькій державі розвиток освіти та науки став пріоритетним напрямом. За часів гетьманування Івана Мазепи (1639-1709), Івана Скоропадського (1646-1722), Данила Апостола (1654-1734) та Кирила Розумовського (1728-1803) Гетьманщина вийшла на рівень однієї з найосвіченіших країн Європи. Особливо інтенсивно жило це Російську імперію. Барокові риси притаманні і творам тих, хто вчився в західноєвропейських університетах і повернувся, щоб викладати в Києво-Могилянській академії. Найвідомішими з них були Симон Полоцький (1629-1680), Дмитро Туптало (1651-1709),

Стефан Яворський (1658-1722) та Феофан Прокопович (1681-1736). Між 1700 р. і 1762 р. понад 70 українців та білорусів займали найвищі церковні посади імперій, тоді як росіян лише 47.

26 вересня 1701 р. Києво-Могилянській колегії надано статус академії. Тривалий час вона була єдиним вищим загальноосвітнім, всестановим навчальним закладом України, Східної Європи та всього православного світу.

У Києво-Могилянській академії зародився і став професійним театр. У народі ж особливо великою популярністю користувалися вертеп, інтермедія.

Студенти самі готували інтермедії, драми, розучували кантати й пісні, виготовляли все необхідне для вертепу. На ярмарках, у селах - біля церков, у містах на майданах студенти показували свої дієства. Слухачі й глядачі з радістю й захопленням сприймали нехитру студентську музу, щедро винагороджуючи «тружеників науки».

Києво-Могилянська академія стала центром філософської думки в Україні. Особливе місце серед філософів в академії належало професорам І. Гізелю, Й. Конановичу-Горбацькому, С. Яворському, Ф. Прокоповичу. До слова, Ф. Прокопович започаткував в академії (і в усій тодішній Російській імперії) вивчення вищої математики.

У другій половині XVIII ст. були відкриті навіть спеціальні класи чистої математики, де викладалась алгебра і геометрія, та змішаної математики, де викладалась механіка, гідростатика, гідравліка, оптика, тригонометрія, астрономія, гідрографія і математична хронологія, цивільна й військова архітектура.

Що стосується архітектури, то хоча спеціального архітектурного класу не було, студенти отримували добрі знання з цього фаху. Прикладом може бути діяльність визначного випускника академії Івана Григоровича-Барського (1713-1791) - киянина, архітектора і будівничого, якому в Києві належить більше 30 споруд.

В академії започатковуються природничі науки - астрономія, біологія, мінералогія, зоологія та інші, які поступово відділяються від філософії. Формувалась також історична наука. Досить згадати, що літописці Роман Ракушка-Романовський (1623-1702), Самійло Величко (1670-1728), Григорій Граб'янка (р. н. невід. - 1738) навчались в академії. Писали вони свідомо для прийдешніх поколінь.

Зі стін академії вийшли такі відомі історики, як автор «Хроніки» Ф. Софонович, П. Симоновський - автор «Краткого описания о козацком малороссийском народе», В. Рубан - автор «Краткой летописи Малой России» з додатком «Землеописание Малой России» (1777), М. Бантиш-Каменський - вчений, історіограф, управитель Московського державного архіву, дійсний член Товариства історії і старожитностей, М. Берлинський - археолог та історіограф Києва та багато ін.

Студентів навчали різним прийомам малювання, графіки й живопису. Саме тут складається одна з найбільших художніх та граверних шкіл в Україні. Визначними граверами України, які навчались в академії, були: І. Митура, І. Мирський, Л. Тарасевич, Г. Левицький, широковідомі малюнки братів Івана та Василя Григоровичів-Барських.

Неабиякого розвитку в могилянці досягло музичне мистецтво. Ще з середини XVII ст. тут існувала хорова школа. Хори академії та братського монастиря нараховували часом до 300 і більше осіб. Обидва залишалися незмінними, кращими серед усіх київських хорів, змагання яких відбувалося щороку на Контрактовій площі Подолу. Музика органічно впліталась у академічне життя.

Вихованцями Києво-Могилянської академії були майбутні гетьмани: Юрій Хмельницький, Іван Виговський, Петро Дорошенко, Павло Тетеря, Іван Брюховецький, Микола Ханенко, Іван Самойлович, Іван Мазепа, Пилип Орлик, Данило Апостол, Іван Скоропадський, наказний гетьман Павло Полуботок.

Загалом могилянська стала центром, де формувалися кадри провідної української верстви - козацької старшини, зокрема - писарі, обозні, судді, осавули, полковники, сотники, військові канцеляристи, бунчукові товариші, а також правники, дипломати, перекладачі тощо.

Особливо великого розвитку набула діяльність могилянців у Росії з останньої третини XVII ст. до першої половини XVIII ст. Великою подією для російської культури було відкриття в Москві на основі «Еліно-грецької школи» (1687) Слов'яно-латинської академії (1701-1775) - першого вищого навчального закладу Росії. До її відкриття долучився професор і ректор Київської академії, на той час, митрополит Рязанський і Муромський, С. Яворський. Завдяки його ініціативам, у Слов'яно-латинській академії почали вивчати латинську мову, європейські мови та філософію.

Від 1702 р. до 1762 р. в Києво-Могилянській академії здобули освіту 21 із 23 ректорів Слов'яно-латинської академії та 95 із 125 її професорів. Працювали у Росії такі визначні вчені, вихованці могилянки, як Ф. Прокопович, С. Кулябка, Г. Бужинський, Т. Кролик. Зокрема, Ф. Прокопович, колишній ректор могилянки, а на 1724 р. один з очільників Російської православної церкви, взяв участь у створенні академії наук в Петербурзі.

У 1734 р. в Києво-Могилянській академії навчався російський вчений-натураліст, геохімік, поет, реформатор російської мови Михайло Ломоносов (1711-1765).

За І. Мазепи в Києво-Могилянській академії одночасно навчалось до двох тисяч студентів як з України, так і Білорусі, Росії, Молдови, Сербії, Чорногорії, Болгарії, Греції (після полтавської поразки кількість студентів зменшилась до 161, але на 1715 р. вже становила 1100 осіб). Всестановість давала змогу навчатись дітям як аристократії, так і простих козаків та селян.

Останній період підйому в культурно-освітній діяльності Києво-Могилянської академії пов'язаний із діяльністю митрополита Р. Заборовського (р. н. невід. - 1747). У 1731 р. він зібрав новий культурний-освітній осередок, до якого входили М. Довгалецький, С. Ляскоронський, П. Конюсевич, Г. Сломинський, Т. Александрович, Г. Кониський та ін. У цей час оновлено будівлі академії та реформовано навчальний процес.

У другій половині XVIII ст. академія заходами імператриці Катерини II поступово перетворюється на замкнений становий освітній заклад для дітей духівництва без матеріальної бази. Централістична політика Катерини II поклала кінець вищій та середній освіті на українських землях.

Києво-Могилянська академія підняла затребуваність освітніх закладів. В останній чверті XVII ст. відкрито школу в Новгород-Сіверську, на її основі в 1700 р. заснували Чернігівську колегію. У 1734 р. на основі Слов'яно-греко-латинської школи засновано Харківський колегіум, 1738 р. розпочав роботу Переяславський колегіум.

У другій половині XVIII ст. зроблено спробу заснувати український світський університет у Батурині. За зразком західноєвропейських університетів проект такого навчального закладу в 1764 р., за дорученням гетьмана К. Розумовського, розробив його секретар Теплов. Згодом планувалось створення двох університетів у Києві та Чернігові. Однак після зречення К. Розумовського, створення українського університету вже не було можливим.

Києво-Могилянська академія була заснована на базі Київської братської школи. 1615 року ця школа отримала приміщення від шляхтянки Галшки Гулевичівни. Деякі вчителі Львівської та Луцької братських шкіл переїхали викладати до Києва. Школа мала підтримку Війська Запорозького і, зокрема, гетьмана Сагайдачного.

У вересні 1632 року Київська братська школа об'єдналася з Лаврською школою. У результаті було створено Києво-Братську колегію. Київський митрополит Петро Могила побудував в ній систему освіти за зразком єзуїтських навчальних закладів. Велика увага в колегії приділялася вивченню мов, зокрема польській та латині. Згодом колегія іменувалася Києво-Могилянською на честь свого благодійника та опікуна.

Згідно з Гадяцьким трактатом 1658 року між Річчю Посполитою і Гетьманщиною колегії надавався статус академії. Після входження українських земель у склад Московського царства статус академії був підтверджений у грамотах російських царів Івана V 1694 року та Петра I 1701 року.

Києво-Могилянська академія була всестановим закладом. За статутом Академії, в ній мали право навчатися всі бажаючі. Навчались діти української аристократії, козацької старшини, козаків, міщан, священників і селян.

Повний курс навчання в Києво-Могилянській академії тривав 12 років. Але зважаючи на те, що вона була вищою школою, студенти мали право вчитися в ній стільки, скільки бажали без вікового обмеження. Всього в Академії було вісім так званих ординарних класів, але кількість предметів сягала до 30 і більше. Всі вищі науки, починаючи з поетики, в Києво-Могилянській академії викладались латинською мовою. Руська, або українська літературна (книжна) мова з часом завойовує все більший простір в Академії і в суспільстві. Нею писали твори, вірші, наукові, художні й політичні трактати, літописи, листи, судові акти, гетьманські універсали, укладали проповіді й повчання.

Згодом в Академії зростає інтерес до європейських мов. З 1738 р. до навчального курсу вводиться німецька, а з 1753 – французька мова. З середини ХУІІІ ст. вивчається російська мова, а також старосврейська. Остання – з метою поглибленого вивчення християнських першоджерел.

Відомо, що починаючи від Петра I ведеться наступ на українську мову, на її знищення. Приймається ряд заходів, “дабы народ малороссийский не почитал себя отличным от великороссийского”, в тому числі закони про заборону друку (з 1720 р.), а потім – і викладання українською мовою. Академії спочатку “рекомендується” перейти на російську мову, а з 1784 р. – суворо забороняється читати лекції “сільським діалектом” (тобто українською мовою), а лише

російського і обов'язково “с соблюдением выговора, который соблюдается в Великороссии”.

В Києво-Могилянській академії зародився і став професійним театр. В народі ж особливо великою популярністю користувалися вертеп, інтермедія. Студенти самі готували інтермедії, драми, розучували канти й пісні, виготовляли все необхідне для вертепу.

Києво-Могилянська академія була центром філософської думки в Україні. Особливе місце серед філософів в Києво-Могилянській академії належало професорам І. Гізелю, Й. Конановичу-Горбацькому, С. Яворському, Ф. Прокоповичу. До речі, Феофан Прокопович започаткував в Академії (і в усій тодішній Російській імперії), вищу математику.

В Академії формувалась історична наука. Досить згадати, що літописці Роман Ракушка Романовський (Самовидець), Самійло Величко, Григорій Грабянка навчалися в Академії. Їх “козацькі літописи” є прообразом сучасних історичних праць.

Вихованцями Києво-Могилянської академії були майбутні гетьмани Юрій Хмельницький, Іван Виговський, Петро Дорошенко, Павло Тетеря, Іван Брюховецький, Михайло Ханенко, Іван Самойлович, Іван Мазепа, Пилип Орлик, Данило Апостол, Іван Скоропадський, наказний гетьман Павло Полуботок. В Академії формувалась генерація козацьких старшин, кадри провідної української верстви, в їх числі – писарі, обозні, судді, осавули, полковники, сотники, військові канцеляристи, бунчукові товариші, а також – правники, дипломати, перекладачі тощо. Києво-Могилянська академія дала немало освічених ієрархів – єпископів, митрополитів, архимандритів, духовних письменників.

Унікальною була книгозбірня Київської академії, яка формувалась протягом двох віків. Закладена вона була, очевидно, ще в Братській школі. П. Могила передав Колегії всю свою бібліотеку – 2131 книгу вітчизняних і зарубіжних видань. Так склалась традиція дарувати Академії книги. Бібліотека поповнювалась також за рахунок закупок, надходжень від українських друкарень. Тут були книги видавництва Росії, України, Білорусії, Амстердама, Гамбурга, Галле, Берліна, Братіслави, Данціга, Варшави, Лондона, Парижа, Рима, Болоньї й інших міст. Крім друкованих книг, в бібліотеці зберігались численні рукописи – хроніки, літописи, спогади, щоденники, а також лекції професорів, конспекти студентів, документи минулих віків і поточна документація, значне місце займали передплатні видання.

З другої половини ХУІІІ ст. Києво-Могилянська академія, після заснування університетів у Харкові й Москві, природно, почала втрачати пріоритетне становище єдиної вищої школи, хоча продовжувала гідно підтримувати свої досягнення й традиції. Прихильники Академії роблять непоодинокі спроби перетворити її на університет, тобто відкрити додаткові факультети, зокрема, правничий, медичний, математичний тощо. Але, незважаючи на всі прохання й докази необхідності цього акту, добитися згоди й матеріальної підтримки від Катерини ІІ та вінценосних наступників не вдалося. Проводячи ворожу політику щодо України, спрямовану на знищення й бодай

будь-яких ознак автономії й історичної пам'яті, позбавляючи її таких демократичних національних надбань, як гетьманство, Запорізька Січ, козацький адміністративний устрій, російський царизм знищив і Києво-Могилянську академію – осередок української освіти, культури й ментальності. За розпорядженням уряду, указом Синоду від 14.08.1817 р. Академію було закрито.

Натомість у 1819 року в приміщеннях Києво-Могилянської академії була створена Київська духовна академія, яка у 1919 році була закрита радянською владою. Відновлена діяльність академії в 1992 році.

3. Розвиток освіти в Україні XIX ст.

Вирішальне значення для піднесення культури українського народу мала освіта. Розвиток промисловості, торгівлі, міст вимагав дедалі більшої освіченості, кваліфікованого працівників. Він зумовлював збільшення кількості навчальних закладів та учнів у них.

Згідно з «Попередніми правилами народної освіти» 1803 р. впроваджувалися чотири типи шкіл: парафіяльні, повітові, губернські (гімназії), університети.

У парафіяльних школах, які відкривалися при церковних парафіях і були початковими, навчання тривало 4-6 місяців у селах і до одного року — у містах. Дітей навчали (російською мовою) читати, писати, елементарним арифметичним діям, основам релігії.

У гімназіях (середніх школах) навчалися переважно діти дворян, чиновників. Тут викладали латинську, німецьку, французьку мови, історію, географію, початковий курс філософії і слов'янських наук, математику, фізику, природознавство, політичну економію, малювання. З 1828 р. навчання тривало 7 років. За статутом 1828 р. з навчальних планів було виключено природознавство, філософію і політекономію, впроваджено викладання закону Божого, священної і церковної історії, грецької мови.

Крім державних, у ряді сіл, особливо на Полтавщині і Чернігівщині, діяли дяківські школи, які утримувалися на кошти батьків.. Тут дяки навчали дітей, переважно українською мовою, читати буквар, часослов і псалтир, а також церковних співів.

Існували приватні пансіонати (майже у кожній губернії), що працювали за програмою середніх навчальних закладів. Доньки дворян здобували освіту і виховувалися в інститутах шляхетних дівчат, заснованих у Харкові (1812), Полтаві (1817), Одесі (1829), Керчі (1836) і Києві (1838).

Проміжне місце між гімназіями й університетами займали ліцеї, яких в Україні було три: Рішельєвський в Одесі (1817), Кременецький на Волині (1819), заснований на базі гімназії (після польського повстання 1830-1831 рр. закритий, а потім переведений до Києва і реорганізований в університет), і Ніжинський, на який у 1832 р. перетворено гімназію вищих наук, засновану в 1820 р. на кошти братів Безбородьків. В Україні, крім загальноосвітніх, діяло кілька професійних навчальних закладів. У Єлисаветграді (нині Кіровоград) працювала медична фельдшерська школа, у Миколаєві — артилерійське (1794)

і штурманське (1798) училища, засновані морським відомством. У Херсоні в 50-ті роки почало діяти училище торгового мореплавства, в Севастополі — морська школа. У 1851 р. поблизу Харкова відкрилася землеробська школа, яка готувала агрономів.

Швидкий індустріальний розвиток, а також вимоги прогресивних сил суспільства змусили царський уряд здійснити в 1864 р. реформу народної освіти. Згідно з нею, усі типи початкових шкіл, які існували раніше, оголошувалися загальностановими і діставали назву початкових народних училищ. Вони почали працювати за єдиним планом і програмою. Тут дітям давали елементарні знання: навчали Закону Божому, читати, писати, першим чотирьом діям арифметики. Керівництво училищ зосередилося в новостворених повітових і губернських училищних радах, а контроль за ними у межах кожної губернії здійснювали попечителі народних училищ.

На кін. XIX ст. кількість початкових народних шкіл у Східній Україні зросла і становила близько 17 тис. Однак вони охоплювали навчанням лише третину дітей, решта ж їх, близько 70 %, залишалася поза школою. Багато дітей не відвідували школу або не закінчували повного курсу навчання через важкі матеріальні умови. "Згідно з переписом населення 1897 р., відсоток письменних в Україні коливався від 15,5 до 27,9.

Щоб задовольнити народний потяг до освіти, передові громадські Діячі України почали організовувати безкоштовні недільні школи для дорослих. Першу із них було відкрито у жовтні 1859 р. в Києві. Усього протягом 1859-1862 рр. у Харкові, Полтаві, Чернігові, Одесі та інших українських містах було створено ПО таких шкіл. 10 червня 1862 р. царський уряд закрив їх. Але в 1864 р. недільні школи, хоч і з великими обмеженнями, були дозволені. У 70-80-х роках їх кількість зросла.

Одночасно із реформою початкової школи прогресивні зміни відбувались у системі середньої освіти. У 1864 р. цар затвердив Статут гімназій і прогимназій, відповідно до якого засновувались 7-класні гімназії і 4-класні прогімназії. Формально їх оголосили безстановими і загальнодоступними, але за навчання в них треба було платити. Так утруднювався доступ дітей малоїмущих у ці навчальні заклади. Для жінок діяли окремі гімназії і вищі жіночі курси, у яких готували з дівчат «матерів сім'ї». На кін. XIX ст. у Східній Україні працювало 129 гімназій, 19 реальних і 17 комерційних училищ.

Важливими осередками духовного життя Наддніпрянщини були Харківський та Київський університети з історико-філологічними, фізико-математичними, юридичними і медичними факультетами. Заснований 1865 р. в Одесі Новоросійський університет мав такі ж факультети, крім медичного. У трьох університетах у 1865 р. навчалось близько 1200 студентів, а в сер. 90-х років — уже понад 4 тис. У 1878-1889 рр. в Києві діяли жіночі курси.

У 70-90-х роках було відкрито спеціальні вищі навчальні заклади: Ніжинський історико-філологічний інститут, створений на базі місцевого ліцею, Харківський ветеринарний інститут, Південноросійський технологічний інституту Харкові, Київський політехнічний інститут, Вище гірниче училище в Катеринославі. Поступово демократизувався склад студентів вузів. Кількість

вихідців із дворянства зменшувалась, а кількість представників інтелігенції збільшувалася.

Запитання для обговорення:

1. Які історичні передумови сприяли виникненню системи вищої освіти в Україні?

2. Які основні внески Києво-Могилянської академії у розвиток освіти і культури України?

3. Як Києво-Могилянська академія вплинула на формування національної ідентичності та інтелектуальної еліти України?

4. Які були характерні риси розвитку закладів вищої освіти в Україні у XIX столітті?

5. Як політичні та соціальні зміни в XX столітті вплинули на структуру і функціонування вищої школи в Україні?

6. Які ключові виклики стояли перед українською вищою школою у різні історичні періоди, і як вони були подолані?

Лекція № 3.

Тема 3. Сучасна система вищої освіти України

1. Державна політика України в галузі вищої освіти
2. Напрями реформування вищої освіти в умовах євроінтеграції
3. Сучасні освітні парадигми та педагогічна інноватика

Література:

1. Вища школа України і Болонський процес: Бібліографічний покажчик / Упоряд.: проф, Б.І. Корольов, проф.З.І. Тимошенко, Г.П. Ущипівська. – Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2006. – 144 с.
2. Журавський В.С. Європейський простір у сфері вищої освіти. Спільна декларація міністрів освіти Європи / В.С.Журавський // Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні. – Київ : Вправний дім. – 2003. – С.256–264.
3. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід : метод. посібн. / уклад. О. Пометун, Л. Пироженко. Київ : А.П.Н., 2012. 136 с.
4. Кузьминський А.І. Педагогіка вищої школи : навч. посібн. Київ : Знання, 2015. 486 с.
5. Михальченко М. Освіта і наука: пошуки нових парадигм модернізації / М.Михальченко // Вища школа. – 2001. – №2.
6. Нові технології навчання : наук.-метод. зб. Київ, 2011. Вип. 30. 254 с.
7. Ортинський В. Педагогіка вищої школи : підручник. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2017. 500 с.
8. Педагогіка вищої школи : навч. посібн. / за ред. Курлянд З. Н. 3-е вид, перероб. і доп. Київ : Знання, 2007. 495 с.
9. Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів навчання у вищій школі : навч. посібн. / за ред. М.В. Артюшиної, О.М. Котикової, Г.М. Романової. Київ : КНЕУ, 2017. 528

1. Державна політика України в галузі вищої освіти.

Способи здобування освіти у світовій і українській практиці:

- успішне навчання в умовах конкретної освітньої системи в колективі студентів і завершення циклу навчання в межах навчального закладу успішним складанням випускних іспитів (денна і вечірня форми навчання);
- індивідуальне навчання вдома самостійно чи за допомогою педагогів і складання іспитів та інших форм звітності державній екзаменаційній комісії при конкретному навчальному закладі (екстернат);
- дистанційне (від англ. - відстань) навчання за допомогою навчальних програм на комп'ютері;

- заочна форма навчання за допомогою листування, окремих консультацій у викладачів освітньої установи, звітних письмових контрольних робіт, які узагальнюють лекції всього курсу, заліків та іспитів.

Система освіти – сукупність освітніх (і державних, і недержавних, неформальних, альтернативних) закладів, що мають найрізноманітніші характеристики, насамперед за рівнем і професійною підготовкою. Однак розмаїття освітніх закладів як таке ще не може слугувати підставою для надання освіті статусу системи.

Система, як відомо, - не просто сукупність об'єктів, компонентів, явищ, процесів тощо, а їх взаємозв'язок, взаємодія, за яких система набуває нових інтегративних якостей: гнучкості, динамічності, варіативності, адаптивності, стабільності, прогностичності, наступності, демократичності.

Система освіти - відкрита система, яка здатна до самопізнання (рефлексії), кількісного та якісного збагачення, перетворення.

Сучасна освіта розвивається в різних напрямках, для неї характерні такі **ознаки**: гуманізація, гуманітаризація, диференціація, диверсифікованість, стандартизація, багатоваріантність, багаторівневність, фундаменталізація, інформатизація, індивідуалізація, безперервність.

Гуманізація освіти - орієнтація освітньої системи й освітнього процесу на розвиток і становлення взаємоповаги між студентами і педагогами, основаної на врахуванні прав кожної людини; на збереженні і зміцненні їхнього здоров'я, почуття власної гідності й розвитку особистісного потенціалу. Саме така освіта гарантує учням право вибору індивідуального шляху розвитку.

Гуманітаризація - орієнтація на засвоєння змісту освіти незалежно від його рівня й типу, що дає змогу охоче розв'язувати головні соціальні проблеми на користь і в ім'я людини; вільно спілкуватися з людьми різних національностей і народів, будь-яких професій і спеціальностей; добре знати рідну мову, історію і культуру; вільно володіти іноземними мовами; бути економічно і юридично грамотним.

Диференціація - орієнтація освітніх установ на досягнення студентів під час врахування, задоволення й розвитку зацікавлень, схильностей і здібностей усіх учасників освітнього процесу. Диференціацію можна втілювати на практиці різними способами, наприклад, через групування студентів (слухачів) за ознакою їхньої успішності; поділ навчальних дисциплін на обов'язкові й за вибором; поділ навчальних закладів на елітні, масові й призначені для учнів із затриманнями чи відхиленнями в розвитку; складання індивідуальних планів і освітніх маршрутів для окремих студентів відповідно до інтересів і професійної орієнтації тощо.

Диверсифікованість - широке розмаїття навчальних закладів, освітніх програм і органів керування.

Стандартизація – орієнтація освітньої системи на реалізацію насамперед державного освітнього стандарту – набору обов'язкових навчальних дисциплін у межах чітко визначеного обсягу годин.

Багатоваріантність - створення в освітній системі умов вибору й надання кожному суб'єктові шансу на успіх, стимулювання студентів до

самостійного вибору й ухвалення відповідального рішення, забезпечення розвитку альтернативного й самостійного мислення. На *практиці* багатоваріантність виявляється через можливість обирати темпи навчання, досягати різного рівня освіченості, вибирати тип освітньої установи, а також диференціацію умов навчання залежно від індивідуальних особливостей студентів (у класі, групі, індивідуально, за допомогою комп'ютера тощо).

Багаторівневість - організація багатоетапного освітнього процесу, що забезпечує можливість досягнення на кожному етапі освіти того рівня освіченості, який відповідає можливостям й інтересам людини. Кожен рівень - період, що має свої цілі, терміни навчання і характерні риси. Момент завершення навчання на кожному етапі є якісною завершеністю освіти. Наприклад, багаторівнева система вищої освіти орієнтована на три рівні: бакалаврат, магістратура, докторантура.

Фундаменталізація - посилення взаємозв'язку теоретичної й практичної підготовки молодого людини до сучасної життєдіяльності. Особливе значення надають глибокому й системному засвоєнню науково-теоретичних знань з усіх дисциплін навчального плану освітньої системи школи чи вищого навчального закладу.

Інформатизація освіти пов'язана з широким і дедалі масовішим використанням обчислювальної техніки й інформаційних технологій у процесі навчання. Інформатизація освіти набула найбільшого поширення в усьому світі саме в останнє десятиліття - у зв'язку з доступністю "для системи освіти й відносною простотою у використанні різних видів сучасної відео-, аудіотехніки і комп'ютерів.

Індивідуалізація - врахування і розвиток індивідуальних особливостей студентів у всіх формах взаємодії з ними в процесі навчання і виховання.

Безперервність означає процес постійної освіти-самоосвіти людини впродовж усієї життєдіяльності - у зв'язку з тим, що умови життя й діяльності в сучасному суспільстві швидко змінюються.

На сучасному етапі стає очевидним, що лише прогностичний підхід до наукового обґрунтування цілей освіти дасть змогу точно врахувати нові тенденції в розвитку суспільства, усіх його сфер, виробництва, специфічних видів діяльності.

Системне міждисциплінарне прогнозування необхідне для внесення своєчасних, оперативних коректив до прогностичної моделі випускників навчальних закладів різних типів, професійно-кваліфікаційних характеристик фахівців, навчальних планів і програм, підручників, навчально-методичних посібників, які визначають перебіг і результат цілеспрямованого процесу виховання, навчання і розвитку людини, її самоосвіти.

За таких умов значно зростає роль прогнозування наукових знань, змісту професійного навчання, у результаті яких буде отримано випереджувальну інформацію про ймовірні перспективи розвитку тих чи інших галузей виробництва, характер та об'єкти праці, що необхідно для побудови оптимальних кваліфікаційних характеристик, навчальних планів і програм, їх оперативного корегування.

Без етапу прогнозування у навчанні неможливо повною мірою врахувати безперервні зміни в сучасних виробництві й діяльності, підготувати матеріально-технічну базу навчальних закладів, підручники і навчально-методичні посібники, провести підготовку й перепідготовку науково-педагогічних працівників, тобто здійснити з необхідним випередженням весь комплекс заходів, які визначають якість підготовки фахівців.

У центрі будь-якої педагогічної системи завжди є людина – студент, який постає не лише об'єктом цілеспрямованих педагогічних впливів, а й суб'єктом свого становлення як гармонійно розвиненої особистості. Тому, прогнозуючи зміст навчання у ЗВО, необхідно, з одного боку, прагнути максимально адаптувати навчальні плани, програми, підручники до вимог майбутньої діяльності, а з іншого – адаптувати зміст освіти до інтересів і потреб особистості студентів, враховуючи індивідуальні особливості, мотиви і ціннісні орієнтації кожного з них.

Для визначення змісту професійної підготовки необхідно мати чітко сформульовані її цілі.

Цілі професійної підготовки визначають за допомогою всіх структурних компонентів наукових знань і професійних умінь, необхідних фахівцям певної кваліфікації і профілю. Але й зміст освіти є похідним від вимог, які висуває суспільство загалом і відповідна галузь господарства зокрема, до своїх кадрів. Інакше кажучи, зміст освіти є вторинним щодо змісту професійної та суспільної діяльності фахівців.

Оновлення ВО в Україні останні 20 років пов'язані з об'єктивними проблемами становлення інформаційного суспільства та суб'єктивними проблемами трансформації нашої країни з авторитарної до демократичної.

Ці стратегії визначені у «Національній доктрині розвитку освіти України в XXI ст.» (//Освіта України . – 2001. – №29. – 18 лип. – С. 4-6.), в законі України «Про вищу освіту» (2014) та в законі України «Про освіту» (2017).

«Національній доктрині розвитку освіти України в XXI ст.» (2001) замість Програми «Освіта. Україна XXI століття»

Мета: головна мета української системи освіти – створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості, як громадянина України, формувати покоління, здатні навчатися впродовж життя, створювати й розвивати цінності громадянського суспільства.

Пріоритетними напрямками державної політики щодо розвитку освіти є:

- особистісна орієнтація освіти;
- формування національних і загальнолюдських цінностей;
- створення для громадян рівних можливостей у здобутті освіти;
- постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу;
- розвиток системи безперервної освіти та навчання протягом життя;
- розширення україномовного освітнього простору;
- забезпечення освітніх проблем національних меншин;

- забезпечення економічних і соціальних гарантій для професійної самореалізації педагогічних, науково-педагогічних працівників, підвищення їх соціального статусу;
- органічне поєднання освіти і науки, розвиток педагогічної та психологічної науки, дистанційної освіти;
- запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій;
- створення індустрії сучасних засобів навчання і виховання, повне забезпечення ними навчальних закладів;
- створення ринку освітніх послуг та його науково-методичного забезпечення;
- інтеграція вітчизняної освіти до європейського та світового освітніх просторів.

Завдання проаналізувати сутність стратегій та визначити які з них зумовлені об'єктивними, а які суб'єктивними проблемами розвитку освіти в Україні.

Закон України Про вищу освіту(Урядовий кур'єр. – 2014. – 21. – 13 серпня).

Мета: з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях.

Принципи державної політики у сфері вищої освіти:

1. Сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя;
2. Доступності вищої освіти;
3. Незалежності здобуття вищої освіти від політичних партій. Громадських та релігійних організацій (крім вищих духовних навчальних закладів);
4. Міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейський простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої освіти;
5. Наступності процесу здобуття вищої освіти;
6. Державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей економічної діяльності, напрямів фундаментальних та прикладних наукових досліджень, науково-педагогічної та педагогічної діяльності;
7. Державної підтримки освітньої, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності університетів. Академій. Інститутів, коледжів, зокрема шляхом надання пільг із сплати податків ЗВО, що проводять таку діяльність;
8. Сприяння здійсненню державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти;
9. Відкритості формування структури і обсягу освітньої та професійної підготовки фахівця з вищою освітою.

Завдання: визначити динаміку в розвитку стратегій 2001 та 2014 років у вищій освіті України.

Закон України «Про освіту» (2017) Документ **2145-VIII**, чинний, поточна редакція — **Редакція від 02.04.2020**, підстава - [540-IX](#)

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

Стаття 17. Вища освіта

1. Метою вищої освіти є здобуття особою високого рівня наукових та/або творчих мистецьких, професійних і загальних компетентностей, необхідних для діяльності за певною спеціальністю чи в певній галузі знань.

9) індивідуальна освітня траєкторія - персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання. Індивідуальна освітня траєкторія в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план;

10) індивідуальна програма розвитку - документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини та розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання;

11) індивідуальний навчальний план - документ, що визначає послідовність, форму і темп засвоєння здобувачем освіти освітніх компонентів освітньої програми з метою реалізації його індивідуальної освітньої траєкторії та розробляється закладом освіти у взаємодії із здобувачем освіти за наявності необхідних для цього ресурсів;

12) інклюзивне навчання - система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників;

13) інклюзивне освітнє середовище - сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей;

14) кваліфікація - визнана уповноваженим суб'єктом та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання);

15) компетентність - динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність;

Стаття 6. Засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності

1. Засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є:

людиноцентризм;

верховенство права;

забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності;

забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності;.....*пропуск*

інтеграція з ринком праці;

нерозривний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, національними традиціями;

свобода у виборі видів, форм і темпу здобуття освіти, освітньої програми, закладу освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності;

академічна доброчесність;

академічна свобода;...*пропуск*

демократизм; *пропуск*

формування громадянської культури та культури демократії;

формування культури здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля;

невтручання політичних партій в освітній процес;

невтручання релігійних організацій в освітній процес (крім випадків, визначених цим Законом); *пропуск*

сприяння навчанню впродовж життя;

інтеграція у міжнародний освітній та науковий простір;

нетерпимість до проявів корупції та хабарництва;

доступність для кожного громадянина всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою.

Стаття 42. Академічна доброчесність

1. Академічна доброчесність - це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

2. Дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає:

посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
надання достовірної інформації про методики і результати досліджень,
джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну,
творчу) діяльність;

контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти;
об'єктивне оцінювання результатів навчання.

3. Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:
самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та
підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми
потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб
і можливостей);

посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок,
тверджень, відомостей;

дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
надання достовірної інформації про результати власної навчальної
(наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела
інформації.

4. Порушенням академічної доброчесності вважається:

академічний плагіат - оприлюднення (частково або повністю) наукових
(творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного
дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів
(оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;

самоплагіат - оприлюднення (частково або повністю) власних раніше
опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;

фабрикація - вигадкування даних чи фактів, що використовуються в
освітньому процесі або наукових дослідженнях;

фальсифікація - свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що
стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;

списування - виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел
інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання
результатів навчання;

обман - надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої
(наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами
обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація
та списування;

хабарництво - надання (отримання) учасником освітнього процесу чи
пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-
яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою
отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;

необ'єктивне оцінювання - свідоме завищення або заниження оцінки
результатів навчання здобувачів освіти;

надання здобувачам освіти під час проходження ними оцінювання
результатів навчання допомоги чи створення перешкод, не передбачених
умовами та/або процедурами проходження такого оцінювання;

{Частина четверту статті 42 доповнено абзацом десятим згідно із Законом № 463-IX від 16.01.2020}

вплив у будь-якій формі (прохання, умовляння, вказівка, погроза, примушування тощо) на педагогічного (науково-педагогічного) працівника з метою здійснення ним необ'єктивного оцінювання результатів навчання.

2. Напрями реформування вищої освіти в умовах євроінтеграції.

Відповідно до закону «Про вищу освіту» (2014) сучасну Систему вищої освіти складають:

1) Заклади вищої освіти всіх форм власності (*державна, комунальна, приватна, але засади неприбутковості; типи ЗВО – універ, академія, інститут, коледж; статуси – національний, дослідницький*);

2) Рівні та ступені (кваліфікації) вищої освіти (*початковий (короткий цикл) – 6 кваліф. рівень – мол.бакалавр; перший- бакалаврський, 7 кваліф.рівень – бакалавр; другий – магістерський – 8 кваліф.рівень; третій –освітньо-науковий – 9 кваліф.рівень – доктор філософії; науковий - 10 кваліф.рівень – доктор наук*);

3) Галузі знань і спеціальності (*складова галузі знань, за якою профпідготовка, спеціалізація – складова спеціальності, що визначається ЗВО та передбачає профільну спеціалізовану освітньо-професійну програму підготовки здобувачів вищої освіти*);

4) Освітні і наукові програми (*система освітніх компонентів, що визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою; перелік навчальних дисциплін та логічна послідовність їх вивчення, кількість кредитів ЕКТС, необхідних для виконання цієї програми, очікувані результати (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня освіти*);

5) Стандарти освітньої діяльності (*сукупність мінімальних вимог до кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного та інформ.забезпечення освітнього процесу ЗВО; розробляються Міністерством освіти і науки та погоджуються НАЗЯВО*) та стандарти ВО (*сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності ЗВО за кожним рівнем ВО за кожною спеціальністю*);

6) Органи, що здійснюють управління у сфері вищої освіти (*КабМін, Міністерство освіти і науки,галузеві –Мінкульт, Департамент ВО Харків. обл. держ. адміністрації, органи місцевого самоврядування до яких належить ; Національна академія наук та галузеві, Засновник ЗВО, органи громадського самоврядування у ЗВО, НАЗЯВО*).

7) Учасники освітнього процесу : *а) наукові, науково-педагогічні та педагогічні працівники; б)здобувачі ВО та інші особи, які навчаються у ЗВО; в) фахівці-практики, які залучаються до освітнього процесу; г)інші працівники ЗВО.*

До освітнього процесу долучаються роботодавці).

Ця система є результатом реформування ВО України з її вступом до Болонського процесу. **Болонська** (Італія, м.Болонья 1088) р. перший в Європі

універ) **декларація** червень 1999р. спрямована на створення *узгодженого, прозорого, конкурентоспроможного* освітнього простору вищої школи (міністри освіти 29 країн Європи). Текст підготовлено представниками Великої Британії, Німеччини, Франції, Італії. *Мета*: підвищення якості підготовки фахівців вищої кваліфікації та подолання розбіжностей у типах навчальних закладів, різниці у термінах навчання в них, в наукових ступенях і званнях викладачів, об'ємі знань, умінь студентів, оплаті за навчання тощо.

Інформаційна довідка:

Процес об'єднання Європи та його поширення на Схід супроводжується формуванням спільного освітянського та наукового простору. Цей процес дістав назву Болонського від назви університету в італійському місті Болонья (Італія), де започатковано цю ініціативу.

Болонська декларація 1999 р. та інші документи Болонського процесу започаткували серії реформ, необхідних для гармонізації побудови системи європейської вищої освіти, збільшення сумісності, порівнянності та конкурентоспроможності європейської вищої освіти, а також підвищення її привабливості і для громадян країн Європи, і для громадян та дослідників інших країн.

Головна мета цього процесу – консолідація зусиль наукової й освітянської громадськості й урядів країн Європи не лише для істотного підвищення конкурентоспроможності європейської системи науки та вищої освіти у світовому вимірі, а й для підвищення її ролі в суспільних демократичних перетвореннях.

Болонський процес – система заходів європейських державних установ (рівня міністерств освіти), університетів, міждержавних і громадських організацій, пов'язаних із вищою освітою, спрямована на структурне реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміни освітніх програм і потрібних інституційних перетворень з метою створення європейського наукового й освітянського простору задля підвищення спроможності випускників вищих навчальних закладів до працевлаштування, поліпшення мобільності громадян на європейському ринку праці, підвищення конкурентоспроможності європейської вищої школи.

Нині **Болонський процес** – це 45 країн-учасниць, тисячі вищих навчальних закладів, студентство яких прагне інтегруватися.

У травні 2005 р. в м. Бергені на четвертій зустрічі європейських міністрів, що відповідають за вищу освіту, Україна офіційно приєдналася до Болонського процесу.

Болонські реформи – процес пришвидшення гармонізації національних освітніх систем і їх поступової цілеспрямованої конвергенції. Зближення систем вищої освіти європейських країн не означає їх стандартизації й уніфікації. Йдеться про "впорядковану" різноманітність. Визначено **механізми** для досягнення цієї мети:

- прийняття системи зрозумілих і порівнюваних наукових ступенів;
- прийняття системи освіти, яка початково базується на двох циклах навчання (бакалавр – магістр);

- заснування системи кредитів (ECTS);
- спрощення процедури визнання кваліфікацій, що сприятиме працевлаштуванню випускників і студентів на європейському ринку праці (використання додатку до диплома);
- розвиток європейського співробітництва щодо контролю за якістю освіти;
- навчання впродовж усього життя;
- створення умов для мобільності на європейському ринку праці й освітніх послуг;
- розвиток привабливості європейського простору вищої освіти, перетворення Європи на найбільш конкурентоспроможний і розвинутий освітній простір у світі. Вважають, що введення загальноєвропейської системи гарантії якості освіти, кредитної системи накопичення, легкодоступних кваліфікацій тощо сприятиме підвищенню інтересу до вищої освіти європейських та інших громадян;
- установа тисніших зв'язків між європейським простором вищої освіти та європейським простором досліджень;
- головний обов'язок університетів та урядів країн Європи – вжити всіх необхідних заходів для забезпечення студентів відповідними до загальних вимог кваліфікаціями.

Болонський процес сприяє "європеїзації" та "інтернаціоналізації" національних систем вищої освіти, формуванню справжнього "спільного освітнянського простору" через модернізацію навчальних планів, міжінституційну співпрацю, розвиток схем мобільності, спільні програми навчання, практичну підготовку та впровадження науковій досліджень, прийняття системи легкозрозумілих і зіставних ступенів, зокрема через впровадження додатку до диплома для забезпечення можливості працевлаштування європейців і підвищення міжнародної привабливості європейської системи вищої освіти.

Одним із важливих положень Болонського процесу є орієнтація вищих навчальних закладів на остаточний результат: знання й уміння випускників мають знаходити і теоретичне, і практичне застосування задля користі всієї Європи.

Усі академічні ступені та інші кваліфікації повинні мати попит на європейському ринку праці, а професійне визнання кваліфікацій необхідно спростити. Уніфікації визнання кваліфікацій сприятиме використання додатка до диплома, рекомендованого ЮНЕСКО.

Головна вимога Болонської декларації – запровадження Європейської кредитно-трансферної й акумулюючої системи.

Створення «впорядкованої різноманітності» через *Європейський освітній простір вищої школи до 2010 р.* Сьогодні це світовий освітній проект, входить навіть Австралія. Україна вступила 2005 р. в м.Бергені. Співпраця за трьома напрямками: а) врегулювання правових документів у сфері ВО, співробітництво акредитаційних комісій; б) впровадження ЗВО кредитно-модульної системи навчання, конференції ректорів щодо реалізації відповідного реформування;

в) співробітництво студентських організацій щодо популяризації та поширення Болонського процесу. Значну роль відіграє *дистанційна та безперервна освіта*.

Впроваджено трирівнева ВО (бакалаврат, магістратура, аспірантура). *Кредитно-модульна система навчання* (система кредитів ECTS – європейська кредитно-трансферна система) – для оцінки знань, що отримують студенти (трудові затрати студента для здачі предмета). Семестр – 30 кредитів, курс – 60 кред. Для оцінки навчального навантаження для порівняння в різних ЗВО, в різних країнах, тобто сприяє *мобільності* студентів в Європі. *Модуль-* зміст навчання. *Обов'язковий додаток до диплому* – полегшує визначення рівня кваліфікації і якості освіти студента для майбутніх працедавців (у на с 7 складових та перекладається англійською). Контроль за якістю мають здійснювати *акредитаційні комісії* (державні).

Заважає здійсненню Болонського процесу особливості національних освітніх традицій у процесі інтеграції та стандартизації. Міністерству освіти і науки України щодо введення Державних стандартів ВО допомагають Міжнародна асоціація університетів та Європейський центр вищої освіти як підрозділи ЮНЕСКО. З 2019 року запрацювало Незалежне Агенство Забезпечення Якості Вищої Освіти (НАЗЯВО).

Країни-учасниці Болонського процесу мають визначитися з пріоритетами на найближчі 10 років до **2030 р.** **Серед ключових - збалансована академічна мобільність та посилена роль вищої освіти у досягненні Цілей сталого розвитку.** Україна вперше співгодує в Болонському процесі та приймає засідання Групи супроводу Болонського процесу, 4 березня 2020 року, в Києві. Серед найважливіших завдань:

- забезпечення взаємодії між країнами-учасницями Болонського процесу для досягнення Цілей сталого розвитку;
- забезпечення верховенства міжнародного права та запобігання будь-яким формам обмеження академічної автономії та інституційного врядування закладів вищої освіти;
- рівномірне виконання Болонських зобов'язань всіма країнами-учасниками;
- рівні можливості для розвитку національних систем вищої освіти в країнах Болонського процесу;
- збалансований розвиток академічної мобільності держав-учасниць;
- впровадження сучасних цифрових рішень в Європейському просторі вищої освіти.

Участь у заході взяли країни-учасниці Європейського простору вищої освіти, консультативні члени та партнери Болонського процесу - Європейська Комісія (European Commission), Рада Європи (Council of Europe), ЮНЕСКО (UNESCO), Європейська мережа освітньої інформації (Eurymed), Європейський реєстр із забезпечення якості вищої освіти (EQAR), Європейська асоціація університетів (EUA), Європейська асоціація закладів вищої освіти (EURASHE), Європейська рада аспірантів та молодих учених (Eurodoc), Європейська асоціація студентів (ESU), Євростудент (Eurostudent).

На сьогодні 48 країн є учасниками Європейського простору вищої освіти.

<https://www.kmu.gov.ua/news/prioritetami-bolonskogo-procesu-do-2030-roku-mayut-stati-zbalansovana-akademichna-mobilnist-ta-posilena-rol-vishchoyi-osviti-u-dosyagnenni-cilej-stalogo-rozvitku-yegor-stadnij>

Освіта. Стратегія України 2030.

Кроки на шляху до створення нової екосистеми вищої освіти: 1. Змінити організаційну модель державних університетів з форми бюджетної установи на форму неприбуткового або прибуткового суб'єкта господарювання. Це вирівняє права та обов'язки державних і приватних ЗВО, дасть університетам фінансову та управлінську автономію, змогу повноцінно співпрацювати з корпоративним сектором економіки, зокрема через механізми державно-приватного партнерства, залучати інвестиційні ресурси та нові технології і змусить університети підвищувати ефективність роботи та якість освіти. 2. Скасувати вимогу диплома державного зразка, що значно посилить конкуренцію серед університетів, змусить університети підвищувати якість освіти та очистить освітнє поле від неефективних ЗВО.

20.20 3. Скасувати заочну форму здобуття вищої освіти як таку, що не здатна виконувати функцію навчання практичних знань та навичок. Замість заочної форми потрібно запроваджувати комбіновану форму освіти, що поєднує очне навчання з отриманням практичного досвіду на підприємстві, онлайн, дистанційне тощо. 4. Трансформувати державне замовлення на підготовку фахівців у систему з двома базовими версіями: А. Підтримка талановитих випускників шкіл. У формі «освітніх ваучерів» на отримання освіти за рахунок державного бюджету для талановитих випускників шкіл. В. Підготовка спеціалістів для фундаментальної науки та стратегічно важливих для економіки і промисловості фахівців, висококваліфікованих спеціалістів із стратегічного планування та державного управління під цільове замовлення органів влади, державних підприємств на тендерній основі для університетів усіх форм власності. 5. Стимулювати інвестиції та інновації для розвитку інноваційної та креативної економіки. Для цього потрібно: А. Створити дієвий механізм державно-приватного партнерства у сфері освіти та науки. Це дасть університетам можливість залучати приватні інвестиції на свій розвиток і модернізацію, наукові розробки, створювати університетські стартапи на паритетних із бізнесом умовах, спільно комерціалізувати результати інноваційної діяльності. Також це стимулюватиме розвиток системи дуальної форми освіти за рахунок залучення інвестицій бізнесу в матеріально-технічну базу університетів, спільної розробки навчальних програм та подальшого працевлаштування випускників. В. Розробити та запровадити правові механізми діяльності ендаумент-фондів. Це дасть університетам можливість користуватися пасивним доходом від залучених коштів для фінансування будь-яких цільових програм. С. Забезпечити податкові пільги для стартапів, де університет є мажоритарним акціонером: відсутність податків із фонду оплати праці та ПДВ до моменту комерціалізації. Це дасть змогу залучати приватні ресурси в інноваційні розробки, комерціалізувати наукові результати та дасть

стимул розвитку університетської науки. D. Змінити чинне законодавство, що дозволить ЗВО здійснювати власну підприємницьку діяльність з використанням об'єктів інтелектуальної власності, розроблених на кошти державного фінансування (за моделлю The Bayh-Doyle Act, США). Це дасть змогу університетам створювати дочірні компанії на базі власних розробок як незалежно, так і з бізнес-партнерами, поповнюючи фінансову базу університету, стимулюючи інноваційну діяльність у закладі та

21.21 покращуючи конкурентоспроможність бізнесу екосистеми університету. 6. Змінити форму управління університетами за корпоративними моделями. Оперативно управляти університетами як суб'єктами господарювання повинні особи з навичками та досвідом управління, академічно — вчена рада університету, а контролювати: наглядова рада з представників засновників та основних стейкхолдерів, зокрема представників роботодавців та фінансових донорів. 7. Відкрити українські університети світові через стимулювання їхньої участі у міжнародній конкуренції. Для цього необхідно: A. Дозволити існування в системі української вищої освіти університетів, що повністю здійснюють навчальний процес та дослідження англійською мовою. B. Фінансово сприяти реалізації в Україні програм спільних із провідними університетами світу досліджень шляхом цільового грантового фінансування через створений Національний фонд досліджень. C. Вести вимогу постдокторських досліджень у закордонних дослідницьких та навчальних установах для всіх пошукачів докторської хабілітації (другого наукового докторату) та претендентів на позиції завідувачів кафедр університетів. D. Вести вимогу відкритих міжнародних конкурсів на позиції ректорів, проректорів та провідних професорів/дослідників в українських університетах, що мають національний та дослідницький статус, із поступовим приведенням посадових окладів у відповідність до тих, що існують у Східноєвропейському/Центральноєвропейському регіоні.

Диджиталізація ВО.

Використання цифрових інструментів при взаємодії зі студентами передбачає створення онлайн-платформ для швидкого та зручного доступу до оцифрованих матеріалів, спілкування із викладачами, дистанційної взаємодії учасників проектних груп, віддаленого доступу до обладнання лабораторій та дослідницьких центрів, моделювання ситуації, вирішення адміністративних питань, тестування тощо. Завдання таких платформ — максимально спростити життя студента, особливо в перші семестри, які є вирішальними для продовження ним навчання. Також популярність здобувають цифрові помічники, або чат-боти, які в режимі реального часу відповідають на запитання про процес навчання, фінансову допомогу, життя в гуртожитку, проведення дозвілля, поїздки містом та про багато іншого. Культурний шок унаслідок переходу від шкільного до студентського життя може бути серйозним, але наявність надійних відповідей на поширені та незвичайні запитання може багато в чому допомогти студентам відчувати себе як удома. Глибша цифровізація вносить зміни в навчальний процес та оптимізує адміністративні видатки. Володіючи великим обсягом даних, отриманих,

зокрема, через онлайн-платформи, із застосуванням штучного інтелекту заклади вищої освіти можуть завчасно виявляти поведінкові відхилення та запобігати зниженню успішності студента. Крім того, штучний інтелект дає змогу персоніфікувати навчальний процес. Від допомагає вирівняти різницю у сприйнятті та процесах засвоєння інформації серед студентів, аналізуючи темп проходження матеріалів та пропонуючи індивідуальний план навчання. Більше того, штучний інтелект може адаптувати один курс під різні спеціальності. Наприклад, виокремлюючи важливе в макроекономіці для студентів міжнародної економіки та економіки підприємства. Це забезпечить отримання кожним студентом інформації, яка найважливіша для його особистого практичного застосування в майбутньому і яка адаптується до його стилю та темпу навчання. Віртуальна та доповнена реальність повинна стати звичайним інструментом навчання, допомагаючи краще засвоїти інформацію, імітуючи проведення експериментів та виконання практичних завдань за різних обставин. Наприклад, студенти медичних університетів зможуть робити віртуальні ін'єкції та відточувати майстерність у віртуальних операційних. Архітектори та дизайнери зможуть використовувати доповнену реальність для візуалізації та детального вивчення проектів.

Найрадикальнішою цифровою трансформацією, до якої українські заклади вищої освіти повинні готуватися, є трансформація моделі навчання, яка поєднає традиційне навчання, елементи дуальної освіти, онлайн-інструменти та доповнену реальність. Доповненням можуть бути масові відкриті онлайн-курси, а також участь студентів у bootcamp. Програми bootcamp побудовано на роботі студентів у реальних проектах, і здійснюють їх професіонали-практики (це є елементом дуальної освіти). Успішне завершення bootcamp зазвичай гарантує працевлаштування. У цілому сфера вищої освіти вимагає реформування та переходу на модульну кросплатформову систему, в якій студент може обирати предмети без прив'язування до закладу освіти та отримувати максимум послуг та матеріалів онлайн. Цифрові компетентності Цифрова компетентність може в широкому сенсі визначатися як упевнене, критичне та творче використання ІКТ для досягнення цілей, пов'язаних із роботою, працевлаштуванням, навчанням, дозвіллям, громадським життям. Цифрова компетентність унікальна тому, що дає людям змогу отримувати інші компетентності (наприклад, швидко опановувати мову, бути соціально активнішими тощо). Цифрова грамотність (або цифрова компетентність) визнана ЄС однією з восьми ключових компетентностей для навчання протягом усього життя. В оновленій рамці цифрової компетентності ЄС Digital Competence Framework (DigComp 2.0) представлено п'ять основних блоків компетентностей:

1. Інформаційна грамотність та навички роботи з даними:

- 1.1. Уміння шукати, фільтрувати дані, інформацію та цифровий контент.

- 1.2. Уміння оцінювати дані, інформацію та цифровий контент.

- 1.3. Уміння використовувати та управляти даними, інформацією та цифровим контентом.

2. Комунікація та взаємодія:

- 2.1. Уміння комунікувати з використанням цифрових технологій.

2.2. Уміння ділитися інформацією завдяки використанню цифрових технологій. (<https://www.slideshare.net/UIFuture/2030-148758034>)

3. Сучасні педагогічні парадигми та педагогічна інноватики.

«Парадигма» (дав. грец. – парадигма – приклад, зразок), у науковий обіг термін увів Г.Бергманн, – сукупність теоретико-методологічних положень, які прийняті науковою громадою на певному етапі розвитку науки, яка використовується як модель, стандарт для наукових досліджень, інтерпретації, оцінювання і систематизації наукових даних, для усвідомлення гіпотез і вирішення задач у процесі наукового пізнання. Тобто це наукова або філософська ідеологія (ціннісні орієнтації, наукові уявлення і система визначення провідних термінів науки, прийнятих науковою громадою) (**Енциклопедія для фахівців соціальної сфери . – Київ-Симферополь, 2013. – С.60**).

Оновлення педагогічних парадигм, як правило, пов'язане із певними соціокультурними змінами, наприклад, підвищення статусу освіти в країні (*проблемне навчання*), динаміка вимог з боку суспільства до людини (*розвиваюче навчання*), зміни ролі людини в соціумі (*особистісно-орієнтоване навчання*) тощо. Результати експертизи, що проводилася в процесі дослідно-експериментальної роботи Міносвіти і науки (1995-2005 гг.), свідчать про високий рівень перспективності застосування таких технологій, як модульна, блочна, технології контекстного навчання і особистісно-орієнтованого навчання студентів.

Сучасна освітня парадигма спрямована на пошук інформації, що відбувається за допомогою інноваційних форм організації навчання з використанням самостійної пізнавальної діяльності студентів, тобто **диджиталізація освіти**. До того ж, відбувається переорієнтація змісту дисциплін: від декларативних знань (знати «що») до процедурних (знати «як») і ціннісно-сміслових (знати «навіщо і чому»), отже, **інноваційна освіта, спрямована на сприяння розвитку дивергентів**. Інноваційна навчальна технологія передбачає роль викладача як керівника, що підвищує рівень використання інформаційних можливостей; консультанта, що здійснює контроль і коректує отримані студентом знання. Над розбудовою інноваційної вищої освіти працює весь прогресивний світ.

Провідні поняття: «інновація», «освітня інновація», «інноваційні освітні технології», «інноваційні методи викладання».

Базовим поняттям з перелічених термінів є «інновація» [innovation]. Це слово є іншомовного походження і, за сучасним словником іншомовних слів, означає нововведення.

Виокремлюють певні *рівні інновації*: модифікаційні, комбінаторні радикальні. *Модифікаційні інновації* – оновлення часткове або системне вже відомого раніше, тобто основні принципи та підходи відомі, проте саме застосування в новій сфері дає новітній ефект (приклад застосування колеса для пересування, водяний млин тощо). *Комбінаторні інновації* – відомі раніше складові комбінуються таким чином, що утворюється нове, або оригінальне

нове, але незатребуване раніше, в інших умовах набуває сталого імпульсу для застосування та визнання. *Радикальні інновації* – через творче осяяння (раптове розуміння, проникнення в сутність проблемної ситуації – інсайт) створюється принципово нове, чого раніше не існувало у філогенезі [6, с.7,11].

Інновації – сутність постіндустріального, інформаційного суспільства з його «культурою нового» (Б.Єрасов).

Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності в Україні.

Роздати Положення, після ознайомлення з ним дати завдання визначити сутність та систематизувати зміст цього положення

Це положення розкриває механізми впровадження нового в систему освіти нашої країни. Воно складається з;

Загальні положення (визначення основних понять, зміст інноваційної діяльності на різних рівнях, умови її здійснення).

Розробка інновацій у системі освіти (опис і перевірка продуктивності, інноваційна ініціатива та її виявлення).

Розповсюдження та застосування інновацій у системі освіти (їх технології).

Інноваційна спрямованість змісту і технологій освіти.

Шляхи і способи досягнення цілей.

«Освітня інновація» означає вперше створені, вдосконалені або застосовані освітні, дидактичні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, що суттєво поліпшують результати освітньої діяльності [8, с.33]. За змістом виокремлюють такі її складові, як:

- 1) цілеспрямована зміна самої освітньої системи в цілому, яка поліпшує її характеристики та підвищує ефективність;
- 2) процес опанування нововведень (технологій, методик, методів, засобів);
- 3) розробка ідеальних для цілеспрямованого розвитку людини (різних груп) методик, їх творче осмислення та впровадження в освітній процес.

Освітні інновації мають ті самі якісні рівні, що і інновації загалом. Імплементация освітніх інновацій є запорукою конкурентоспроможності національної освіти, її здатності формувати інноваційну людину

Оскільки інновації в освіті спрямовані на розв'язання певних проблем, то **«інноваційні освітні технології»** поділяються на дидактичні, виховні, управлінські. *Інноваційні дидактичні технології* спрямовані на якісне покращення мотивації учасників навчального процесу, *інноваційні виховні технології* – на формування партнерських відносин між суб'єктами педагогічної взаємодії та особистісних цінностей у контексті із загальнолюдськими, *інноваційні управлінські технології* – на створення умов для прийняття самостійного оперативного й ефективного управлінського рішення. Інноваційна спрямованість змісту освіти виявляється також у зміні освітніх технологій, а саме у впровадженні діалогових, діагностичних, активних, інтерактивних, дистанційних, комп'ютерних, мультимедійних,

телекомунікаційних, тренінгових, проектних, модульних, колективних (у малих групах), індивідуальних (самостійних), де розвивальна функція освіти стає пріоритетною [7, с.42-43].

«Інноваційні методи викладання» – складова інноваційних освітніх (дидактичних) технологій; нововведення в діяльність педагога, що забезпечують пізнавальну активність та самостійність студентів.

Сутнісні параметри інноваційних методів викладання.

Інноваційні методи викладання, як складові технологій навчання, стосуються оновлення діяльності передусім викладача. Вони спрямовані на зміну ролі викладача у процесі навчання студентів, на актуалізацію активності їх пізнавальної діяльності. Це зумовлене з необхідністю постійного оновлення професійного знання у вік інформаційного буму, що можливо досягти через постійну самоосвіту, це, у свою чергу, актуалізує такі якості студентів як пізнавальна активність та пізнавальна самостійність.

Пізнавальна активність – інтелектуально-емоційний відгук на процес пізнання, прагнення особи, яка навчається, до навчання, до виконання індивідуальних і спільних завдань, інтерес до діяльності викладача та інших студентів.

Пізнавальна самостійність – прагнення та уміння самостійно мислити, здатність орієнтуватися в новій ситуації, віднаходити свій підхід до вирішення завдань, бажання на лише зрозуміти засвоєвану навчальну інформацію, але й способи здобуття знання, критичний підхід до суджень інших, незалежність власних суджень.

Отже, інноваційні методи навчання у вищій школі, зумовлені становленням культури інформаційного суспільства, спрямовані на формуванню «дивергентного мислення», критичного мислення та розвиток інтелектуальних здібностей студентів – пізнавальної активності, пізнавальної самостійності – , необхідних для професійного вдосконалення і професійної самореалізації в нових соціокультурних умовах.

Запитання для обговорення:

1. У чому полягає криза сучасної вищої освіти і нова парадигма освіти?
2. Національна доктрина розвитку освіти про модернізацію системи вищої освіти в Україні.
3. Які пріоритетні напрями державної політики щодо розвитку освіти в Україні.
4. Назвіть основні принципи державної політики в галузі вищої освіти
5. Розкрийте основний зміст структури вищої освіти в Україні згідно Закону України «Про вищу освіту».
6. Сутність ступеневої освіти в Україні, мета її впровадження.

Лекція № 4.

Тема 4. Дидактика вищої школи: традиції та новації

1. Теоретичні основи класичної дидактики вищої школи
2. Закономірності та принципи організації навчального процесу в вищій школі
3. Класифікація методів та дидактичних технологій навчання

Література:

1. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») // Освіта. 1993. – № 44–46.
2. Кузьминський А.І. Педагогіка вищої школи : навч. посібн. Київ : Знання, 2015. 486 с.
3. Ортинський В. Педагогіка вищої школи : підручник. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2017. 500 с.
4. Педагогіка вищої школи : навч. посібн. / за Збед.. Курлянд З. Н. 3-е вид, перероб. І доп. Київ : Знання, 2007. 495 с.
5. Семиченко В. А. Психологія особистості. Київ : Ешке О. М., 2015. 427 с.
6. Туркот Т.І., Коновал О.А. Педагогіка та психологія вищої школи : навч. посібн. Для студентів вищих навчальних закладів. Херсон : Олді-плюс, 2013. 466 с.

1. Дидактика (грец. didaktikos - повчальний) - галузь педагогіки, яка розкриває теорію освіти і навчання. Я.А.Коменський у 1657р. надрукував свою відому працю “Велика дидактика або та, що містить універсальне мистецтво вчити всіх усьому”.

Ян Амос Коменський – чеський теолог, мислитель, педагог, письменник. Великою заслугою Коменського було те, що він уперше зібрав і систематизував усі відомості з педагогіки, а також розробив революційні на той час ідеї, зокрема до таких належать ідея класно-урочної системи. На різних етапах розвитку суспільства звертали увагу на необхідність забезпечення процесу передавання знань.

Психологи про теорії навчання

Біхевіористські теорії навчання характеризуються тим, що при аналізі процесу навчання враховується тільки дії (стимули), які впливають на того, хто навчається, і його відповідні реакції на ці дії. Прихильники цієї теорії не бачать якісної різниці поведінки людини від поведінки тварин.

Когнітивні теорії навчання спрямовані на дослідження основної частини навчання – пізнавального процесу.

Когнітивні теорії навчання можна поділити на дві групи. Першу групу складають інформаційні теорії. В них навчання розглядається як вид інформаційного процесу. Фактично пізнавальна діяльність людини

ототожнювалася з процесами, які відбуваються в комп'ютерах, з чим не можна погодитись.

Друга група представників когнітивного підходу до процесу навчання ... описує цей процес за допомогою основних психічних функцій: сприймання, пам'яті, мислення та ін.

Діяльнісна теорія навчання. Діяльність – це процес взаємодії людини з оточуючим світом, процес розв'язання життєво важливих задач... Людина (суб'єкт) виступає як активний початок, а не як просте вмістилище психічного. Вона виконує не лише зовнішні практичні дії, а й дії психічні. Психіка – це не просто картина світу, система образів, але й система дій.

Підхід до процесу навчання як до діяльності вимагає також принципово іншого розгляду співвідношення знань, умінь. Знати – це завжди виконувати певну діяльність або дію, пов'язану з конкретними знаннями... Якість засвоєння знань визначається різноманітністю і характером видів діяльності, в яких знання можуть функціонувати.

2. Закономірності навчального процесу. Основні категорії дидактики.

Закономірності – це об'єктивні, сталі зв'язки між компонентами навчального процесу, які забезпечують його ефективність:

- Єдність навчання, виховання і розвитку – навчання не лише інформує, а й формує цінності, громадянську позицію, сприяє соціалізації.
- Активність і самостійність здобувача освіти – чим вища активність студента, тим глибше і стійкіше знання.
- Взаємозв'язок теорії і практики – знання повинні знаходити практичне застосування, особливо в галузях мистецтва, культури, психології.
- Доступність навчання з урахуванням зони найближчого розвитку (за Л. Виготським).
- Безперервність і наступність – кожний етап ВО спирається на попередній і готує до наступного.

Принципи організації навчального процесу:

Принципи – це вихідні положення, якими керується педагог у плануванні, організації та реалізації навчання:

- Науковість – відповідність змісту сучасному рівню науки, використання актуальних джерел, даних.
- Професійна спрямованість – добір матеріалу відповідно до майбутньої професії.
- Системність і послідовність – логічна організація навчального матеріалу.
- Доступність і врахування індивідуальних особливостей – адаптація змісту та форм до рівня підготовки студентів.
- Активності, самостійності та творчості студентів – орієнтація на розвиток мислення, ініціативи, творчих здібностей.
- Проблемність навчання – постановка пізнавальних задач, що викликають інтелектуальні зусилля.

- Інтерактивність – залучення до взаємодії, групової роботи, дискусій.
- Свідомість і міцність засвоєння знань – глибоке розуміння і тривале збереження матеріалу.

Основні категорії дидактики – навчання, викладання, учіння.

Навчання – спосіб організації освітнього процесу. Воно є найнадійнішим способом здобування систематичної освіти. В основі будь-якого виду чи типу навчання закладено систему "викладання - навчання".

Викладання – діяльність науково-педагогічних працівників, яка виявляється у:

- передаванні інформації;
- організації навчально-пізнавальної діяльності студентів;
- наданні допомоги в разі труднощів у процесі навчання;
- стимулюванні інтересу, самостійності й творчості студентів;
- оцінці навчальних досягнень студентів.

Мета викладання – організація ефективного навчання кожного студента в процесі передавання інформації, контролю й оцінки її засвоєння, а також взаємодія зі студентами й організація спільної і самостійної діяльності.

Учіння – діяльність студента, що складається з:

- засвоєння, закріплення і застосування знань, навичок і вмінь;
- самостимулювання до пошуку, розв'язання навчальних завдань, самооцінки навчальних досягнень;
- усвідомлення особистісного змісту і соціальної значущості культурних цінностей і людського досвіду, процесів і явищ навколишньої дійсності.

Мета навчання – пізнання, збирання й опрацювання інформації про навколишній світ. Результати навчання виявляються в знаннях, уміннях, навичках, системі відносин і загальному розвитку студента.

Навчальна діяльність містить:

- оволодіння системами знань та оперування ними;
- оволодіння системами узагальнених і часткових дій, прийомами навчальної роботи, способами їхнього перенесення й перебудови - навичками, уміннями;
- розвиток мотивів навчання, становлення мотивації і змісту;
- оволодіння способами керувати своєю навчальною діяльністю і своїми психічними процесами (волею, емоціями тощо).

Ефективність навчання визначається *внутрішніми і зовнішніми* критеріями. Як *внутрішні критерії* використовують успішність навчання й академічну успішність, а також якість знань і рівень напрацювання навичок і вмінь, рівень розвитку студента, рівень навченості.

Академічну успішність студента визначають за ступенем збігу реальних і запланованих результатів навчальної діяльності. Академічну успішність фіксують відповідною кількістю балів. Успішність навчання – це також ефективність керування навчальним процесом, що забезпечує високі результати за умов мінімальних затрат.

Процес навчання – динамічна взаємодія (співробітництво, партнерство) педагога та студентів, під час якої здійснюється стимулювання та організація активної навчально-пізнавальної діяльності студентів з метою засвоєння системи наукових знань, умінь, навичок, розвитку і всебічної вихованості особистості (Н. Є. Мойсеюк).

Зміст освіти – науково обґрунтована система дидактичного та методично сформованого навчального матеріалу для різних освітніх і освітньо-кваліфікаційних рівнів.

Складовим змісту освіти є *нормативний* та *вибірковий* компоненти. *Нормативний* компонент змісту освіти визначають відповідні державні стандарти освіти, а *вибірковий* – вищий навчальний заклад.

Проектування змісту навчання у вищих навчальних закладах.

Досягнення цілей навчання забезпечується відбором навчального матеріалу і дидактичними процесами, які сприяють переведенню його в знання, вміння, навички та особистісні якості фахівця. Зміст навчального матеріалу і форми його трансформації у знання й уміння зафіксовано у відповідній навчально-програмній документації, основа якої освітні стандарти, кваліфікаційна характеристика і професіограма фахівця.

Постановці цілей навчання й оптимізації здобуття підготовки фахівців заданої кваліфікації і профілю передуює розробка моделі професійної діяльності фахівця – професіограма.

Професіограма – документ, що регламентує технологію побудови вимог, які професія висуває до особистісних якостей, психологічних здібностей, психолого-фізичних можливостей людини.

Цей документ має забезпечити постановку практичного завдання та організацію його розв'язання з метою оптимізації та підвищення ефективності професійної діяльності фахівця конкретного профілю. У професіограмі відображено такі аспекти професійної діяльності, як соціальні, соціально-економічні, історичні, технічні, технологічні, правові, гігієнічні, психологічні, фізіологічні і соціально-психологічні. Обсяг, глибина і діяльність їх вивчення залежать від соціального замовлення.

Реально навчальний процес здійснюють на основі освітньо-кваліфікаційних характеристик, освітньо-професійної програми, навчального плану і програм.

Існують різні підходи до визначення сутності поняття "освітньо-кваліфікаційна характеристика" (ОКХ). Проте очевидно, що головне її призначення – слугувати еталоном кваліфікації фахівця цього профілю. Тому в кваліфікаційних характеристиках потрібно конкретно вказати не тільки вимоги до особистісних характеристик майбутнього спеціаліста, а й до компонентів його трудової діяльності, рівні виконання відповідних трудових процесів.

Освітньо-кваліфікаційна характеристика – офіційний і стабільний документ, поряд із освітнім стандартом та навчальним планом, який діє впродовж досить тривалого часу. Кваліфікаційні характеристики створюють для опису цілей підготовки кваліфікованих кадрів і вони слугують для оцінки ступеня майстерності фахівців.

Загалом ОКХ містить такі положення:

- діяльнісне призначення фахівця із вказівкою його кваліфікації. Також потрібно зазначити його спеціалізацію (дослідницька, проектно-конструкторська, проективно-технологічна, сервісно-профілактична, організаційно-комерційна, культурнопросвітницька, педагогічна тощо);

- вимоги до знань і умінь, яким повинен відповідати випускник ЗВО. У розділі "Вимоги до знань" виокремлюють загальнопрофесійні вимоги (для групи спеціальностей) і спеціальні (характерні для певного фаху) знання, а в розділі "Вимоги до умінь" – перелік умінь, якими має володіти фахівець загалом, а також кваліфікаційні вміння, якими має володіти у своїй діяльності молодший спеціаліст чи спеціаліст;

- вимоги до підготовки фахівців виявляють особливості спеціальності і встановлюють необхідний обсяг професій, соціальних і громадських функцій і завдань, які випускники ЗВО повинні вміти розв'язувати в практичній діяльності.

Положення, зазначені в ОКХ, зазвичай, сформульовані на соціологічному і виробничому рівнях. Тому науково-педагогічним працівникам необхідно трансформувати ці завдання до педагогічного рівня.

Удосконалюючи ОКХ, потрібно: враховувати динаміку розвитку техніки, зміни вимог нормативних керівних документів, що регламентують виробничо-економічний процес; використовувати відомості анкет-характеристик випускників ЗВО; вивчати виробничу ситуацію і функціональні обов'язки; узагальнювати думки провідних фахівців і слухачів факультету підвищення кваліфікації.

Головними засобами діяльності фахівців вищої ланки є засоби духовні й матеріальні. Духовні засоби праці фахівця – його вміння й навички, якими він користується в процесі своєї діяльності. Матеріальні містять комплекс виробничого устаткування, приміщень і споруд, контрольно-вимірювальну апаратуру, діагностичне устаткування, інформаційно-обчислювальну техніку, засоби механізації і автоматизації.

Додаткові засоби діяльності - нормативно-технічні матеріали, керівні документи, стандарти, галузеві нормативи, правила техніки безпеки виробничої санітарії тощо, що регламентує процес виробництва та економічну життєдіяльність людства і природи.

Зміст освіти визначають також **освітньо-професійна програма підготовки**, структурно-логічна схема, навчальні програми дисциплін, інші нормативні акти органів державного управління освітою та вищого навчального закладу; його відображено у відповідних підручниках, навчальних посібниках, методичних матеріалах і дидактичних засобах.

Освітньо-професійна програма – державний нормативний документ, у якому узагальнено зміст навчання, встановлено вимоги до змісту, обсягу та рівня освітньої й професійної підготовки фахівця за певною спеціальністю певного освітньо-кваліфікаційного рівня.

Освітньо-професійна програма містить перелік нормативних навчальних дисциплін із зазначенням загального обсягу часу (в годинах) для аудиторних

занять і самостійної роботи студентів, який відведено для їх вивчення, та форм підсумкового контролю з кожної навчальної дисципліни.

Співвідношення між часом для аудиторних занять і самостійною роботою студентів, форми і періодичність проміжного контролю визначено в навчальному плані вищого навчального закладу.

Структурно-логічна схема підготовки визначає науково-методичне структурування процесу реалізації освітньо-професійної програми (послідовність вивчення навчальних дисциплін, форми і періодичність виконання індивідуальних завдань та проведення контролю тощо).

Навчальний план – нормативний документ, що його складає вищий навчальний заклад на підставі освітньо-професійної програми та структурно-логічної схеми підготовки, у ньому подано перелік та обсяг нормативних і вибіркового навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, конкретні форми проведення навчальних занять (лекцій, лабораторних, практичних, семінарських, індивідуальних занять, консультацій, навчальних і виробничих практик) та їх обсяг, графік навчального процесу, форми і засоби проведення поточного й підсумкового контролю. У навчальному плані вказано й час, відведений на самостійну роботу.

Навчальний план розробляють на весь період реалізації відповідної освітньо-професійної програми і затверджує керівник вищого навчального закладу.

У ньому реалізовано цілі та завдання виховання майбутнього фахівця, основні принципи добору наукової інформації, її систематизації з урахуванням міжпредметних зв'язків і логіки викладу матеріалу. Тут знаходять своє втілення ідеї розвитку особистості на основі органічного поєднання загальної, політехнічної і професійної освіти, з'єднання навчання з продуктивною працею, розвитку творчого мислення та пізнавальної активності студентів, їх самостійності в надбанні знань, зв'язку теоретичної й практичної підготовки, спадкоємності з іншими типами навчальних закладів.

На кожний предмет розробляють **програму навчальної дисципліни** – нормативні документи, що визначають роль і місце навчального предмета в системі підготовки фахівців, цілі його вивчення, перелік тем навчального матеріалу, форми організації навчання.

Програми навчальної дисципліни забезпечують професійну підготовку фахівців. Їх розробляють з метою забезпечити цілісне оволодіння навчальним матеріалом, необхідним для успішного виконання професійної діяльності, запобігти можливому дублюванню, урахувати міжпредметні зв'язки, визначаючи послідовність вивчення навчальних предметів.

3. Класифікація методів та дидактичних технологій навчання у ВШ.

Метод навчання визначають як спосіб взаємозалежної і взаємозумовленої діяльності педагога і студентів, спрямованої на реалізацію цілей навчання, або як систему цілеспрямованих дій педагога, які організують пізнавальну й практичну діяльність студентів і забезпечують розв'язання завдань навчання.

Пропонують класифікувати методи на основі таких засад:

- за *джерелом знань* (виокремлюють словесні, наочні й практичні методи, тому що інших джерел, крім слова, образу й досвіду, не існує);

- за *відповідним етапом навчання*, на кожному з яких розв'язують специфічні завдання (орієнтація на методи підготовки тих, кого навчають, до вивчення матеріалу, що передбачає пробудження інтересу, пізнавальної потреби, актуалізацію базових знань, необхідних умінь і навичок; на методи вивчення нового матеріалу; на методи конкретизації й поглиблення знань, набування практичних умінь і навичок, які сприяють використанню пізнаного; на методи контролю й оцінки результатів навчання);

- за *способом керівництва навчальною діяльністю* безпосередні або опосередковані (виокремлюють методи пояснення педагога й різноманітні методи організації самостійної роботи студентів);

- за *логікою навчального процесу* (опора на індуктивні й дедуктивні, аналітичні й синтетичні методи);

- за *дидактичними цілями* виокремлюють методи організації діяльності тих, кого навчають, методи стимулювання діяльності, наприклад, конкурси, змагання, ігри, заохочення й інші методи перевірки й оцінки (Ю. К. Бабанський).

Оскільки успіх навчання загалом залежить від *внутрішньої активності* тих, кого навчають, від характеру їхньої діяльності, то саме характер діяльності, ступінь самостійності та творчості мають бути важливими критеріями у виборі методу. І. Я. Лернер і М. М. Скаткін запропонували виокремити п'ять методів навчання, причому в кожному наступному ступінь активності й самостійності в діяльності тих, кого навчають, зростає.

Пояснювально-ілюстративний метод. Студенти здобувають знання, слухаючи розповідь, лекцію, з навчальної або методичної літератури, через екранний посібник у "готовому" вигляді. Сприймаючи й осмислюючи факти, оцінки, висновки, вони залишаються в межах репродуктивного (відтворювального) мислення. Такий метод якнайширше застосовують для передавання значного масиву інформації. Його можна використовувати для викладення й засвоєння фактів, підходів, оцінок, висновків.

Репродуктивний метод. Ідеться про застосування вивченого на основі зразка або правила. Діяльність тих, кого навчають, є алгоритмічною, тобто відповідає інструкціям, розпорядженням, правилам - в аналогічних до представленого зразка ситуаціях.

Метод проблемного викладення. Використовуючи будь-які джерела й засоби, педагог, перш ніж викладати матеріал, ставить проблему, формулює пізнавальне завдання, а потім, розкриваючи систему доведень, порівнюючи погляди, різні підходи, показує спосіб розв'язання поставленого завдання. Студенти стають ніби свідками і співучасниками наукового пошуку.

Частково-пошуковий, або евристичний метод. Його суть - в організації активного пошуку розв'язання висунутих педагогом (чи самостійно сформульованих) пізнавальних завдань або під керівництвом педагога, або на основі евристичних програм і вказівок. Процес мислення набуває

продуктивного характеру, але його поетапно скеровує й контролює педагог або самі студенти на основі роботи над програмами (зокрема й комп'ютерними) та з навчальними посібниками. Такий метод, один з різновидів якого є евристична бесіда, - перевірений спосіб активізації мислення, спонукання до пізнання.

Дослідницький метод. Після аналізу матеріалу, постановки проблем і завдань та короткого усного або письмового інструктажу ті, кого навчають, самостійно вивчають літературу, джерела, ведуть спостереження й виміри та виконують інші пошукові дії. Ініціатива, самостійність, творчий пошук виявляються в дослідницькій діяльності найповніше. Методи навчальної роботи безпосередньо переходять у методи, які імітують, а іноді й реалізують науковий пошук.

Запитання для обговорення:

1. Хто є автором праці «Велика дидактика», і в чому полягає її історичне значення для педагогіки?
2. Які основні положення характеризують діяльнісний підхід до навчання?
3. Які закономірності навчального процесу забезпечують його ефективність? Назвіть не менше трьох.
4. Яка різниця між викладанням і учінням у дидактиці?
5. Що таке професіограма, і яка її роль у формуванні освітньо-кваліфікаційної характеристики?
5. Як ви розумієте поняття "професійна компетентність хореографа"?
6. Яке місце займає педагогічна практика у структурі професійної підготовки хореографа?
7. Як ви вважаєте, наскільки гнучкими є чинні ОПП у хореографії щодо вимог сучасного мистецького середовища?
8. Які освітні компоненти, на вашу думку, мають бути обов'язковими у підготовці майбутнього викладача хореографічних дисциплін?
9. Як сучасні цифрові інструменти впливають на зміст і методику підготовки хореографа у ЗВО?

Лекція № 5.

Тема: Особливості планування та організації навчального процесу у ВШ.

1. Основні форми навчання у ВШ.
2. Вимоги ВШ до традиційних форм навчання.
3. Контроль навчальної діяльності.

Література:

1. Алексюк А.М. Загальні методи навчання / А.М. Алексюк. – К., 1981.
2. Ващенко Г. Загальні методи навчання / Г.Ващенко. – К., 1981.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури / С.С.Вітвицька. – Київ : Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
4. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: Метод. посіб. / Авт.–уклад.: О. Пометун, Л. Пироженко. – К. : А.П.Н, 2002. – 136 с.
5. Нові технології навчання: Наук.-мет. зб./ Ред. кол.: В.О.Зайчик, О.Я.Савченко, О.І.Ляшенко. – К. : Наук.-мет. центр вищ. освіти, 2001. – Вип.30. – 254 с.
6. Педагогічні технології у неперервній освіті: Монографія / За ред С.О.Сисоєвої. – К. : Візол, 2001. – 502 с.
7. Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів навчання у вищій школі: Навч. посіб. / За ред. М. В. Артюшної, О. М. Котикової, Г. М. Романової. – К. : КНЕУ, 2007. – 528 с.
8. Кузьминський А.І. Педагогіка вищої школи : навч. посібн. Київ : Знання, 2015. 486 с.
9. Ортинський В. Педагогіка вищої школи : підручник. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2017. 500 с.
10. Педагогіка вищої школи : навч. посібн. / за ред. Курлянд З. Н. 3-е вид, перероб. і доп. Київ : Знання, 2007. 495 с.
11. Туркот Т.І., Коновал О.А. Педагогіка та психологія вищої школи : навч. посібн. для студентів вищих навчальних закладів. Херсон : Олді-плюс, 2013. 466 с.

1. Основні форми навчання у ВШ.

Організація освітнього процесу у вищій школі передбачає глибоке розуміння його форм, методів, принципів та дидактичних інструментів. Особливо це важливо для фахових дисциплін, зокрема хореографічних, де навчання поєднує як теоретичну, так і високодинамічну практичну складову.

Форма організації навчання – структурна-організаційна та управлінська конструкція взаємодії науково-педагогічного працівника та здобувача вищої освіти в залежності від дидактичних цілей та змісту навчання.

Основною класифікацією форм навчання є його цілі. Водночас кожна форма навчання може мати декілько дидактичних цілей. Виокремлюють, як правило, 4 напрями класифікації:

- форми, спрямовані на теоретичну підготовку: лекція семінар, екскурсія, конференція, консультація тощо;
- форми, спрямовані на практичну підготовку: практичне заняття, лабораторна робота, всі різновиди практик, ділові ігри, тренінги тощо;
- форми організації самостійного навчання: самостійна робота під керівництвом викладача, самостійна поза аудиторна робота, курсові роботи, дипломні роботи тощо;
- форми організації контролю навчання : контрольна робота, індивідуальна співбесіда, колоквиуми, залік, іспит, захист курсової роботи, державні іспити, захист диплому, тестування, комплексний іспит за спеціальністю тощо.

Як зазначено в загальній класифікації, основними формами навчання у закладах вищої освіти є лекції, практичні, семінарські, лабораторні заняття, самостійна та індивідуальна робота студентів, а також форми підсумкового контролю. Водночас у хореографічних дисциплінах специфічними формами є курсова робота, репетиційна діяльність і сценічна практика, що виступають не лише як дидактичні одиниці, а й як основа для художньо-мистецької реалізації особистості майбутнього хореографа. У процесі репетиційної роботи студенти вчаться організовувати простір, взаємодіяти в групі, втілювати задум у пластиці тіла й оформленні номерів, що вимагає особливої уваги до планування, методичної підтримки та структурування змісту навчання.

Для того щоб забезпечити ефективне й послідовне навчання, викладач хореографічної дисципліни повинен володіти навичками створення навчально-методичного комплексу (НМК), до складу якого входять силабус, робоча програма, методичні рекомендації, навчальні посібники, відеоматеріали тощо.

Силабус є студентоцентричним документом, який узагальнено представляє основну інформацію про курс: назву, мету, очікувані результати навчання, критерії оцінювання, тематичний зміст та основну літературу.

Силабус — це короткий, структурований документ, який подається студентам і містить основну інформацію про курс. Його головне завдання — **забезпечити прозорість навчального процесу**, надавши студенту орієнтири для самостійного планування свого навчання. зробити курс зрозумілим для здобувача, окреслити межі відповідальності студента й викладача, надати орієнтири для самостійного навчання.

Основні принципи укладання силабусу: студентоцентрований підхід; ясність, доступність і лаконічність викладу; відповідність вимогам ОП (освітньої програми); конкретність цілей і результатів навчання; прозорість оцінювання.

Структура силабусу:

- 1) **загальна інформація** (назва дисципліни, код навчальної дисципліни, спеціальність / освітня програма, курс, семестр, кількість кредитів еcts, прізвище, ім'я, контакти викладача).
- 2) **опис дисципліни** (короткий зміст курсу, зв'язок із іншими дисциплінами (вступні та завершальні компетентності).
- 3) **мета та завдання курсу** (яка загальна мета навчання? які конкретні компетентності формуються?)
- 4) **очікувані результати навчання** (формулюються через дієслова дій згідно з таксономією Блума: *аналізувати, створювати, інтерпретувати, оцінювати тощо*; приклад (для хореографічного курсу): *після завершення дисципліни студент зможе створити фрагмент сучасної хореографічної композиції з дотриманням авторського стилю та педагогічного задуму*).
- 5) **тематика курсу та розподіл годин** (таблиця з темами, формами занять, кількістю годин на кожен вид роботи (лекції, практичні, самостійна)
- 6) **методи навчання та форми контролю** (інтерактивні, проєктні, індивідуальні, поточний, модульний та підсумковий контроль).
- 7) **критерії та шкала оцінювання** (розпис за видами діяльності (відвідування, виконання завдань, захист проєкту тощо, вказано бали та відповідність шкалі ECTS).
- 8) **основна та додаткова література** (фахові підручники, методички, відео-лекції, мультимедійні джерела)
- 9) **політика курсу** (принципи академічної доброчесності, толерантності, дотримання термінів, особливості дистанційного навчання).

Робоча програма дисципліни, на відміну від силабусу, є деталізованим нормативним документом, що структурує логіку подачі матеріалу, взаємозв'язок між темами, конкретизує методи, засоби навчання та форми контролю. Вона затверджується кафедрою і базується на відповідній освітній програмі. У програмі визначаються міждисциплінарні зв'язки, модульна структура змісту, методичне забезпечення, а також критерії оцінювання, які враховують як академічні досягнення, так і творчі результати. У хореографічному контексті обов'язковими складовими також є відеоматеріали, мультимедійна підтримка, використання записів репетицій, елементи фідбеку в групах тощо.

Робоча програма — це офіційний документ, що деталізує зміст дисципліни, її логіку, дидактичну структуру та методичний інструментарій. Складається викладачем на основі навчальної програми ОП і затверджується на кафедрі.

Принципи укладання: структурно-логічна узгодженість із освітньою програмою; відповідність методичним рекомендаціям МОН та ЗВО; інтеграція практичних і творчих компонентів у навчання.

Структура робочої програми:

- 1) **паспорт дисципліни** (повна назва, галузь знань, спеціальність, рівень, освітня програма, загальний обсяг (ECTS, годин)

- 2) **мета і завдання курсу** (деталізована мета, завдання — сформулювати конкретні професійні, загальні та спеціальні компетентності).
- 3) **міждисциплінарні зв'язки** (напрями, з якими пов'язана дисципліна (музикознавство, сценічна мова, історія танцю).
- 4) **очікувані результати навчання** (згідно з НРК і ОП, таблиця відповідності результатів — компетентностей — форм оцінювання
- 5) **структурно-логічна схема дисципліни** (візуальне уявлення тематики і послідовності).
- 6) **зміст дисципліни** (теми лекцій, теми практичних / семінарських занять, завдання для самостійної роботи).
- 7) **методи навчання** (традиційні й інноваційні, з урахуванням специфіки хореографії: відеоаналіз, демонстрація, майстер-класи).
- 8) **оцінювання результатів** (форма контролю (модуль, екзамен, залік), таблиця з видами діяльності, балами, шкалою переведення)
- 9) **навчально-методичне забезпечення** (перелік джерел, обладнання (в т.ч. сценічний простір, аудіотехніка, відео)
- 10) **інформаційні технології** (Google Classroom, Zoom, відеоплатформи, навчальні сервіси).
- 11) **інклюзивні компоненти (за потреби)** (адаптація завдань для студентів з особливими освітніми потребами)

Особливу роль у вищій школі відіграє поєднання класичних і інноваційних стилів та методів навчання. Поряд із традиційними лекціями й інструкціями сучасна педагогіка активно впроваджує інтерактивні формати: змішані заняття, панельні онлайн-дискусії, рольові ігри, проектну діяльність. В умовах дистанційної або гібридної освіти ефективними є такі форми, як онлайн-лекція з візуалізацією (наприклад, аналіз відеопостановок), групові завдання на порівняння педагогічних методів або технологій викладання танцю в різних стилях. Віртуальні панельні дискусії можуть бути інтегровані як елемент розгляду конкретних кейсів: розробка силуету балетного номеру, побудова структури заняття з модерну або імпровізації. Такі підходи формують у студентів навички критичного аналізу, самостійного пошуку інформації, а також практичної реалізації знань.

Важливим компонентом навчального процесу є організація самостійної роботи студентів. У цьому контексті психолого-педагогічні засади самостійного навчання базуються на принципах активності, суб'єктності, внутрішньої мотивації та самоорганізації. Особливо це проявляється у хореографії, де студент повинен навчитися самостійно аналізувати відеозаписи виступів, створювати авторські етюди, готувати аналітичні рефлексії після сценічного показу. Кейсові заняття в дистанційному форматі можуть включати аналіз педагогічної ситуації (наприклад, робота з непідготовленою групою, адаптація хореографічного матеріалу до сценічних обмежень), що стимулює розвиток аналітичного й креативного мислення. Обговорення стратегій самостійного навчання в малих групах дозволяє студентам відкривати власні

стилі засвоєння матеріалу, критично оцінювати ресурси, розвивати навички самооцінювання.

Таким чином, ефективна організація навчального процесу у вищій школі, зокрема у сфері хореографічної освіти, неможлива без цілісного бачення дидактичної структури курсу, студентоцентричних методів, інноваційних форматів взаємодії та глибокого розуміння психолого-педагогічних основ навчання. Уміння розробляти силабуси, робочі програми, методичні рекомендації є невід'ємною складовою професійної компетентності викладача мистецьких дисциплін.

2. Вимоги ВШ до традиційних форм навчання.

Лекція забезпечує системне подання наукових знань. Її види: вступна, інформаційна, оглядова, настановча, підсумкова, проблемна лекція, лекція-візуалізація, лекція із запланованими помилками, бінарна лекція, лекція-пресконференція тощо.

Дидактичні цілі: повідомлення нових знань, систематизація та узагальнення накопичених знань, формування на їх основі світогляду, професійної свідомості, розвиток пізнавальних та професійних інтересів тощо.

Методика: чітка структура і логіка викладання матеріалу. Повідомлення літератури для самостійної роботи. Доступність і роз'яснення нових термінів, понять. Доказовість і аргументованість, зв'язок між предметами. Виокремлення головного та висновків. Використання прийомів закріплення (повторення, питання на перевірку уваги, засвоєння, підведення підсумків). Використання наочності, технічних засобів. Керівництво роботою студентів (ведення конспектів, просмотр їх на семінарських-практичних заняттях, використання прийомів підтримки уваги: риторичні запитання, шутки, ораторські прийоми).

Вимоги до лектора: знання предмету, емоційність, голос, дикція, ораторське мистецтво, культура мови, зовнішній вигляд, вміння встановлювати контакт з аудиторією.

Семінар орієнтує на самостійність у теоретичному пізнанні професії.

Цілі: поглиблення, систематизація, закріплення знань, перетворення їх на переконання, перевірка знань, прищеплення навичок і умінь самостійної роботи з інформацією, розвиток культури мовлення та професійного мовлення, формування вміння аргументовано обстоювати свої погляди, відповідати на запитання, слухати інших, формулювати запитання.

Форми: семінар-бесіда, семінар-диспут, семінар-пресконференція тощо.

Консультація – аналіз навчального матеріалу, що його недостатньо засвоїли студенти. Цілі: ліквідація прогалин у знаннях, надання допомоги в самостійній роботі. Види: індивідуальна, групова.

Конференція навчальна – форма організації поза аудиторного навчання та вдосконалення знань. Підготовка до конференції: визначення проблеми, добір питань, які сукупно розкривають складові проблеми. Головне: вільне, відверте обговорення проблемних питань. Близька до семінару, проте носить науковий характер.

Екскурсія – форма організації теоретичного навчання поза межами ЗВО для поглибленого вивчення навчального матеріалу.

Практична форма вивчення спеціальних предметів, зміст яких спрямовано на формування професійних вмінь та навичок. Мета: практичне закріплення і деталізація професійних наукових знань, переведення їх в практичну форму. Набір практичних завдань різної складності + дидактичні засоби.

Система практик віддзеркалює потребу набуття та закріплення умінь, навичок, відповідних функціональних обов'язків фахівців вищої кваліфікації.

Ділові ігри форми відтворення предметного і соціального змісту майбутньої професійної діяльності фахівця, моделювання таких систем відносин, які притаманні для цієї діяльності в цілому.

Імітуючи умови і динаміку профдіяльності і відносин ділові ігри слугують засобом актуалізації, використання та закріплення знань, вмінь, навичок та засобом розвитку практичного мислення.

Самостійна робота планується, виконується за завданням, під методичним керівництвом і контролем викладача, але без його безпосередньої участі.

Цілі:

- 1)закріплення, поглиблення, розширення та систематизація, здобутих під час аудиторних занять;
- 2)оволодіння новим навчальним матеріалом;
- 3)формування професійних навичок і вмінь;
- 4)розвиток самостійності мислення, творчого підходу до розв'язання поставлених завдань.

Види: самостійне опрацювання інформації (підручники, наукові публікації, Інтернет тощо); самостійні вправління, участь у наукових гуртках – написання тез, доповідей; самостійний перегляд телепередач, тематичних кінофільмів, прослуховування радіопередач, експериментально-дослідницька робота (курсіві, дипломні, реферати).

- Контроль за навчальною діяльністю виявлення реальних навчальних досягнень, розкриття причин слабого засвоєння змісту навчання.

Систематичний контроль - умова підвищення ефективності навчання. Оскільки студент реально усвідомлює свої досягнення та прогалини. Контроль складається з трьох компонентів: перевірка виявлення ЗУН, їх оцінювання (визначення рівня) та облік – фіксація результатів у вигляді балів.

Функції: перевіряючі, навчальна, діагностична, стимулюючо-мотиваційна, виховна (систематичність навчання, дисциплінованість, відповідальність, активність, самостійність..).

Вимоги до оцінювання: об'єктивність, індивідуальний характер, гласність (самооцінка), диференційованість, різноманітність форм, методів контролю, етичність, валідність (відповідність контрольних завдань тому, що намічено перевірити), надійність (стійкість результатів при повторному контролі).

Критерії оцінювання навчальних досягнень:

1) характеристика *відповіді* (цілісність, повнота, логічність, обґрунтованість, правильність);

2) якість *знань* (осмисленість, глибина, гнучкість, дієвість, системність, міцність);

3) ступень сформованості *загально навчальних та предметних умінь, навичок*;

4) рівень оволодіння *розумовими операціями* (вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, абстрагувати, класифікувати, аргументувати, узагальнювати, робити висновки тощо);

5) досвід *творчої діяльності* (вміння виявляти проблеми, формулювати гіпотези, розв'язувати проблеми).

6) *Самостійність* оцінних суджень.

Критерії, покладені в основу визначення чотирьох рівнів досягнень студентів:

низький: відтворюється незначна частина навчального матеріалу, має нечіткі уявлення про об'єкт вивчення, здатність лише елементарно викласти думку;

середній: знання і розуміння основних положень навчального матеріалу з неточностями, але визначаються поняття, формулюються правила, відповіді правильні, але недостатньо осмислені, за допомогою викладача аналізує, узагальнює, порівнює, робить висновки, виконує завдання за зразком;

достатній: знає істотні ознаки понять, явищ, зв'язки між ними, вміє пояснювати основні закономірності, самостійно засвоює знання в стандартних ситуаціях. Володіє розумовими операціями, самостійно виправляю допущені помилки. Відповідь правильна, повна, логічна, обґрунтована, але не вистачає власних суджень. Здатний самостійно здійснювати основні види навчальної діяльності, застосовує знання не лише у відомих, але і в змінних ситуаціях;

високий: системні, глибокі знання, аргументовано використовує для виконання творчих завдань, самостійно застосовує розумові операції, самостійно користується різноманітними джерелами інформації, приймає рішення, виявляє і відстоює особисту позицію.

Методи і форми контролю – способи, за допомогою яких здійснюється зворотній зв'язок між студентом і викладачем.

а. Спостереження за навчальною роботою. Враховують увагу, старанність, реакції на запитання викладача, відповіді студентів, доповнення, рецензування відповіді інших, характер запитань викладачу, іншим студентам, інтерес до пізнання, участь у поза аудиторних заняттях, систематичність самостійної роботи.

б. Усне опитування (індивідуальне, фронтальне) Умова активного слухання викладача.

с. Письмовий контроль: відповіді на запитання, розв'язання завдань, виконання вправ, написання рефератів, аналіз проведеної роботи, рецензування робіт сокурсників.

д. Комбіноване опитування (ущільнене) відповідають кілька студентів, кілька у дошки, кілька в аудиторії.

e. Тестовий контроль. Тест (анг. проба, іспит) стандартизовані завдання, які передбачають або коротку відповідь, або вибір вірного варіанту. Тести досягнень та тести інтелекту.

f. Програмований-комп'ютерний контроль.

g. Практичний контроль (розв'язання економічних завдань, покази акторів, хореографів, концерти музикантів, перегляди аудіовізуальних форм тощо).

h. Самоконтроль – внутрішній зворотній зв'язок – авто рецензування виконаних робіт.

i. Заліки, іспити – форми підсумкового, суспільного та державного контролю за роботою студентів, викладачів ЗВО.

j. Модульно-рейтинговий контроль. Накопичення оцінок за певний період і різнобічну діяльність. Періодично ранжування студентів за рівнем оцінювання (кінцеві – випускників).

Запитання для самостійного опрацювання:

1. Що таке навчальний процес у закладах вищої освіти? Які його основні етапи?

2. Які нормативні документи регулюють планування навчального процесу у ВШ (на національному та локальному рівні)?

3. У чому полягає відмінність між освітньою програмою, навчальним планом і робочою програмою навчальної дисципліни?

4. Які функції виконує силабус у структурі навчально-методичного комплексу (НМК)?

5. Яка структура типового НМК для хореографічної дисципліни?

6. Яким чином здійснюється зв'язок між формуванням компетентностей і структурними компонентами НМК?

7. Що таке індексація змісту навчання за результатами навчання (learning outcomes) і як її враховують у плануванні?

8. Які критерії якості укладання навчально-методичного забезпечення дисципліни?

9. Які особливості варто враховувати під час укладання НМК для творчих спеціальностей (наприклад, хореографії)?

10. Які відмінності між традиційною структурою робочої програми та сучасним форматуванням через інтегрований силабус?

Рекомендовані індивідуальні завдання для самостійної роботи:

1. Опрацювати приклади освітніх програм та навчальних планів зі спеціальності «Хореографія» (рівень бакалавра або магістра), порівняти їх структуру. Створити порівняльну таблицю + висновки (1 сторінка).

2. Проаналізувати зразок силабусу з хореографічної дисципліни (можна запропонувати з відкритого доступу). Визначити його сильні та слабкі сторони.

3. Розробити проект структури навчально-методичного комплексу (НМК) для авторської хореографічної дисципліни (обрати назву самостійно).

4. Написати вступну частину до робочої програми дисципліни «Методика викладання сучасного танцю» для здобувачів бакалаврату. Обсяг: 1–2 сторінки

5. Підготувати презентацію (до 10 слайдів) на тему: «Силабус як інструмент організації самостійної роботи студента».

Лекція № 6.

Тема 6. Зміст та діагностика результатів навчання

1. Особливості проектування змісту навчальних дисциплін
2. Складові змісту освіти та її науково-методичне забезпечення
3. Система контролю та оцінювання результатів навчання

Література:

1. Кузьминський А.І. Педагогіка вищої школи : навч. посібн. Київ : Знання, 2015. 486 с.
2. Ортинський В. Педагогіка вищої школи : підручник. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2017. 500 с.
3. Осипова Т. Ю. Виховна робота зі студентською молоддю : навч. посібн. Одеса : Фенікс, 2016. 288 с.
4. Педагогіка вищої школи : навч. посібн. / за ред. Курлянд З. Н. 3-є вид, перероб. і доп. Київ : Знання, 2007. 495 с.
5. Семиченко В. А. Психологія особистості. Київ : Ешке О. М., 2015. 427 с.
6. Туркот Т.І., Коновал О.А. Педагогіка та психологія вищої школи : навч. посібн. для студентів вищих навчальних закладів. Херсон : Олді-плюс, 2013. 466 с.

1. Основні принципи проектування змісту навчальних дисциплін

В умовах трансформації системи вищої освіти України відповідно до вимог Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА) проектування змісту навчальних дисциплін набуває ключового значення. Воно має забезпечувати досягнення очікуваних результатів навчання, формування компетентностей, інтеграцію знань, умінь, навичок і цінностей у практичну діяльність. Зміст дисципліни не є лише сукупністю теоретичних знань, а розглядається як складна дидактична система, що має забезпечити особистісний і професійний розвиток здобувача вищої освіти.

Проектування змісту дисципліни здійснюється з урахуванням таких принципів:

1. Цілісність і системність – зміст має логічну структуру, враховує міжпредметні зв'язки.
2. Компетентнісний підхід – зміст спрямований на формування визначених програмою компетентностей.
3. Науковість і актуальність – зміст базується на сучасних наукових досягненнях, відповідає запитам ринку праці.
4. Модульність – дисципліна може складатися з окремих змістових модулів із відносною автономією.

5. Діалогічність і практична зорієнтованість – створення умов для активного залучення студентів до навчального процесу, розвитку критичного мислення.

Структура змісту навчальної дисципліни

Структура змісту передбачає декілька логічно взаємопов'язаних рівнів:

- Метамета дисципліни (вклад у досягнення цілей освітньої програми).
- Мета дисципліни як навчального курсу.
- Очікувані результати навчання (ОРН) – конкретні знання, вміння, навички, способи діяльності.
- Тематичні блоки (змістові модулі): назви тем, підтем, логіка викладу.
- Форми діяльності (лекції, семінари, практикуми, самостійна робота, проекти).
- Діагностика результатів (форми поточного, модульного, підсумкового контролю).

Очікувані результати навчання як основа проектування змісту

ОРН формуються згідно з Національною рамкою кваліфікацій, ЄКТС, стандартами вищої освіти. Їх особливістю є:

- Орієнтація на дію (опис у форматі: «знати», «уміти», «застосовувати», «інтерпретувати», «аналізувати» тощо).
- Опис з позиції здобувача – чого він зможе досягти після завершення вивчення дисципліни.
- Вимірюваність і діагностованість – можливість перевірки сформованості ОРН.

Наприклад: «Здобувач пояснює ключові поняття професійної педагогіки вищої школи, аналізує методичні підходи до викладання спеціальних дисциплін, створює структуру силабусу у відповідності до ОПП».

Алгоритм проектування змісту дисципліни

1. Аналіз освітньої програми (ціль, програмні компетентності, профіль випускника).
2. Визначення мети дисципліни – яку роль вона виконує у формуванні компетентностей.
3. Формулювання ОРН – на основі програмних результатів навчання.
4. Розробка змістових модулів і тематики – структурована подача матеріалу.
5. Підбір методів і форм навчання – активні, інтерактивні, дослідницькі.
6. Створення діагностичних інструментів – тести, кейси, презентації, есе.
7. Оформлення силабусу та робочої програми – уніфікований формат ЗВО.

Зв'язок між змістом і діагностикою результатів навчання

Проектування змісту дисципліни передбачає інтеграцію навчання та оцінювання. Кожен результат має відповідати певній формі оцінювання:

Очікуваний результат	Форма оцінювання
Аналіз понять	Тестування, есе
Розробка плану	Практичне завдання
Застосування підходів	Мініпроект, кейс

Використовують як формувальне оцінювання (під час навчання), так і підсумкове (модуль, залік, іспит).

Сучасні виклики та тенденції

- Цифровізація змісту (використання LMS, онлайн-ресурсів).
- Індивідуалізація освітнього процесу (треки, електронні силабуси, вибіркові блоки).
- Міждисциплінарність (інтеграція гуманітарних, творчих і професійних компонентів).
- Орієнтація на результати неформального навчання (портфоліо, проекти, хореографічні виступи тощо).

Проектування змісту навчальних дисциплін є складним педагогічним і науково-методичним процесом, який передбачає узгодження між цілями освіти, очікуваними результатами, змістом, методами навчання та оцінювання. Особливої актуальності це набуває у ЗВО мистецького спрямування, де слід враховувати як академічну, так і творчу компоненти підготовки.

2. Складові змісту освіти та її науково-методичне забезпечення

Зміст освіти – науково обґрунтована система дидактичного та методично сформованого навчального матеріалу для різних освітніх і освітньо-кваліфікаційних рівнів.

Зміст освіти – це системно організована сукупність знань, умінь, навичок, досвіду діяльності та ціннісних орієнтацій, які підлягають засвоєнню здобувачами освіти з метою їхнього всебічного розвитку, професійної підготовки та соціалізації. У вищій школі зміст освіти формується на основі освітніх стандартів, які регламентують структуру освітньої програми, компетентнісний склад, результати навчання, обсяг кредитів ЄКТС, а також вимоги до науково-методичного забезпечення дисциплін.

Зміст освіти забезпечує інтеграцію академічних знань, професійних навичок і соціокультурного досвіду. Він визначається також соціальним замовленням суспільства, потребами ринку праці, науково-технічним прогресом і рівнем розвитку педагогічної науки.

Складовим змісту освіти є *нормативний* та *вибірковий* компоненти. *Нормативний* компонент змісту освіти визначають відповідні державні стандарти освіти, а *вибірковий* – заклад вищої освіти.

Окрім того, фігурує розподіл.

Цільовий компонент. Це сукупність мети й завдань освітнього процесу, які спрямовані на формування системи компетентностей у здобувача. Вищі навчальні заклади визначають мету кожної програми з урахуванням

загальнодержавних стандартів, академічної традиції та інституційної специфіки.

Змістовий компонент. Включає перелік **навчальних дисциплін і змістових модулів**, які відображають науково обґрунтовану інформацію в конкретній галузі знань. Кожна дисципліна містить тематику, логіку побудови матеріалу, поняттєво-термінологічний апарат, знання про методи та прийоми професійної діяльності.

Діяльнісний компонент. Передбачає **організацію форм і методів навчання**, що забезпечують активне опанування змісту – лекції, практичні та семінарські заняття, тренінги, проектна діяльність, педагогічна практика, науково-дослідницька робота, індивідуальні та групові форми роботи.

Результативний компонент. Охоплює **очікувані результати навчання** – ті знання, уміння, навички та способи мислення, які має продемонструвати здобувач після завершення вивчення дисципліни або освітньої програми загалом. Результати співвідносяться з відповідним рівнем Національної рамки кваліфікацій та конкретизуються у силабусах дисциплін.

Науково-методичне забезпечення змісту освіти

Науково-методичне забезпечення є необхідною умовою реалізації змісту освіти у практиці викладання. Воно включає сукупність засобів, матеріалів, документів, інструментів і ресурсів, які забезпечують ефективне навчання відповідно до поставлених цілей та очікуваних результатів.

Освітньо-методична документація. До основних документів належать:

- **Освітня програма** – стратегічний документ, що визначає цілі підготовки, результати навчання, перелік навчальних компонентів і форми атестації.
- **Робоча програма навчальної дисципліни** – регламентує структуру змісту, обсяг годин, форми і методи контролю, літературу, тематику занять тощо.
- **Силабус** – деталізована інформаційна карта дисципліни для здобувача, містить цілі, ОРН, розклад тем, критерії оцінювання, форми самостійної роботи.

Методичні матеріали: методичні рекомендації до проведення занять (лекційних, практичних, лабораторних); **плани-конспекти занять**, з опорою на активні методи навчання; **тестові завдання**, кейси, ситуаційні задачі; **методики діагностики результатів навчання** – тести, рубрики, матриці оцінювання, самооцінювання.

Освітні ресурси

- **Підручники, посібники, статті, відеолекції, подкасти, онлайн-курси** – як у друкованому, так і цифровому форматі.
- **Інформаційні платформи (LMS)** – Moodle, Google Classroom, Teams тощо, які дозволяють інтегрувати всі компоненти змісту в електронне середовище.
- **Віртуальні лабораторії, інтерактивні симулятори, навчальні платформи** – особливо важливі для мистецьких і практико-орієнтованих спеціальностей.

Роль викладача у реалізації змісту освіти

Викладач не лише транслює зміст, а й **актуалізує, адаптує, інтерпретує** його відповідно до контексту групи, спеціальності, індивідуального рівня здобувачів. Його функції:

- добір актуального матеріалу відповідно до рівня підготовки;
- поєднання теоретичного й практичного аспектів;
- забезпечення міждисциплінарних зв'язків;
- стимулювання критичного мислення, самостійності, творчості студентів;
- постійне оновлення методичного інструментарію.

Зміст освіти у вищій школі – це не просто набір інформаційних одиниць, а **цілісна система**, спрямована на формування професіонала, здатного до рефлексії, інновацій і безперервного навчання. Науково-методичне забезпечення забезпечує **педагогічну керованість і якість освітнього процесу**, створюючи передумови для досягнення очікуваних результатів навчання. В умовах цифровізації освіти, викликів інтернаціоналізації та гнучкості освітніх траєкторій питання змісту освіти стає ще актуальнішим, а роль методичного супроводу — вирішальною.

3. Система контролю та оцінювання результатів навчання

Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю студентів – складова навчального процесу ЗВО, яка сприяє покращенню роботи студентів, формуванню їх особистості, виявленню реальних навчальних досягнень, розкриттю причин слабого засвоєння ними змісту освіти та ін. Контроль забезпечує діагностику результатів освітньої діяльності студентів і педагога з метою виявлення, аналізу, оцінювання та коректування навчання.

Діагностика навчально-пізнавальної діяльності студентів передбачає накопичення статистичних даних, їх аналіз, виявлення змін у розвитку здобувача освіти для уточнення цілей, освітніх програм, корегування ходу навчання, прогнозування його подальшого розвитку.

Систематичний контроль – це умова підвищення ефективності процесу навчання, тому що студент може мати уявлення про те, що він знає, що ним досягнуто, на що варто звернути увагу в подальшій роботі.

Контроль за результатами навчально-пізнавальної діяльності студентів включає такі компоненти: **перевірку**, тобто виявлення знань, умінь і навичок, їх **оцінювання**, визначення рівня засвоєння й облік – фіксацію результатів оцінювання у вигляді балів.

Функції контролю

Контролююча. Для здійснення цілеспрямованого керування процесом навчання необхідний оперативний зворотний зв'язок. Перевірка знань дає викладачу інформацію про хід пізнавальної діяльності студентів, про те, як іде засвоєння для визначення можливостей подальшого просування в оволодінні змістом освіти. Перевірка одночасно є засобом виявлення ефективності методів і прийомів навчання, що застосовуються самим викладачем.

Навчальна. Перевірка сприяє більш глибокому засвоєнню програмового матеріалу, тобто в процесі слухання відповідей товаришів, доповнень викладача здійснюється систематизація знань, їх закріплення. Здобувач освіти вчиться критично аналізувати відповіді однокурсників, свої знання.

Діагностично-керуюча функція забезпечує виявлення причин труднощів, які виникають у студента у навчанні, прогалини у знаннях і вміннях, визначення конкретних шляхів усунення недоліків.

Стимулюючо-мотиваційна. Оцінювання навчальних досягнень повинно стимулювати бажання студентів поліпшувати свої результати, самореалізовуватися в навчанні.

Розвивальна функція вимагає спрямування оцінювання на формування самостійного творчого мислення студентів, умінь робити висновки, узагальнювати, застосовувати знання у змінених або нових ситуаціях, визначати головне та ін.

Виховна. Контроль привчає студентів до систематичної роботи, сприяє формуванню дисциплінованості, відповідальності, активності, самостійності, допомагає розібратись у собі.

Педагогічні вимоги до оцінювання навчальних досягнень студентів

Об'єктивність оцінювання. Успішність кожного студента повинна бути оцінена з максимальною точністю й об'єктивністю. Викладач повинен дати справедливую оцінку досягненням кожного студента за тією чи іншою частиною вивченої програми. Оцінка в очах студента мусить бути справедливою і переконливою. З цією метою необхідно вилучати випадки суб'єктивних помилкових суджень, які перекручують дійсну успішність студента і тим самим знижують виховне значення оцінювання. Суб'єктивне ставлення до студента може знайти вияв: у надмірній суворості або лібералізмі, симпатії чи антипатії до студента (не можна мати "улюбленців", слід бути об'єктивним до відмінника і невстигаючого).

Таким чином, визначення рівня навчальних досягнень не може бути випадковим, його треба забезпечити даними для оцінювання, об'єктивність яких міститься в науково обґрунтованому змісті питань, завдань, вимог, неупередженому ставленні викладача до студентів, додержанні критеріїв оцінювання навчальних досягнень з конкретного предмета.

Індивідуальний характер оцінювання. Необхідно враховувати рівень знань кожного окремого студента, його досягнення й труднощі роботи, що дозволяє виявляти фактичний стан знань, умінь студента, а також характер індивідуальної допомоги, що повинна бути йому надана.

Гласність контролю. Студенту необхідно повідомляти результати оцінювання, пояснювати ту чи іншу оцінку, вказуючи на сильні і слабкі боки в його роботі з тим, щоб студент міг сам аналізувати свої знання, тобто оцінку необхідно мотивувати. Ця вимога спонукає до виховання у студентів навичок самоконтролю й самооцінки.

Всебічність оцінювання, тобто воно повинно охоплювати всі розділи програми, щоб не перекривати позитивною оцінкою з одного розділу програми незадовільну – з іншого, що, зрештою, породжує прогалини в знаннях

студентів. Важливо оцінювати всебічно знання, вміння студентів з різних розділів програми як у теоретичному плані, так і в плані застосування набутих знань на практиці, оволодіння навичками самостійної роботи. Тому при розробці навчальних програм чітко визначаються рівні досягнень студентів, відповідні бали.

Диференційованість оцінювання передбачає врахування специфіки програмового матеріалу, предмета, індивідуальних особливостей студентів (боязкість, заїкання). Залежно від особливості студентів, їх нервової системи, стану здоров'я під час контролю можна студентам дати можливість заздалегідь подумати перед відповіддю, зробити замальовки, скористатися наочністю, планом відповіді, що був складений на заняттях або вдома, вчасно підбадьорити, поставити додаткове питання. Інколи можна відкласти виставлення певного балу, якщо викладач бачить бажання студента покращити своє навчання, тобто викладач повинен враховувати, що перед ним особистість з її особливостями, які треба враховувати, але при цьому дотримуватися об'єктивності, вимогливості, яка стимулює активність студентів. Студенти повинні знати, що для всіх них відкрита дорога для успіху.

Різноманітність форм, методів контролю, що створює умови для реалізації функції контролю, підвищення інтересу студентів до його проведення і результатів.

Етичність ставлення до студента, повага до нього.

Валідність і надійність контролю.

Валідність – це відповідність контрольних завдань тому, що намічено перевірити.

Контролю підлягають предметні знання, уміння й навички і ті види пізнавальної діяльності, в яких ці знання повинні функціонувати, а також її способи. Отже, валідність повинна торкатися предметних знань, видів і способів пізнавальної діяльності і задовольняти вимогам двох видів валідності: змістовному і функціональному.

Надійність контролю розуміється як стійкість результатів, що отримуються при повторному контролі.

Між валідністю і надійністю контролю існують певні залежності. Так, якщо контроль має достатню ступінь змістовної й функціональної валідності, то він буде надійним: контролю підлягають такі елементи знань і такі види пізнавальної діяльності, які свідчать про засвоєння всієї системи знань і відповідних їм видів діяльності, що передбачаються цілями навчання.

Важливою вимогою є **підготовка** студентів до здійснення **контролю і самоконтролю знань**, що передбачає **навчання** студентів прийомам роботи з підручниками, посібниками під час повторення, узагальнення навчального матеріалу (визначення головного; ведення записів: складання опор, схем, графіків; підбір аргументів тощо).

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

Оцінювання знань студентів повинно ґрунтуватися на позитиві, враховувати рівень досягнень студентів, а не ступінь його невдач, що дозволить

переорієнтувати процес навчання з інформативної форми на розвиток особистості студента.

При визначенні навчальних досягнень студентів аналізу підлягають:

- характеристика **відповіді** студента (цілісність, повнота, логічність, обґрунтованість, правильність);
- **якість знань** (осмисленість, глибина, гнучкість, дієвість, системність, узагальненість, міцність);
- ступінь **сформованості** загальнонавчальних і предметних **умінь** і навичок;
- рівень оволодіння **розумовими операціями** (вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, абстрагувати, класифікувати, аргументувати, узагальнювати, робити висновки тощо);
- **досвід творчої** діяльності (вміння виявляти проблеми, формувати гіпотези, розв'язувати проблеми);
- **самостійність** оцінних суджень.

Указані орієнтири покладено в основу визначення чотирьох рівнів навчальних досягнень студентів: низький, середній, достатній, високий.

Низький рівень – студент відтворює незначну частину навчального матеріалу, має нечіткі уявлення про об'єкт вивчення, виявляє здатність елементарно викласти думку.

Середній рівень – студент виявляє знання й розуміння основних положень навчального матеріалу, здатний з неточностями дати визначення понять, сформулювати правило; відповіді правильні, але недостатньо осмислені. За допомогою викладача здатний аналізувати, узагальнювати, порівнювати, робити висновки, застосовувати знання при виконанні завдань за зразком.

Достатній рівень – студент знає істотні ознаки понять, явищ, зв'язки між ними, вміє пояснити основні закономірності, самостійно застосовувати знання в стандартних ситуаціях. Володіє розумовими операціями (аналізом, абстрагуванням, узагальненням, класифікацією, порівнянням), вміє робити висновки, самостійно виправляти допущені помилки. Відповідь студента повна, вірна, логічна, обґрунтована, але їй бракує власних суджень. Студент здатний самостійно здійснювати основні види навчальної діяльності, застосовувати знання не лише у відомих, а й змінених ситуаціях.

Високий рівень – студент має системні глибокі знання в обсязі та в межах вимог навчальних програм, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях, для виконання творчих завдань. Студент уміє самостійно аналізувати, оцінювати, узагальнювати опанований матеріал, самостійно користуватися джерелами інформації, приймати рішення, виявляти і відстоювати особисту позицію.

Методи і форми контролю – це способи, за допомогою яких забезпечується зворотній зв'язок між студентом і викладачем у навчальному процесі.

Спостереження за навчальною роботою студентів. Враховуються увага, старанність студента, його реакція на запитання викладача, відповіді студентів, бажання взяти участь у роботі щодо доповнення, рецензування відповідей однокурсників, характер запитань викладачу, товаришам, загальний інтерес до пізнавальної діяльності, участь у підготовці дослідів, наочних посібників, систематичність виконання домашніх завдань.

Усне опитування. Воно може бути індивідуальним і фронтальним. При індивідуальному опитуванні викладач формулює питання з найбільш суттєвих проблем того, що вивчається, а потім називає того студента, який буде відповідати. Студент викладає суть питання у формі розповіді, повідомлення про виконаний дослід, доповіді про спостереження. Це вимагає активності студента, який відповідає, і викладача, який його слухає.

При *фронтальному* опитуванні студенти відповідають з місця, доповнюючи один одного. Спостереження за студентами при фронтальному опитуванні можуть дозволити викладачу оцінити його роботу і можуть стати одним із компонентів при загальному оцінюванні роботи студента.

Групове опитування проводиться з метою повторення і закріплення матеріалу після вивчення розділу програми. У книзі М.Д.Виноградової та І.Б.Первіна розкрита методика проведення такого опитування: вступне слово викладача про мету та організацію роботи в групах (4-5 чоловік); опитування консультантом (попередньо викладач прийняв у них залік) усіх членів своєї групи¹. Відповіді студентів коментують, доповнюють і оцінюють разом. Перелік питань такого заняття складає викладач. На закінчення заняття групи звітують про отримані результати.

Письмовий контроль: відповіді на запитання, розв'язання задач, виконання вправ, лабораторних і графічних робіт (таблиць, схем, графіків), написання рефератів, аналіз проведеної практичної роботи тощо. Цікава форма письмового контролю – рецензування робіт однокурсників.

Комбіноване опитування (ущільнене), при якому викладач одночасно запрошує для відповіді одразу кількох студентів, один з яких відповідає усно, один-два готуються для відповіді біля дошки (робота за картками, складання плану відповіді), три-чотири чоловіки працюють за картками на місцях. З рештою студентів проводиться інший вид роботи або подібний тому, що роблять біля дошки, але на іншому матеріалі. Перевага цього виду опитування в тому, що дозволяє охопити контролем велику кількість студентів, вада – в тому, що знижується навчальна функція перевірки. Тому ущільнене опитування доцільне тоді, коли матеріал засвоєно і необхідно зафіксувати рівень засвоєння його окремими студентами.

Тестовий контроль. Тест у вузькому значенні розуміється як короткочасний, технічно просто поставлений експеримент, комплекс завдань, що відповідають змісту навчання і забезпечують виявлення ступеня оволодіння навчальним матеріалом.

Тест (від англійського test – проба, іспит) у педагогіці означає стандартизовані завдання, що вимагають або короткої відповіді або вибори вірного варіанту відповіді.

У педагогічній теорії і практиці прийнято розрізняти дві групи тестів: тести досягнень, успішності засвоєння знань і тести інтелекту.

Існують два види тестування: наукове і практичне, те, що застосовується в навчальному процесі для перевірки якості знань. До 60 рр. ХХ ст. мета тестів полягала у диференціюванні студентів за знаннями. Пізніше тести почали орієнтуватися на критеріальну диференціацію. У практиці вищої школи використовуються галогенні (з одного предмету) і гетерогенні (перевіряється система знань з кола предметів) тести.

Тестування передбачає системність, поступовість. Але потрібно, по-перше, обмежено застосовувати тести: мати певні знання і вміння роботи з ними, урахувати специфіку предметів, а також мету, з якою вони використовуються тощо; по-друге, пам'ятати про залежність оцінки знань від рівня складності завдань, від рівня підготовленості студентів, а також про те, що один інструмент оцінки не може оцінювати різне знання студентів.

Тести, що застосовуються в навчальному процесі, мають закрити і відкриту форми.

Програмований контроль, під час якого використовуються перфокарти, сигнальні картки, посібники з друкованою основою, машини-контролери.

Контроль за допомогою комп'ютера.

Комп'ютерний контроль характеризується універсальністю і має важливі особливості, які визначаються програмою, яка створена з цією метою. Головна складність у створенні комп'ютерних програм контролю полягає у виході за межі можливостей традиційної вибіркової відповіді на питання контролюючої програми. Якщо залишатися у межах звичайних (інтелектуальних) комп'ютерних програм, то під час переходу до комп'ютерного контролю з'являються додаткові можливості організації вводу відповіді (крім вибіркової), розширюються способи постановки контролюючих питань (завдань).

Практичний контроль дозволяє впевнитися в тому, наскільки студент опанував знаннями і вміннями, як він використовує одержані знання в практичній роботі (проведення дослідів, робота в майстернях, розв'язання економічних задач).

Самоконтроль забезпечує внутрішній зворотній зв'язок: одержання студентами інформації про свої навчальні досягнення, про труднощі, які виникли. Значення самоконтролю в тому, що він може самостимулювати навчання, формувати критичність думки. Формою виявлення самоконтролю можуть бути авторецензування виконаних робіт.

Заліки та екзамени – це форми здійснення підсумкового оцінювання навчальних досягнень студентів, суспільного і державного контролю за роботою студентів, викладачів, навчальних закладів у цілому.

Аналіз результатів оцінювання дає викладачу змогу виявити сильні і слабкі сторони в роботі. Часто результати контролю сигналізують викладачу про певні недоліки в його власній роботі.

Заліки – це підсумкова форма перевірки результатів виконання студентами практичних, лабораторних, курсових робіт (проектів), засвоєння студентами матеріалу семінарських занять, результатів практики.

Заліки, як правило, проводяться без білетів і оцінок у вигляді бесіди викладача зі студентами. Співбесіди можуть проводитися індивідуально. Під час заліку викладач констатує факт виконання чи невиконання студентами необхідних робіт. Якщо студент якісно і систематично працював протягом семестру, викладач може поставити йому залік „автоматично”.

Іспити складаються, як правило, за білетами, затвердженими кафедрою. На консультаціях перед іспитом викладач знайомить студентів з екзаменаційними білетами.

Досвідчені викладачі нерідко проводять іспити за білетами у вигляді *вільної бесіди*. При цьому запитання білета виступають стрижнем такої бесіди, а оцінка оголошується як її підсумок. Це сприяє створенню атмосфери довіри і взаєморозуміння.

У деяких ЗВО нагромаджений певний досвід проведення іспитів *без білетів* (з урахуванням специфіки курсу).

Іспит з „відкритим підручником” розрахований насамперед на перевірку вміння швидко знайти необхідну інформацію, користуватися додатковою літературою, довідниками, навчальними посібниками тощо.

Очевидно, такий тип іспиту доцільно проводити зі складних і великих за обсягом тем. Академік П.В. Копнін (Київський університет) вважав, що такий іспит доцільно проводити, наприклад, у бібліотечному залі з відкритим фондом літератури.

Практичний іспит найчастіше зводиться до виготовлення студентами натуральних об'єктів, їх схем, макетів тощо. У студентів театральних вузів іспит може проходити у вигляді підготовленої заздалегідь п'єси, що подається на суд викладачів і громадськості.

Іспит-автомат часто практикується викладачами щодо студентів-відмінників, які серйозно і систематично працюють протягом року.

Курсові роботи (проекти) студенти захищають на засіданнях кафедр або перед спеціально створеними комісіями.

Державні випускні екзамен приймає державна екзаменаційна комісія (ДЕК) у наперед визначеному і затвердженому складі. Окрім державних екзаменів, студенти-випускники захищають перед ДЕК дипломні роботи (проекти).

Модульно-рейтинговий контроль.

В основі рейтингової системи лежить накопичення оцінок за певний період навчання (модуль, семестр, рік, 5 років) і за різнобічну діяльність. Сума цих оцінок виступає в ролі кількісного показника якості роботи студента порівняно з успіхами його товаришів. Однак вона відображає не тільки якість знань і вмінь, а й точність у роботі, активність, самостійність, творчість. Проводиться періодичне ранжування студентів (а також кінцеве – випускників).

Запитання для обговорення:

1. Які основні принципи слід враховувати при проектуванні змісту навчальних дисциплін у вищій школі?

2. Як визначити баланс між теоретичними знаннями та практичними навичками у змісті навчальної дисципліни?
3. Які складові включає зміст освіти, і чому важливо забезпечити їх науково-методичне супроводження?
4. Які основні функції виконує науково-методичне забезпечення навчального процесу?
5. Які існують системи контролю результатів навчання, і як вони впливають на мотивацію студентів?
6. Які критерії та інструменти найкраще підходять для об'єктивної оцінки результатів навчання в сучасній вищій школі?

Лекція № 7.

Тема 7. Теоретико-методичні засади виховання у вищій школі

1. Сутність та психолого-педагогічні основи виховання у вищій школі
2. Сучасні методи, засоби і форми виховання у вищій школі
3. Критерії вихованості особистості

Література:

7. «Концепції національного виховання студентської молоді» Наказ Міністерства освіти і науки (2009)
8. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід : метод. посібн. / уклад. О. Пометун, Л. Пироженко. Київ : А.П.Н., 2012. 136 с.
9. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. Наказ Міністерства освіти і науки від 16.06.2015 №641 у ред. від 29.07.2019. №1038.
10. Кузьминський А.І. Педагогіка вищої школи : навч. посібн. Київ : Знання, 2015. 486 с.
11. Ортинський В. Педагогіка вищої школи : підручник. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2017. 500 с.
12. Осипова Т. Ю. Виховна робота зі студентською молоддю : навч. посібн. Одеса : Фенікс, 2016. 288 с.
13. Педагогіка вищої школи : навч. посібн. / за ред. Курлянд З. Н. 3-е вид, перероб. і доп. Київ : Знання, 2007. 495 с.
14. Семиченко В. А. Психологія особистості. Київ : Ешке О. М., 2015. 427 с.
15. Туркот Т.І., Коновал О.А. Педагогіка та психологія вищої школи : навч. посібн. для студентів вищих навчальних закладів. Херсон : Олді-плюс, 2013. 466 с.

1. Сутність та психолого-педагогічні основи виховання у ВШ.

Культурологічна сутність «**виховання**» дозволяє розглядати його як цілеспрямований процес культивування людини. Теоретик педагогіки Н.Щуркова підкреслює, що без виховання людина залишається антропоїдною істотою. Саме виховання як організоване «...сходження людини по сходах культури через неухильне повсякденне відтворення в індивідуально вільній формі культурних досягнень людства» зумовлює перетворення цієї істоти в особистість. При цьому *мистецтво педагога-вихователя* складається з уміння представити культурні цінності як дійсно цінний об'єкт, досяжний і розумінню, і оцінці. Цей підхід до виховання потребує високої педагогічної культури вихователя, його внутрішніх духовних зусиль. Оскільки культуру не можна передати як скриню зі скарбом, вихователь і вихованець мають разом проживати життя в контексті культури і також разом відтворювати культуру в кожен момент свого життя.

Процесуальна сутність виховання добре розкрита О.Н.Крутовою, яка доводить, що «формування особистості є соціальне творення людини, виховання – та його частина, яка піддається керівному впливу. Виховання – це можливість не змінюючи суті процесу, але керуючи ним, впливаючи на нього, зокрема вдосконалюючи умови його протікання, впливати на його наслідки».

Які ж культурні цінності сприяє цілеспрямовано засвоювати ЗВО? Зрозуміло що цінності, емоційно-вольові якості та просоціальну поведінку, як і всі освітні заклади. **Зміст виховання у ЗВО визначається державою** і відображається у освітніх законодавчо-нормативних документах, у законах «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), а конкретизовано саме у «Концепції національного виховання студентської молоді» (2009), у «Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України» (2015, ред.2019).

За Концепцією національного виховання студентської молоді

Національний характер виховання полягає у формуванні людини як громадянина України незалежно від її етнічного та соціального походження, віросповідання та передбачає створення спільноти самодостатніх людей, які об'єднані національною ідеєю та оберігають свої цінності й свободи.

Глобальний простір, у який інтегрується наша студентська молодь, передбачає засвоєння надбань культури різних народів. Тому постає потреба в здатності студентської молоді до входження у світовий соціокультурний простір — за умови збереження української національної ідентичності.

«Головною метою національного виховання студентської молоді є формування свідомого громадянина — патріота Української держави, активного провідника національної ідеї, представника української національної еліти через набуття молодим поколінням національної свідомості, активної громадянської позиції, високих моральних якостей та духовних запитів.

Завданнями національного виховання студентської молоді є:

- формування національної свідомості, гідності громадянина, виховання поваги й любові до рідної землі й українських традицій;
- підготовка свідомої інтелігенції України, збереження інтелектуального генофонду нації;
- вироблення чіткої громадянської позиції, прищеплення молодим людям віри у верховенство закону, який є єдиною гарантією свободи;
- підняття престижу української мови в академічному середовищі, забезпечення і розвиток українськомовного освітнього простору;
- формування у суспільній свідомості переваг здорового способу життя, культу соціально активної, фізично здорової та духовно багаті особистості;
- створення необхідних умов для ефективного розвитку студентського самоврядування, виявлення його потенційних лідерів та організаторів;
- забезпечення високого рівня професійності та вихованості молоді людини, сприяння розвитку індивідуальних здібностей, таланту та самореалізації;

- плекання поваги до своєї alma mater, дотримання і розвиток демократичних та академічних традицій вищого навчального закладу.

Основні напрямки національно-виховної діяльності

Національно-виховна діяльність проводиться за такими напрямками:

1. Національно-патріотичне виховання:

- формування національної свідомості і відповідальності за долю України;

- виховання любові до рідної землі, її історії, відновлення і збереження історичної пам'яті;

- **культивування кращих рис української ментальності (працелюбності, індивідуальної свободи, глибокого зв'язку з природою та ін.);**

- виховання бережливого ставлення до національного багатства країни, мови, культури, традицій.

2. Інтелектуально-духовне виховання:

- розвиток пізнавального інтересу, творчої активності, мислення;

- виховання потреби самостійно здобувати знання та готовності до застосування знань, умінь у практичній діяльності;

- реалізація особистісного життєвого вибору та побудова професійної кар'єри на основі здібностей і знань, умінь і навичок;

- **виховання здатності формувати та відстоювати власну позицію;**

- формування особистісного світогляду як проекції узагальненого світосприймання.

3. Громадянсько-правове виховання:

- прищеплення поваги до прав і свобод людини та громадянина;

- виховання поваги до Конституції, законів України, державних символів України;

- виховання громадянського обов'язку перед Україною, суспільством;

- формування політичної та правової культури особистості;

- залучення студентської молоді до участі у добровільних акціях і розвитку волонтерського руху.

4. Моральне виховання:

- формування почуття власної гідності, честі, свободи, рівності, працелюбності, самодисципліни;

- формування моральної культури особистості, засвоєння моральних норм, принципів, категорій, ідеалів суспільства на рівні власних переконань;

- становлення етики міжетнічних відносин та культури міжнаціональних стосунків.

5. Екологічне виховання:

- формування основ глобального екологічного мислення та екологічної культури;

- оволодіння знаннями та практичними вміннями раціонального природокористування;

- виховання почуття відповідальності за природу як національне багатство;
- виховання готовності до активної екологічної та природоохоронної діяльності.

6. Естетичне виховання:

- розвиток естетичних потреб і почуттів, художніх здібностей і творчої діяльності;
- формування у молоді естетичних поглядів, смаків, які ґрунтуються на українських народних традиціях та кращих надбаннях світової культури;
- вироблення умінь примножувати культурно-мистецькі надбання народу, відчувати і відтворювати прекрасне у повсякденному житті.

7. Трудове виховання:

- формування особистості, яка свідомо та творчо ставиться до праці в умовах ринкової економіки;
- формування почуття господаря та господарської відповідальності;
- розвиток умінь самостійно та ефективно працювати.

8. Фізичне виховання та утвердження здорового способу життя:

- виховання відповідального ставлення до власного здоров'я, здорового способу життя;
- формування знань і навичок фізичної культури в житті людини;
- забезпечення повноцінного фізичного розвитку студентів;
- фізичне, духовне та психічне загартування;
- формування потреби у безпечній поведінці, протидія та запобігання негативним звичкам, профілактика захворювань;
- створення умов для активного відпочинку студентів.

Обґрунтовано причини вдосконалення виховання в системі освіти:

к. *Інтеграційні процеси*, що відбуваються в Україні, *європоцентричність*, пробудження громадянської і громадської ініціативи, виникнення різних громадських рухів, розповсюдження волонтерської діяльності, які накладаються на *технологічну і комунікативну глобалізацію, міграційні зміни всередині суспільства, ідентифікаційні і реідентифікаційні процеси* в особистісному розвитку кожного українця, відбуваються на тлі сплеску інтересу і прояву патріотичних почуттів і нових ставлень до історії, культури, релігії, традицій і звичаїв українського народу. Тому нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості.

1. На сучасному етапі розвитку України, коли існує *пряма загроза денационалізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави*, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді - формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей: - повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України); - участь у громадсько-політичному житті країни; - повага до прав людини; з - верховенство права; - толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури,

а також до регіональних та національно-мовних особливостей; - рівність всіх перед законом; - готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України. Відтак, враховуючи всі обставини, виникає потреба в актуалізації концепції, яка б визначала нову стратегію цілеспрямованого і ефективного процесу виховання суб'єкта громадянського суспільства, громадянина-патріота України.

За концепцією національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2015, ред.2019)

Метою національно-патріотичного виховання є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин. Воно сприяє єднанню українського народу, зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних основ розвитку українського суспільства і держави. Складовою частиною патріотичного виховання, **а в часи воєнної загрози - пріоритетною, є військово-патріотичне виховання**, зорієнтоване на формування у зростаючої особистості готовності до захисту України, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу у Збройних Силах України як особливому виді державної служби. Його зміст визначається національними інтересами України' і покликаний *забезпечити активну участь громадян у збереженні її безпеки від зовнішньої загрози.*

Особливості організації виховного процесу в ЗВО. Відбувається як на *внутрішньо вузівському* рівні, так і на *зовнішньовузівському*.

На внутрішньо вузівському: при організації треба зважати на його :

1)**багатофакторність** (психологи підкреслюють, що духовне ядро людини формується та розвивається під впливом *родини, ЗВО* (куратор, викладач, науковий керівник, майстер класу, керівник ансамблю, спортивного гуртка, декан тощо), *група або творче об'єднання, масові комунікації, референтні групи;*

2) **комплексність і цілісність** . Виховання відбувається і в аудиторній роботі (зміст вивчає мого, особливості взаємостосунків викладач-студент, студент-студент тощо) і в поза аудиторній роботі (наукові дослідження, самостійна робота, творча, і в процесі самоорганізації студентів (студентське самоврядування), і на практиці, і у волонтерській діяльності;

3)суб'єк-суб'єктні виховні стосунки. *Визначальна роль належить самому студенту* у вдосконаленні власного ставлення до себе як до соціального суб'єкта з відчуттям власної гідності, до навколишньої соціальної дійсності, до природи.

4) *цілеспрямованість та ієрархічність організаційна* розпочинається на *рівні академічної групи*, конкретизується у діяльності *наставників-кураторів* (соціальна адаптація у ЗВО, допомога у розв'язанні академічних, побутових, комунікаційних, соціальних проблем тощо), виховну роботу здійснюють *на рівні кафедр* (посвята у спеціальність, день фаху, професійна волонтерська діяльність, загальнокультурний розвиток тощо), планується та здійснюється *на*

рівні факультетів, координується радою з організації виховної діяльності у ЗВО, яка складає план дій та звіти. Результати та проблеми виховної діяльності розглядаються не менше 2 разів на рік на засіданнях вченої ради ЗВО. На внутрішньому рівні ЗВО у виховній діяльності беруть участь всі структурні підрозділи ЗВО (соціально-психологічний центр, центр міжнародної освіти, бібліотеки, гуртки, клуби, секції, внутрішні інформаційні мережі тощо).

На зовнішньо вузівському рівні. Виховна робота ЗВО здійснюється у координації та взаємодії з:

- *громадськими організаціями* (зважаючи на потреби самої молоді «Громадська організація студентів», «Землячества іноземних студентів», «Доброта» - студенти з особливими освітніми потребами, міжнародні студентські організації тощо);

- *місцевими органами самоврядування* (реалізація державних законів, наказів, програм, зважаючи на регіональні особливості студентської молоді: «Молодь Харківщини», поліція – профілактика девіантної поведінки, представники медичних закладів – формування здорового образу життя, профілактика захворювань молоді; представники закладів культури та мистецтв – соціокультурний розвиток особистості студента тощо);

- *державна влада* – визначає зміст, напрями, принципи виховання; координація зусиль усіх інститутів суспільства, забезпечення єдності та пріоритету загальнодержавних та національних інтересів.

2.Сучасні методи, форми і засоби виховання у ВШ.

Методи виховання – способи взаємодії суб'єктів виховного процесу, внаслідок яких відбуваються зміни у формуванні ціннісних орієнтацій, розвитку емоційно-вольової сфери та вдосконалення навичок просоціальної поведінки студентів. Методи реалізуються через різноманітні *форми* виховання (індивідуальні, групові, масові), які постійно вдосконалюються відповідно до соціокультурних змін. *Засоби* – те, за допомогою чого відбувається виховання (предмети, твори духовної і матеріальної культури, різноманітні види діяльності, які використовуються в процесі застосування того чи іншого методу.

Методи класифікують на:

1) методи формування свідомості (приклад, переконання, навіювання, роз'яснення суті...);

2) методи організації діяльності і формування досвіду поведінки (вправляння, привчання, доручення, виховні ситуації...);

3) методи стимулювання та корекції поведінки (заохочення; покарання: додаткові обов'язки, втрата та обмеження певних прав, моральне осудження).

3.Студентське самоврядування.

За законом «Про вищу освіту» 2014, ред.2020.

Стаття 40. Студентське самоврядування

1. У закладах вищої освіти та їх структурних підрозділах діє студентське самоврядування, яке є невід'ємною частиною громадського самоврядування відповідних навчальних закладів. **Студентське самоврядування** - це право і можливість студентів (курсантів, крім курсантів-військовослужбовців) вирішувати питання навчання і побуту, захисту прав та інтересів студентів, а також брати участь в управлінні закладом вищої освіти.

Студентське самоврядування об'єднує всіх студентів (курсантів, крім курсантів-військовослужбовців) відповідного закладу вищої освіти. Усі студенти (курсанти), які навчаються у закладі вищої освіти, мають рівні права та можуть обиратися та бути обраними в робочі, дорадчі, виборні та інші органи студентського самоврядування.

Студентське самоврядування забезпечує захист прав та інтересів студентів (курсантів) та їх участь в управлінні закладом вищої освіти. Студентське самоврядування здійснюється студентами (курсантами) безпосередньо і через органи студентського самоврядування, які обираються шляхом прямого таємного голосування студентів (курсантів).

2. У своїй діяльності органи студентського самоврядування **керуються законодавством, статутом закладу вищої освіти та положенням про студентське самоврядування закладу вищої освіти.**

3. Органи студентського самоврядування діють на **принципах**:

- 1) добровільності, колегіальності, відкритості;
- 2) виборності та звітності органів студентського самоврядування;
- 3) рівності права студентів (курсантів) на участь у студентському самоврядуванні;
- 4) незалежності від впливу політичних партій та релігійних організацій (крім закладів вищої духовної освіти).

4. Студентське самоврядування здійснюється на рівні студентської групи, інституту (факультету), відділення, гуртожитку, закладу вищої освіти. Залежно від контингенту студентів (курсантів), типу та специфіки закладу вищої освіти студентське самоврядування може здійснюватися на рівні курсу, спеціальності, студентського містечка, структурних підрозділів закладу вищої освіти.

Органи студентського самоврядування можуть мати різноманітні **форми (парламент, сенат, старостат, студентський ректорат, студентські деканати, студентські ради тощо).**

Представницькі, виконавчі та контрольно-ревізійні органи студентського самоврядування **обираються строком на один рік.** Студенти (курсанти), обрані до складу органів студентського самоврядування, можуть бути усунені із своїх посад за результатами загального таємного голосування студентів. Для ініціювання такого голосування потрібно зібрати підписи не менш як 10 відсотків студентів (курсантів) закладу вищої освіти.

Керівник студентського самоврядування та його заступники можуть перебувати на посаді не більш як два строки.

З припиненням особою навчання у закладі вищої освіти припиняється її участь в органі студентського самоврядування у порядку, передбаченому положенням про студентське самоврядування закладу вищої освіти.

Орган студентського самоврядування може бути зареєстрований як громадська організація відповідно до законодавства з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом.

5. Органи студентського самоврядування:

- 1) беруть участь в управлінні закладом вищої освіти у порядку, встановленому цим Законом та статутом закладу вищої освіти;
- 2) беруть участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення освітнього процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, оздоровлення, побуту та харчування;
- 3) проводять організаційні, просвітницькі, наукові, спортивні, оздоровчі та інші заходи;
- 4) беруть участь у заходах (процесах) щодо забезпечення якості вищої освіти;
- 5) захищають права та інтереси студентів (курсантів), які навчаються у закладі вищої освіти;
- 6) делегують своїх представників до робочих, консультативно-дорадчих органів;
- 7) приймають акти, що регламентують їх організацію та діяльність;
- 8) беруть участь у вирішенні питань забезпечення належних побутових умов проживання студентів у гуртожитках та організації харчування студентів;
- 9) розпоряджаються коштами та іншим майном, що перебувають на балансі та банківських рахунках органів студентського самоврядування;
- 10) вносять пропозиції щодо змісту навчальних планів і програм;
- 11) вносять пропозиції щодо розвитку матеріальної бази закладу вищої освіти, у тому числі з питань, що стосуються побуту та відпочинку студентів;
- 12) мають право оголошувати акції протесту;
- 13) виконують інші функції, передбачені цим Законом та положенням про студентське самоврядування закладу вищої освіти.

6. За погодженням з органом студентського самоврядування закладу вищої освіти приймаються рішення про:

- 1) відрахування студентів (курсантів) з закладу вищої освіти та їх поновлення на навчання;
- 2) переведення осіб, які навчаються у закладі вищої освіти за державним замовленням, на навчання за контрактом за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб;
- 3) переведення осіб, які навчаються у закладі вищої освіти за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб, на навчання за державним замовленням;
- 4) призначення заступника декана факультету, заступника директора інституту, заступника керівника закладу вищої освіти;
- 5) поселення осіб, які навчаються у закладі вищої освіти, у гуртожиток і виселення їх із гуртожитку;
- 6) затвердження правил внутрішнього розпорядку закладу вищої освіти в частині, що стосується осіб, які навчаються;
- 7) діяльність студентських містечок та гуртожитків для проживання осіб, які навчаються у закладі вищої освіти.

7. Вищим органом студентського самоврядування є загальні збори (конференція) студентів (курсантів), які:

1) ухвалюють положення про студентське самоврядування закладу вищої освіти, визначають структуру, повноваження та порядок проведення прямих таємних виборів представницьких та виконавчих органів студентського самоврядування;

2) заслуховують звіти представницьких, виконавчих і контрольно-ревізійних органів студентського самоврядування, дають їм відповідну оцінку;

3) затверджують процедуру використання майна та коштів органів студентського самоврядування, підтримки студентських ініціатив на конкурсних засадах;

4) затверджують річний кошторис витрат (бюджет) органів студентського самоврядування, вносять до нього зміни та доповнення, заслуховують звіт про його виконання;

5) обирають контрольно-ревізійну комісію з числа студентів (курсантів) для здійснення поточного контролю за станом використання майна та виконання бюджету органів студентського самоврядування.

8. Адміністрація закладу вищої освіти не має права втручатися в діяльність органів студентського самоврядування.

9. Керівник закладу вищої освіти забезпечує належні умови для діяльності органів студентського самоврядування (надає приміщення, меблі, оргтехніку, забезпечує телефонним зв'язком, постійним доступом до Інтернету, відводить місця для встановлення інформаційних стендів тощо), про що укладається відповідна угода.

10. Фінансовою основою студентського самоврядування є:

1) кошти, визначені вченою радою закладу вищої освіти в розмірі не менш як 0,5 відсотка власних надходжень, отриманих закладом вищої освіти від основної діяльності;

2) членські внески студентів (курсантів), розмір яких встановлюється вищим органом студентського самоврядування закладу вищої освіти. Розмір місячного членського внеску однієї особи не може перевищувати 1 відсотка прожиткового мінімуму, встановленого законом.

11. Кошти органів студентського самоврядування спрямовуються на виконання їхніх завдань і здійснення повноважень відповідно до затверджених ними кошторисів.

Органи студентського самоврядування публічно звітують про використання коштів та виконання кошторисів не рідше одного разу на рік.

Запитання для обговорення:

1. Як ви розумієте сутність виховання у вищій школі та його роль у формуванні особистості студента?

2. Які психолого-педагогічні основи визначають ефективність виховного процесу в закладах вищої освіти?

3. Які сучасні методи і форми виховання є найбільш дієвими для розвитку соціальної відповідальності студентів?

4. Які засоби виховання використовуються у вищій школі для формування громадянських і моральних якостей?

5. Як визначити рівень вихованості особистості? Які критерії є найбільш показовими?

6. Чому важливо поєднувати формальні та неформальні підходи у вихованні студентської молоді?

Лекція № 8.

Тема 8. Психолого-педагогічні особливості студентського віку

1. Сутність та особливості запровадження студентоцентрованого підходу у вищій школі
2. Соціально-психологічні особливості формування особистості студента
3. Гуманістичне освітнє середовище як чинник соціалізації студента

Література:

1. Кузьминський А.І. Педагогіка вищої школи : навч. посібн. Київ : Знання, 2015. 486 с.
2. Ортинський В. Педагогіка вищої школи : підручник. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2017. 500 с.
3. Осипова Т. Ю. Виховна робота зі студентською молоддю : навч. посібн. Одеса : Фенікс, 2016. 288 с.
4. Педагогіка вищої школи : навч. посібн. / за ред. Курлянд З. Н. 3-е вид, перероб. і доп. Київ : Знання, 2007. 495 с.

1. Сутність та особливості запровадження студентоцентрованого підходу у вищій школі

Студентоцентроване навчання (Student-Centered Learning, SCL) — це концепція організації освітнього процесу, в якій **центром усіх дидактичних рішень виступає здобувач освіти**: його потреби, інтереси, попередній досвід, індивідуальний стиль навчання, темп опанування матеріалу, рівень автономності та мотивація до пізнання.

На відміну від традиційного, викладацько-орієнтованого підходу (teacher-centered), студентоцентроване навчання передбачає:

- активну роль студента у формуванні цілей і траєкторії навчання;
- партнерські взаємини з викладачем;
- посилення **індивідуальної відповідальності** за результати;
- орієнтацію не лише на знання, а й на **формування компетентностей**;
- розмаїття форм взаємодії та самостійної пізнавальної активності.

Основні принципи студентоцентрованого підходу

1. **Орієнтація на здобувача**: навчання підлаштовується під потреби, здібності, мотивацію кожного.
2. **Активне навчання**: використання інтерактивних, дослідницьких і проблемно-орієнтованих методів.
3. **Діалогічність і партнерство**: студент не пасивний слухач, а активний учасник, співтворець знання.

4. **Автономність у навчанні:** сприяння розвитку самостійності, самоорганізації, саморегуляції.

5. **Рефлексія та самооцінювання:** навчання включає постійне осмислення власного просування.

6. **Гнучкість та індивідуалізація освітньої траєкторії.**

Особливості впровадження студентоцентрованого підходу у вищій школі

А. Зміна ролей учасників освітнього процесу

Роль	Традиційна модель	Студентоцентрована модель
Викладач	Джерело знань	Фасилітатор, тьютор, ментор
Студент	Пасивний слухач	Активний суб'єкт навчання
Навчальні матеріали	Стандартизовані підручники	Динамічні, індивідуалізовані ресурси
Освітній процес	Фронтальне навчання	Комбіноване, проектне, змішане

В. Перебудова змісту освіти

- Визначення **очікуваних результатів навчання (ОРН)** у формі компетентностей.

- Формулювання **цілей навчання з урахуванням Bloom's taxonomy** (знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінювання).

- Інтеграція **практико-орієнтованого змісту**.

С. Актуалізація активних та інтерактивних методів навчання: Метод проєктів, Проблемно-орієнтоване навчання (PBL), Дебати, рольові ігри, ділові ігри, Кейси, брейнстормінг, world-café, Цифрові симуляції, освітні платформи.

Д. Нові формати оцінювання: Формувальне оцінювання, Портфоліо здобувача, Самооцінювання, взаємооцінювання, Rubrics (гнучкі критерії оцінювання), Включення студентів до формулювання критеріїв.

Виклики та труднощі впровадження

Опір з боку викладачів (традиційні моделі мислення, брак методичних навичок).

Необхідність перезавантаження НМК (робочих програм, силабусів).

Потреба в інституційній підтримці (академічна свобода, розробка індивідуальних траєкторій, цифрові платформи).

Низька автономність студентів, які звикли до авторитарної системи.

Приклади реалізації в українській вищій школі

Силабуси з ОРН – структура дисципліни навколо результатів, які студент має досягти.

Індивідуальні освітні траєкторії – вибіркові дисципліни, модулі, стажування.

Реалізація дуальної освіти – поєднання академічного навчання та практики.

Залучення студентів до розробки курсів – зворотний зв'язок, опитування, консультації.

Формат співфасилітації – проєкти, де викладач і студент – співавтори.

Студентоцентроване навчання — це не лише методика чи набір технік. Це **цілісна освітня філософія**, яка передбачає переосмислення ролі учасників освітнього процесу, змісту, форм і засобів організації навчання. Вона має на меті розвиток здатності до автономного навчання, критичного мислення, соціальної відповідальності й творчості — ключових рис випускника XXI століття. Успішне впровадження цього підходу потребує **методичної підготовки викладачів, інституційної підтримки, гнучкого освітнього середовища і педагогічного партнерства.**

2. Соціально-психологічні особливості формування особистості студента

(для здобувачів магістерського рівня)

Формування особистості як соціально-психологічний процес

Формування особистості студента у період навчання у вищій школі є **складним, багаторівневим процесом**, що відбувається на стику **психологічного розвитку, соціалізації, професійної ідентифікації** та становлення громадянської позиції. На цьому етапі особистість стикається з новими вимогами, викликами, вибором і свободою, що значною мірою впливає на її становлення.

Особистість студента формується під впливом:

- внутрішньої мотивації та ціннісних орієнтацій,
- особистого досвіду,
- міжособистісної взаємодії у студентському середовищі,
- діяльності (навчальної, професійно-орієнтованої, соціальної),
- соціокультурного контексту.

Вікові та психічні передумови становлення особистості студента

Період студентства охоплює **ранню дорослість** (від 17–18 до 22–24 років), яка характеризується такими психологічними особливостями:

Пошук ідентичності: самовизначення у професійній, особистісній, ціннісній сферах.

Розвиток автономності: прагнення до незалежності у прийнятті рішень.

Сенсотворення: рефлексія над власним життєвим шляхом, планами, призначенням.

Становлення саморегуляції: вміння керувати собою, планувати діяльність, долати труднощі.

Емоційна чутливість і вразливість: пошук глибоких стосунків, потреба у прийнятті.

Соціальні чинники формування особистості студента

Вплив студентського середовища

Групова динаміка: міжособистісна взаємодія в академічних групах сприяє розвитку комунікативних навичок, емпатії, співробітництва.

Роль неформального спілкування: студентські клуби, волонтерство, гуртки, соціальні мережі стають ареною соціальної практики.

Формування субкультури: розвиток унікальних норм, символіки, лексики в студентському середовищі.

Вплив освітнього процесу

Мотиваційна структура: система цінностей щодо навчання, саморозвитку, досягнень.

Освітній стиль викладача: авторитарний стиль може пригнічувати розвиток, а демократичний — сприяє зростанню автономії.

Наявність практичної реалізації знань: зв'язок навчального змісту з реальними життєвими й професійними завданнями.

Соціокультурні та макросоціальні фактори

- Культура академічної доброчесності: чесність, відповідальність, повага до інтелектуальної власності.
- Економічна ситуація: стабільність або нестабільність може впливати на рівень тривожності, мотивацію.
- Інформаційний простір: цифрове середовище формує нові практики комунікації, стилі мислення, самопрезентацію.

Психологічні механізми формування особистості студента

1. Соціальна ідентифікація – ототожнення з професійною групою, навчальною спільнотою, соціальними рухами.
2. Рефлексія – здатність аналізувати свої переживання, мотиви, цінності, цілі.
3. Адаптація – процес пристосування до нових соціальних та академічних умов.
4. Інтеріоризація – засвоєння соціальних норм, правил поведінки, моральних орієнтирів.
5. Психосоціальний розвиток (за Е. Еріксоном) – студент перебуває на етапі "ідентичність проти ролевої плутанини".

Актуальні виклики формування особистості сучасного студента

- 1) Перенасичення інформацією, фрагментованість мислення.
- 2) Зміна форм соціалізації: значна частина взаємодії відбувається в онлайн-просторі.
- 3) Формування “кліпового мислення”, зниження стійкості уваги.
- 4) Труднощі з побудовою цілісної Я-концепції, професійної самоідентичності.
- 5) Психоемоційне навантаження, тривожність, прокрастинація, емоційне вигорання.

Шляхи оптимізації формування особистості у вищій школі

- 1) Психологічний супровід студентів: консультативна та просвітницька робота.
- 2) Інтеграція тренінгових компонентів у навчальний процес: розвиток soft skills.
- 3) Формування академічної культури: сприяння відповідальності, самостійності, рефлексії.
- 4) Підтримка розвитку емоційного інтелекту, навичок стрес-менеджменту.
- 5) Розвиток навчальних і позанавчальних активностей, що сприяють лідерству, командній роботі, самопрезентації.

Формування особистості студента — це не лише внутрішньо-психологічний процес, а **соціально опосередкований і контекстуально**

забарвлений розвиток, який потребує цілісної стратегії підтримки з боку закладів вищої освіти. Сучасний студент водночас є об'єктом і суб'єктом соціалізації, навчання, самореалізації, тому важливо створити умови, в яких він зможе розвивати **власну автономію, цілісність, ідентичність і адаптивність**, необхідні для життя в складному та швидкозмінному світі.

3. Гуманістичне освітнє середовище як чинник соціалізації студента

Гуманістичне освітнє середовище є одним із ключових чинників, що забезпечує повноцінну соціалізацію студента у вищій школі. Це середовище формується на основі визнання цінності кожної особистості, її унікального досвіду, прав на самовираження та самореалізацію. Його сутність полягає у створенні таких умов, за яких студент відчуває себе не лише об'єктом педагогічного впливу, а й активним суб'єктом освітнього процесу, партнером у здобутті знань, набутті соціального досвіду, формуванні відповідальності та автономії.

У гуманістичному середовищі акцент переноситься із жорсткої нормативності на повагу до індивідуальних темпів і стилів навчання, підтримку внутрішньої мотивації, розвиток особистісного потенціалу. Висока якість міжособистісних стосунків між викладачами й студентами, атмосфера довіри, відкритості, діалогу сприяють не лише ефективному навчанню, а й глибшому соціальному зростанню. Саме через таку взаємодію студент здобуває не лише знання, а й навички співпраці, критичного мислення, рефлексії, що мають вирішальне значення для його інтеграції у професійне та громадянське життя.

Гуманістично зорієнтоване середовище сприяє розвитку почуття гідності, самоповаги та впевненості у власних силах. Студент отримує змогу експериментувати, помилятися, переосмислювати та обирати, не побоюючись покарання чи осуду. Саме таке середовище стає простором безпеки й підтримки, де виникають умови для конструктивного вирішення конфліктів, формування зрілої ідентичності та ціннісного самовизначення.

Крім того, гуманістичне освітнє середовище виконує інтегративну функцію, поєднуючи різні аспекти соціального досвіду студента: освітній, комунікативний, культурний, моральний. Це сприяє формуванню соціально відповідальної особистості, здатної до самореалізації в різних сферах суспільного життя. Такий підхід формує гнучкі, адаптивні особистості, які здатні не лише реагувати на зміни у соціальному середовищі, а й активно впливати на нього, зберігаючи водночас власну цілісність.

Отже, гуманістичне освітнє середовище – це не лише педагогічна категорія, а реальний соціальний простір, у якому формуються компетентні, самодостатні, критично мислячі та соціально зрілі особистості. Його формування вимагає цілеспрямованої діяльності усіх учасників освітнього процесу та усвідомлення значення міжособистісних стосунків як провідного чинника ефективної соціалізації студентської молоді.

Запитання для обговорення:

1. Які ключові принципи лежать в основі студентоцентрованого підходу, і чим він відрізняється від традиційних моделей навчання у вищій школі?
2. Які внутрішні та зовнішні фактори найбільше впливають на формування особистості студента у період навчання у ЗВО?
3. Яким чином викладач може адаптувати навчальний процес під індивідуальні освітні потреби студента, не втрачаючи академічної якості?
4. Чи можна вважати гуманістичне освітнє середовище визначальним чинником соціалізації сучасного студента? Чому?
5. Як студентоцентроване середовище сприяє розвитку емоційного інтелекту, відповідальності та самостійності здобувача освіти?
6. Які педагогічні умови є необхідними для підтримки позитивного психологічного клімату в аудиторії та міжособистісної взаємодії в освітньому просторі?

Лекція № 9.

Тема 9. Імідж викладача закладу вищої освіти

1. Сучасні вимоги до науково-педагогічного працівника
2. Професійні та особистісні якості викладача вищої школи
3. Складові педагогічної культури викладача
4. Професійно-педагогічні захворювання та їх профілактика

Література:

1. Ортинський В. Педагогіка вищої школи : підручник. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2017. 500 с.
2. Осипова Т. Ю. Виховна робота зі студентською молоддю : навч. посібн. Одеса : Фенікс, 2016. 288 с.
3. Педагогіка вищої школи : навч. посібн. / за ред. Курлянд З. Н. 3-е вид, перероб. і доп. Київ : Знання, 2007. 495 с.
4. Семиченко В. А. Психологія особистості. Київ : Ешке О. М., 2015. 427 с.
5. Туркот Т.І., Коновал О.А. Педагогіка та психологія вищої школи : навч. посібн. для студентів вищих навчальних закладів. Херсон : Олді-плюс, 2013. 466 с.

1. Сучасні вимоги до науково-педагогічного працівника

Сучасний науково-педагогічний працівник — це не лише передавач знань, а й фасилітатор навчального процесу, наставник, дослідник та активний учасник інноваційних перетворень у системі освіти. Основні вимоги до нього формуються у відповідь на трансформацію вищої освіти, її європейську інтеграцію, розвиток цифрових технологій та запровадження компетентнісного підходу. Педагог має вільно орієнтуватися в сучасних освітніх парадигмах, володіти методиками навчання дорослих, ефективно планувати зміст дисциплін відповідно до національних стандартів вищої освіти.

Викладач вищої школи повинен бути готовим до постійного саморозвитку, наукової діяльності, публікацій у фахових виданнях, участі у міжнародних проєктах та грантових програмах. З огляду на розширення функції освіти як соціального інституту, до професійного портрету сучасного викладача включаються компетентності з етики, міжкультурної взаємодії, медіаграмотності, а також здатність створювати інклюзивне, студентоцентричне середовище.

2. Професійні та особистісні якості викладача вищої школи

Ефективність освітнього процесу значною мірою залежить від гармонійного поєднання професійних і особистісних якостей викладача. До професійних належать глибокі знання в галузі спеціальності, методологічна та методична підготовка, здатність до дослідницької діяльності, володіння

цифровими інструментами, педагогічна майстерність. Особливу роль відіграє педагогічна рефлексія, що дозволяє аналізувати результати навчання, адаптувати методи до індивідуальних потреб здобувачів.

До особистісних якостей, що підсилюють педагогічну ефективність, належать емпатія, відповідальність, толерантність, комунікабельність, інтелектуальна гнучкість, креативність. Уміння будувати відкриту та довірливу взаємодію з аудиторією, підтримувати академічну доброчесність і дотримуватись етичних принципів є важливою умовою створення сприятливого освітнього середовища.

Педагогічна взаємодія здійснюється не лише з окремими студентами, але і з групою студентів, котра представляє собою ту спільність, в якій відбувається безпосереднє спілкування, що і породжує систему міжособистісних відносин. Саме ці відносини утворюють особистісно-розвивальне середовище. Функції викладача, які реалізуються в процесі педагогічної взаємодії, відрізняються від функцій студентів. Для нього це організаційні, перш за все, спрямовані на управління групою і кожним студентом у ній. Завданням викладача є трансформація соціальних норм і правил в особистісні вимоги, які повинні стати нормами поведінки студентів. Тому так важливо встановити доброзичливі взаємовідносини з ними, щоб транслювати соціальні цінності.

Взаємовідносини, які виникають в процесі педагогічної взаємодії, не повинні бути стихійними. Позитивні, турботливі, чуйні, довірливі взаємовідносини між викладачем і студентами впливають на успішність педагогічної діяльності, психологічний мікроклімат, авторитет викладача, самооцінку студентів, їхню задоволеність перебуванням в колективі.

Виділяють такі види взаємовідносин викладачів і студентів як позитивно-стійкі, позитивно-нестійкі, позитивно-пасивні, негативно-пасивні та негативні.

Покращенню міжособистісних відносин сприяють: створення атмосфери взаємної доброзичливості і взаємної допомоги; організація сумісної діяльності, яка посилює контакти і створює позитивні емоційні переживання; надання допомоги студентам при виконанні різноманітних завдань; справедливе і рівне ставлення до всіх студентів і об'єктивна оцінка їхньої діяльності; врахування специфіки групи, її установок, прагнень, інтересів, ціннісних орієнтацій.

3. Складові педагогічної культури викладача

Зміни й перетворення в будь-якій сфері діяльності повинні починатися зі змін і перетворень її суб'єкта. Діяльність викладача буде ефективною і успішною лише за умови особистісної і професійної готовності до неї, сформованості його професійно-педагогічної культури, оскільки високе звання педагог набуває свого справжнього сенсу лише тоді, коли воно невіддільне від поняття "культура".

Виділення професійно-педагогічної культури як однієї з найважливіших складових культури суспільства зумовлене специфікою педагогічної діяльності викладача, спрямованої на формування Особистості, здатної в майбутньому відтворювати й збагачувати культуру суспільства. У навчально-виховному процесі головним засобом передачі культури і духовних цінностей є

неповторна індивідуальність педагога як носія культури і суб'єкта міжособистісних відносин з унікальною особистістю студента, котра постійно змінюється і збагачується. Через культуру викладача віддзеркалюються його професійні цілі, мотиви, знання, уміння, якості, здібності, ставлення. Тобто професійно-педагогічна культура є феноменом вияву викладачем власного “Я” у професійно-педагогічній діяльності через єдність його цілей мотивів, знань, умінь, якостей, здібностей, відношень, об'єднаних у певну систему педагогічних цінностей. Існуючи об'єктивно, відносно автономно, професійно-педагогічна культура, як система цінностей, функціонує через суб'єктивний духовний світ кожного викладача.

Педагогічна культура — це інтегральна характеристика особистості викладача, що відображає рівень його професійної зрілості, гуманістичної орієнтації, педагогічного мислення і стилю взаємодії з учасниками освітнього процесу. Її складовими є гуманістичні цінності, педагогічна етика, культура мовлення, академічна добросовісність, культура організації навчального процесу, володіння сучасними освітніми технологіями.

Важливу роль у формуванні педагогічної культури відіграє цілісне ставлення до студента як до суб'єкта навчання, який має власну мотивацію, інтереси й потреби. Відповідно до цього формується й педагогічний стиль: він ґрунтується на партнерстві, довірі, підтримці ініціативи та автономії здобувача. Високий рівень педагогічної культури передбачає здатність до морального вибору в складних ситуаціях, толерантне ставлення до різноманіття, а також постійну самоосвіту та самовдосконалення.

Формою педагогічної взаємодії є спілкування. Спілкування — це специфічна форма взаємодії людини з іншими людьми, як членами суспільства; у спілкуванні реалізуються соціальні відносини людей. Спілкування є потребою людини, як соціальної, розумної істоти. Педагогічне спілкування — система соціально-психологічної взаємодії між науково-педагогічним працівником та здобувачем вищої освіти, спрямована на створення оптимальних соціально-психологічних умов для обоюдної діяльності. Педагогічне спілкування є способом реалізації змісту, методів і прийомів педагогічних впливів, спрямованих на формування особистості здобувача вищої освіти. Воно є одним із найголовніших аспектів професіоналізму і педагогічної майстерності науково-педагогічного працівника. Спілкування сприяє передачі громадянських, професійних і моральних цінностей, формує духовний світ здобувача вищої освіти та презентує модель його майбутньої професійної поведінки. Педагогічне спілкування, як особливе соціально-психологічне явище, характеризується такими функціями: контактна, інформаційна, спонукальна, координаційна, розуміння, емоційна, надання впливу.

Виходячи із названих вище функцій можна виділити три сторони спілкування: комунікативну, інтерактивну, перцептивну. Комунікативна сторона спілкування тісно пов'язана з обміном інформацією між людьми. Щоб переконатися в успіху комунікації, необхідно мати зворотний зв'язок з метою з'ясування значущості інформації для здобувача вищої освіти, прагнення сприймати її зміст, досягнення взаєморозуміння усіма учасниками

педагогічного процесу. Якщо немає взаєморозуміння, можуть виникати перепони в процесі спілкування, так звані комунікативні бар'єри. Труднощі та бар'єри в професійно-педагогічному спілкуванні науково-педагогічних працівників і здобувачів вищої освіти:

- здобувач вищої освіти живе теперішнім часом і має потребу реалізувати себе тепер, науково-педагогічний працівник реалізує інтерес, який пов'язаний з майбутнім здобувача вищої освіти;

- науково-педагогічний працівник використовує негативну форму заспокоєння здобувача вищої освіти, пряме рольове протиставлення, авторитарні форми звернення та прийоми спілкування;

- стереотипи - шаблонні, спрощені думки науково-педагогічного працівника щодо окремих здобувачів вищої освіти чи педагогічних ситуацій ситуацій;

- схильність науково-педагогічного працівника відкидати все, що суперечить власним поглядам, що нове, незвичайне;

- погані відносини між науково-педагогічним працівником та здобувачем вищої освіти; - відсутність уваги й інтересу співрозмовників;

- зневага фактами, тобто звичка робити висновки за відсутністю достатнього числа фактів;

- невірний вибір стратегії і тактики спілкування.

Комунікативна компетентність викладача – це здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти зі здобувачами вищої освіти, колегами. Вона полягає у професійній здатності науково-педагогічного працівника до спілкування, стимулювання позитивних емоцій у співрозмовника й відчуття задоволеності від спілкування. Інтерактивна сторона спілкування полягає в організації взаємодії між людьми, тобто в обміні не тільки знаннями, ідеями, але й діями. Наприклад, потрібно узгодити дії, розподілити функції чи вплинути на настрій, поведінку, переконання здобувача вищої освіти. Інтерактивна сторона спілкування означає характеристику компонентів спілкування, що пов'язані з безпосередньою організацією спільної діяльності на навчальних заняттях та в процесі позааудиторної роботи. Перцептивна сторона спілкування означає процес сприймання і пізнання партнера по спілкуванню і встановлення на цій основі взаєморозуміння. Способами сприймання іншої людини є ідентифікація, емпатія, рефлексія. Процес педагогічного спілкування включає такі етапи: - моделювання науково-педагогічним працівником майбутнього спілкування зі здобувачами вищої освіти, або; - організація безпосереднього спілкування в момент початкової взаємодії; - управління спілкуванням під час педагогічного процесу; - аналіз ситуації минулого спілкування та його моделювання на майбутню діяльність. Щоб спілкування було конструктивним на кожному етапі науково-педагогічному працівнику треба володіти психолого-педагогічною культурою спілкування, а саме:

- знати психологію студентського віку та особливості конкретної студентської аудиторії;

- об'єктивно оцінювати поведінкові реакції, комунікативну активність окремих здобувачів вищої освіти, адекватно емоційно відгукуватися на них;

- вибрати такий спосіб своєї поведінки, який найкраще б відповідав особливостям і психічному стану здобувачів вищої освіти;
- володіти прийомами стимулювання інтелектуальної ініціативи й пізнавальної активності студентів, організації діалогічної взаємодії;
- аналізувати процес спілкування, встановлювати співвідношення мети, засобів і результатів комунікативної взаємодії.

Важливою умовою ділових взаємин викладача зі студентами є сприятливі особисті стосунки членів студентської групи.

4. Професійно-педагогічні захворювання та їх профілактика

Професія викладача передбачає високі психоемоційні навантаження, тривале голосове напруження, малорухомий спосіб життя, що з часом може призводити до виникнення професійно зумовлених захворювань. Найпоширенішими серед них є захворювання голосового апарату (хронічний ларингіт, вузлики голосових зв'язок), розлади зору, захворювання опорно-рухового апарату, а також психоемоційні порушення, зокрема синдром професійного вигорання.

Профілактика цих станів передбачає дотримання режиму праці та відпочинку, гігієни голосу, регулярну фізичну активність, психологічну саморегуляцію. Доцільним є також проходження спеціальних тренінгів із профілактики вигорання, навчання технікам релаксації та управління стресом. Професійне довголіття викладача значною мірою залежить від рівня сформованості його навичок збереження психофізичного здоров'я, що повинні бути частиною професійної підготовки та післядипломного розвитку.

Професійна діяльність викладача-хореографа має свою специфіку, що зумовлює окремі групи професійно-педагогічних захворювань. Вона поєднує інтенсивну фізичну активність, тривале перебування у статичному або динамічному навантаженні, високий емоційний тонус під час репетицій і занять, а також педагогічну відповідальність за навчальний процес. Саме це створює передумови для появи не лише загальних для викладачів порушень (вигорання, перенапруження голосу), але й професійно-специфічних порушень, притаманних саме хореографам.

Серед найбільш поширених професійно зумовлених захворювань викладачів-хореографів — це захворювання опорно-рухового апарату (остеохондроз, артрози, сколіоз, перенапруження суглобів), травми стоп, гомілковостопного суглоба, колін, поперекового відділу хребта, а також м'язові спазми, варикозне розширення вен, хронічна м'язова втома. Часто трапляються перенапруження серцево-судинної системи через високу динаміку навантажень, особливо в умовах роботи з різними віковими групами та складними постановками.

Голосова система викладача хореографії також зазнає напруження через необхідність часто подавати команди, підтримувати дисципліну в залі, пояснювати рухи голосно і виразно, що вимагає гнучкості та сили голосового апарату. Тому можуть розвиватися хронічні ларингіти, втома голосу, втрати голосової сили, вузлики на голосових зв'язках.

Окрему категорію становлять психоемоційні ризики — постійна відповідальність за творчий результат, взаємодія з емоційно вразливими студентами, високий рівень енергетичних витрат. Це призводить до хронічного стресу, емоційного вигорання, тривожних станів і навіть депресій, особливо в періоди інтенсивних підготовок до концертів, іспитів, фестивалів.

Профілактика цих станів повинна бути комплексною. Вона включає регулярні фізіотерапевтичні заходи (розтяжки, корекційні вправи, пілатес), контроль постави та техніки виконання рухів не лише студентами, але й самим викладачем. Важливим є раціональне планування навантаження протягом дня, чергування активної роботи з відпочинком, дотримання режиму сну. Слід також систематично проходити медичні огляди, звертати увагу на сигнали тіла, не ігнорувати больові симптоми.

З метою профілактики професійного вигорання важливо інтегрувати у щоденну практику техніку саморегуляції, дихальні вправи, медитації, арт-терапевтичні методи. Важливим є також неформальне спілкування з колегами, участь у творчих колабораціях, що дозволяє підтримувати внутрішню мотивацію, відчуття сенсу та розвитку.

Викладач-хореограф як творча особистість має дбати не лише про педагогічну ефективність, а й про власне психофізичне здоров'я, адже саме воно є умовою його довготривалої та якісної професійної діяльності у сфері мистецької освіти.

Запитання для обговорення:

1. Які риси та компетентності викладача є критично важливими у XXI столітті, і чому?
2. Чи реально поєднувати викладання, наукову діяльність і цифрову публічність без втрати якості однієї зі сфер?
3. Які особистісні якості, на вашу думку, найбільше формують позитивний імідж викладача в очах студентів?
4. Чи має викладач бути «авторитетом» чи «партнером» для студентів? Яка модель ефективніша в сучасному освітньому середовищі?
5. Наскільки педагогічна культура впливає на імідж викладача в академічному середовищі?
6. Чи впливають гендерні або вікові стереотипи на сприйняття педагогічної культури викладача?
7. Чи має ЗВО відповідати за профілактику професійного вигорання своїх працівників?
8. Як зберегти психоемоційне здоров'я викладача у складних соціокультурних умовах (війна, цифровізація, нестабільність)?

Лекція № 10.

Тема 10. Система управління закладом вищої освіти

1. Структурно-функціональна модель закладу вищої освіти
2. Принципи управління закладами вищої освіти
3. Освітній менеджмент як теорія управління якістю освіти

Література:

1. Осипова Т. Ю. Виховна робота зі студентською молоддю : навч. посібн. Одеса : Фенікс, 2016. 288 с.
2. Педагогіка вищої школи : навч. посібн. / за ред. Курлянд З. Н. 3-є вид, перероб. і доп. Київ : Знання, 2007. 495 с.
3. Семиченко В. А. Психологія особистості. Київ : Ешке О. М., 2015. 427 с.
4. Туркот Т.І., Коновал О.А. Педагогіка та психологія вищої школи : навч. посібн. для студентів вищих навчальних закладів. Херсон : Олді-плюс, 2013. 466 с.

1. Структурно-функціональна модель закладу вищої освіти

Структурно-функціональна модель закладу вищої освіти (ЗВО) — це концептуальне уявлення про організацію, взаємозв'язки, розподіл функцій і взаємодію складових елементів університету, інституту чи академії, спрямованих на досягнення цілей вищої освіти. Така модель відображає системну організацію ЗВО як складного соціального інституту, який виконує освітню, наукову, культурну, виховну та соціальну функції в суспільстві.

Модель поєднує два ключові виміри: **структурний** (що саме входить до складу закладу) і **функціональний** (які функції виконує кожен елемент системи).

Структурний компонент включає:

Адміністративне управління (ректорат, проректори, відділи забезпечення якості освіти, бухгалтерія, юридична служба тощо);

Академічні підрозділи (факультети, кафедри, наукові інститути, навчально-наукові центри);

Підрозділи освітнього процесу (деканати, навчально-методичні відділи, бібліотека, електронні платформи);

Підрозділи забезпечення життєдіяльності (гуртожитки, харчування, служба охорони, технічна служба);

Наукові та інноваційні структури (наукові лабораторії, центри досліджень, редколегії журналів, аспірантура);

Культурно-виховні й соціальні підрозділи (студентське самоврядування, профком, центр кар'єри, психологічна служба).

Функціональний компонент охоплює такі основні функції:

- 1) **освітня** — розробка й реалізація освітніх програм, підготовка фахівців;
- 2) **наукова та дослідницька** — здійснення наукових досліджень,

- інноваційна діяльність;
- 3) **виховна та соціалізаційна** — формування цінностей, розвиток громадянської відповідальності;
 - 4) **адміністративна** — управління ресурсами, координація діяльності підрозділів;
 - 5) **інтернаціоналізація** — міжнародні обміни, реалізація проектів мобільності;
 - 6) **забезпечення якості** — внутрішня система забезпечення якості освіти, акредитаційні процеси;
 - 7) **культурно-комунікативна** — організація заходів, розвиток креативного середовища.

Цілісність функціонування досягається за рахунок ефективної взаємодії структурних підсистем. Система управління в ЗВО реалізується на основі принципів академічної доброчесності, прозорості, автономії, відповідальності, а стратегічний менеджмент є важливою умовою успішного розвитку.

Приклад аналізу структури Харківської державної академії культури (ХДАК)

Харківська державна академія культури є класичним прикладом мистецького ЗВО, який поєднує гуманітарну, культурологічну, мистецьку та соціально-комунікативну освітню складову.

Структурно академія включає:

Адміністративне керівництво — ректор, проректори з наукової, навчальної та виховної роботи, вчена рада, деканати;

Факультети та кафедри — факультет хореографічного мистецтва, факультет культури і мистецтв, факультет інформаційно-бібліотечних технологій, факультет соціально-гуманітарних комунікацій тощо;

Кафедри спеціалізуються на теоретичній і практичній підготовці, зокрема: кафедра режисури, кафедра хореографії, кафедра культурології, кафедра сценічного мовлення та ін.;

Наукові та навчальні підрозділи — аспірантура, науково-дослідні лабораторії, редакційно-видавничий відділ, бібліотека;

Студентське самоврядування, центр кар'єри, клуби за інтересами, театральні та хореографічні студії;

Культурно-мистецькі платформи — щорічні фестивалі, участь у міжнародних конкурсах, співпраця з культурними установами Харкова та України.

Функціонально академія реалізує такі напрями:

Освітній — підготовка бакалаврів, магістрів і аспірантів за мистецькими та гуманітарними напрямами;

Науковий — активна участь у всеукраїнських і міжнародних конференціях, видання фахових журналів (наприклад, «Культура і сучасність»);

Творчий — організація концертів, вистав, перформансів, постановок студентських та професорсько-викладацьких робіт;

Міжнародний — академічна мобільність, участь у програмах Erasmus+, співпраця з європейськими мистецькими вишами;

Соціальний — формування у студентів навичок лідерства, толерантності, соціальної відповідальності через позанавчальну діяльність.

Таким чином, структурно-функціональна модель ХДАК реалізується у гармонійному поєднанні адміністративної, творчої, наукової та виховної діяльності, де кожен елемент сприяє розвитку креативної особистості в умовах гуманістично зорієнтованої вищої освіти.

2. Принципи управління закладами вищої освіти

Управління закладами вищої освіти в сучасних умовах базується на поєднанні демократичних, правових і професійних засад. Це складний багаторівневий процес, що охоплює стратегічне, адміністративне, фінансове, кадрове, академічне управління, а також забезпечення якості освіти. Його ефективність значною мірою залежить від дотримання ключових принципів, які визначають загальну логіку функціонування та розвитку ЗВО.

Провідною основою є **принцип автономії ЗВО**, закріплений на законодавчому рівні. Автономія передбачає самостійність закладу у визначенні освітніх програм, штатної політики, внутрішньої організації, розпорядження ресурсами, формування контингенту студентів і партнерств. Однак автономія завжди поєднується з відповідальністю за якість наданих освітніх послуг та дотриманням вимог академічної доброчесності.

Принцип демократизму проявляється у широкому залученні академічної спільноти до прийняття рішень, функціонуванні колегіальних органів управління — вченої ради, конференції трудового колективу, студентського самоврядування. Це створює умови для врахування думки викладачів, науковців, студентів, що зміцнює академічну культуру й довіру.

Принцип прозорості передбачає відкритість процедур — від кадрових призначень до затвердження освітніх програм, звітності щодо використання фінансів і результатів діяльності. Він підтримується через публічні звіти, доступ до інформації на офіційних ресурсах, регулярні відкриті обговорення.

Принцип ефективності означає, що управлінські рішення мають бути орієнтовані на досягнення конкретних результатів з мінімальними витратами часу, ресурсів і людського капіталу. Успішні ЗВО впроваджують сучасні підходи до менеджменту, діджиталізують управлінські процеси, оптимізують внутрішні комунікації.

Принцип орієнтації на результат проявляється у стратегічному плануванні й діагностиці досягнень — від якості освіти й працевлаштування випускників до участі у міжнародних проєктах і наукових рейтингах.

Принцип партнерства реалізується через налагодження сталих зв'язків з ринком праці, іншими ЗВО, громадськими й професійними організаціями, органами влади, міжнародними партнерами. Це сприяє підвищенню конкурентоспроможності ЗВО на глобальному освітньому ринку.

Таким чином, управління ЗВО потребує поєднання традиційного академічного самоврядування з сучасними менеджерськими практиками, зорієнтованими на відкритість, гнучкість, ефективність і результативність.

3. Освітній менеджмент як теорія управління якістю освіти

Освітній менеджмент — це галузь знань і практики, що розглядає закономірності, принципи, методи та інструменти організації, планування, контролю й удосконалення освітнього процесу та функціонування освітніх організацій. Як приклад управлінської науки, він забезпечує формування стратегії розвитку ЗВО, оптимізацію внутрішніх процесів, досягнення високої якості освітніх послуг, інституційної репутації та стабільності.

У контексті сучасної вищої освіти освітній менеджмент поєднує концепції **управління людськими ресурсами, якісного менеджменту, стратегічного розвитку, інституційної ефективності, лідерства в освіті**. Центральною метою стає **якість освіти**, яка охоплює не лише академічну складову, а й задоволеність студентів, професіоналізм викладачів, конкурентоспроможність випускників, довіру з боку роботодавців.

Теорія освітнього менеджменту розглядає ЗВО як відкриту соціальну систему, що динамічно взаємодіє з зовнішнім середовищем — ринком праці, міжнародним освітнім простором, вимогами суспільства. У цьому контексті якість освіти — це не фіксований показник, а постійний процес вдосконалення. Менеджмент фокусується на підвищенні ефективності всіх складових освітнього процесу: від цілей і змісту навчання до ресурсного забезпечення й оцінювання результатів.

Однією з провідних концепцій сучасного менеджменту в освіті є **TQM (Total Quality Management)** — всеохоплююче управління якістю. Воно передбачає постійне вдосконалення, залучення всіх учасників процесу, орієнтацію на кінцевого споживача (студента, роботодавця, суспільство). Управлінські рішення ухвалюються на основі моніторингу, аналізу показників, зворотного зв'язку.

Також важливими є:

- **Проектне управління** — для реалізації інноваційних освітніх програм, грантових ініціатив, міжнародної співпраці;
- **Лідерство в освіті** — стиль управління, що акцентує на розвитку викладачів і студентів як автономних, ініціативних особистостей;
- **Академічне управління** — стратегічне керівництво освітніми програмами, якістю контенту, ефективністю навчання й викладання;
- **Цифровий менеджмент** — впровадження інформаційних систем управління, електронного документообігу, аналітики освітніх процесів.

Таким чином, освітній менеджмент — це ключ до розвитку конкурентоспроможного, інноваційного, відкритого до змін ЗВО, здатного забезпечувати високу якість освіти в умовах динамічного суспільства знань.

Запитання для обговорення:

1. У чому полягає сутність принципу автономії ЗВО та як він реалізується на практиці?
2. Яким чином демократичне управління впливає на якість освітнього процесу?
3. Чому важливим є принцип прозорості в управлінні закладом вищої освіти?

4. Як принцип ефективності співвідноситься з орієнтацією на результат?
5. Чим освітній менеджмент відрізняється від загального адміністративного управління?
6. Як цифрові технології впливають на ефективність освітнього менеджменту?
7. Які основні елементи включає структурно-функціональна модель ЗВО?
8. Яким чином функції структурних підрозділів пов'язані з реалізацією?
9. Які виклики постають перед ЗВО при впровадженні сучасних моделей управління?

Навчальне видання

Конспект лекцій

Педагогіка та психологія вищої школи

Галузь знань «02 Культура і мистецтво»
другий (магістерський) рівень вищої освіти

Укладач:

викладач кафедри психології, педагогіки та філології
Нанулі Потьомкіна

Комп'ютерний набір
Н.З. Потьомкіна

Видається в авторській редакції

Підписано до друку 26.08.2023 р. Формат 60x84/16.

Гарнітура «Times». Папір для мн. ап.

Ум. друк. арк. __. Обл.-вид. арк. __.

Адреса редакції і видавця:

ХДАК, Україна, 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4

тел. (057) 731-27-83. e-mail: rvv2000k@ukr.net.

Свідоцтво про держреєстрацію ДК №3274 від 04.09.2008 р.